

France Bevk | Domačija

1.

Materina smrt in polom domačije sta bila dogodka, ki sta se Tonetu Razpetu najgloblje vtisnila v srcé. A pogreb mu je bilo laže pozabiti kot dražbo. Tistega dne, ko so tuji ljudje začeli prihajati od vseh strani, se je s škatlico vžigalic v žepu skrnil pod streho hleva. Sklenil je bil, da bo v trenutku, ko pade odločitev, zažgal slamo in pobegnil.

Tega ni storil. Bil je plah in mu je manjkalo odločnosti. Tudi se je njegova narava upirala zlu, bilo ga je preveč groza pred svojim dejanjem. Minilo ga je prvo razburjenje, tedaj je kakor brez moči občepel na deskah in z objokanim obrazom strmel v paž. V hlevu je mukala živina. Izpred hiše je odmevala govorica ljudi in neki klici. Teh glasov Tone ni slišal, ni jih hotel slišati. Zanj so bili že preteklost, kakor nikoli poprej je mislil na bodočnost.

Bilo je bridko. Kam naj se dene šestnajstleten pob, ki so ga iz rojstne hiše vrgli na klanec? Rajna mati ni zaman pretakala solze še na smrtni postelji, ko je svoje otroke držala za roke in se s skrbjo poslavljala od njih. Nikoli ne bo pozabil, kako težko je umrla.

Grivčeva kmetija je stala ob gorenjem klancu, kjer se je stiskalo v breg še sedem hiš in dve bajti. Veljali so za najpremožnejše v vsej fari ne le v Laznah. Njive, senožeti, gozdovi — na najlepšem, kakor da jim je Bog tisto zemljo prvim dal na izbiro. »Šparovec najde cerovca«. Izrek, ki se je uresničil pri marsikateri hiši. Slednjič je prišla na vrsto tudi Grivčeva.

Boštjan, Tonetov oče, je bil velikan po postavi, a lahkomiseln kot otrok, prevzetan kot pav, imel je nenasitno grlo, po katerem je vino teklo kot po žlebu. Bil je tudi trde pesti, človeka je udaril za nič, kar tako za šalo, iz same sitosti in objesti. To so pogosto občutili otroci in žena. Ljudje so se ga bali, radi so se mu izogibali, hkrati pa je vzbujal občudovanje. Vendar so govorili: »Tudi Grivčeva skrinja ima dno.« Imela ga je in niti ni ležalo tako globoko, kot so mislili. Ko je zapel boben, sta jim izginila hkrati strah in spoštovanje. Grivec, mogočnjak, je bil zdaj kot eden izmed njih. Ni se skrnil kot Tone, sedel je na rob korita in se smehljajal, kakor da se ne vrši dražba, ampak veselica. Ali se je znal tako pretvarjati, ali res ni občutil žalosti in sramu? Ako bi mu ne bila žena že prej umrla, bi ne bila preživela tega dne...

Tone je zaslišal, da ga nekdo kliče. Sprva se je potuhnil — nič se ne bo oglasil. Toda bil je preveč navajen poslušnosti, da bi bil ostal na mestu. Stopil je s poda in obstal pred hlevom. Sramoval se je solznega obraza in ni maral med ljudi.

»Kod pa hodiš?« je zarentačil oče. »Sem stopi! Pismo poneseš v Meline.«

»Ne, ne, ne!«

Tone je pobegnil. Oče je zaman kričal za njim in mu grozil, ni ga več slišal. Tekel je, kar so ga nesle noge. Kam? Kamorkoli, le ne domov. Na slepo se je zatekel k neki bajtarici, Doroteji, ki je svoj čas služila pri njih za dekle; njen mož je hodil v svet drvarit.

Poslej ni nikoli več stopil v hišo, ki je bila nekoč njihova.

Oče se je bil zatekel k starejši hčeri, ki se je bila že prej omožila na neko kmetijo pri fari. Izhiral je iz hlepenja po pijači. Tone je bil takrat v karpatskih gozdovih in je šele ob vrnitvi izvedel za njegovo smrt. Pavla, najmlajša, najnežnejša med otroki, krhka kot cvetlično steblo, dobra in plaha, se je bila omožila z nekim bajtarjem in kmalu potem umrla za sušico.

Trem fantom, ki so bili ostali najbolj goli, tudi ni bilo lahko. Ivan se je izučil krojaštva, si postavil bajto, spremenil kos pustote v njivo in sadovnjak ter se oženil. Filip je bil podedoval od očeta lahkomiselnost in nagnjenje do pijače. Hodil je v svet in se vračal. Nikjer ni imel obstanka. Med vojno je izginil.

Toneta je bila sramota in izguba domačije najhujše zadela. Bil je najstarejši izmed sinov, namenjen za dediča, tista zemlja je vsrkala že nekatero njegovo srago. Proti ljudem je bil zaprt, kakor da se mu je zgodila krivica. Ni ga zdržalo doma. Z Dorotejenim možem je še mlad odšel v svet in se dolgo ni vrnil. Medtem pa se je bilo že marsikaj spremenilo, marsikaj pozabilo.

Tudi on se je spremenil. Odšel je bil kot zelen pobič, a zdaj je bil je cel mož, da ga je bilo težko spoznati. Zrasli so mu bili brki, velik obraz mu je bil zagorel, izpod krajcev zelenega klobuka mu je izzivalno gledal šop svetlih las. Krepko telo je bilo malce upognjeno, bil je izredno močnih rok, hodil je nekoliko švedrasto, a iz rjavih oči mu je gledala samozavest.

Svoje mladosti ni pozabil, vendar se mu ni bilo ničesar več sramovati, dvignil se je iz nič. Ni razkazoval tolarjev, razen tistih, ki jih je nosil na debeli, srebrni verižici, vendar so ljudje na mah uganili, da ni praznih žepov.

Hotel se je le nekoliko razgledati, se dati občudovati, a nato zopet oditi v svet. Pa so mu misli obstale na Zemljakovi Rezi, ki je neke nedelje plesal z njo. Venomer ga je zaljubljeno pogledovala in se mu nasmihala, da mu je bilo kar nerodno. Reza je bila krepka, malce fantovska na pogled, kakor rovtarska dekleta, ki se jim je včasih posmehoval, ko so prihajala k maši. A bila je dedinja. Oče ji je bil že umrl, le mati je še živela, drugega ni bilo pri hiši.

Ta je stala ob srednjem klancu, kjer je bilo, razen pri Briharju, revščine na pretek. Za človeka, ki je bil rojen v gorenjem klancu, a se je preselil v srednjega, je pomenilo, da je zdrknil na nižjo socialno stopnjo. To Toneta ni plašilo. Vsa leta ga je nepremagljivo vleklo k zemlji, tedaj se mu je ponujala prilika, dedinj ni bilo na izbiro.

In se je zgodilo brez pesmi, brez vriskanja in sladkega pogledovanja, brez srčkov in lecta. Zasnubil je in ni bil odbit. Kazno je bilo, da Reza, ki so se ji dotlej ponujali zgolj bajtarski sinovi, take sreče ni pričakovala.

Prvim dnem omame — ako jih je bilo kaj — je sledilo streznenje. Hiša, ki se je držala hleva, je razpadala na vseh straneh, streha je puščala vodo. Ob jasliah je stala ena sama krava, prešiča že več let niso redili. Njive, ki so se spenjale čez breg in se na obeh straneh dotikale grapá, so bile peščene. Senožet pod Gabrovcem je bila tako zelo ozka in vsa porasla z drevjem in grmovjem. Druga senožet, ki je visela v prisojnim bregu, je bila komaj vredna tega imena. Kazalo je, da je vso dobro zemljo ob tistem klancu pograbil Brinar, čigar posestvo je ležalo v veliki rupi in se po položnem bregu spenjalo v hrib.

Tone ni obupal, da je le imel domačijo. Napel je vse sile. Poplačal je dolgove, ki jih je bila Reza sprva zamolčala, a se je izkazalo, da jih je več kot preveč. Popravil je hišo, da se je dalo prebivati v nji, kupil še eno kravo in prešiča. Poslej ga niso več tiščali bankovci; tudi kronica je bila bolj redka. Jutro ga je našlo že pri delu, zvečer je v mesečini klepal koso. Posestevce je bilo zanemarjeno; na vseh krajih in koncih se mu je poznalo, da že pet let ni bilo moške roke pri hiši. Reza pa ni znala na pravem koncu zgrabiti za delo. Zdaj so se ljudje čudili. Puščobe sicer ni bilo mogoče spremeniti v rajski vrt, a nastalo je več kakor so pričakovali.

Kadar komu kako delo ni hotelo izpod rok, so imeli sosedje navado reči: »Tone bi moral zgrabiti, pa bi šlo.«

Zemljak je to slišal in se tiho, zadovoljno smehljal predse. Zdaj šele je kdaj pa kdaj stopil v krčmo in posedel med možmi. Bil je dobre volje. Včasih se je razjezil le nad ženo, ki je bila malce pritepena pri delu in je rada posedala.

Rodila mu je pet otrok; trije so jima pomrli, le dva sta ostala, Lenart in Micka. Tudi stara Zemljakovka je še živela, čeprav je bila skoraj že gluha in slepa.

2.

Nenadoma je nastopila velika sprememba v njegovem življenju.

Lenart in Micka sta še hodila v šolo, ko se je začela svetovna vojna. Tone prej ni bil vojak, zdaj so ga potrdili pri prvem naboru. Odhajal

je brez solza, s tiho jezo in začudenjem v srcu. Ob slovesu je ženi za-
bičaval, naj pazi na domačijo. Bal se je, da pojde njegov trud v nič.

Težo tistih let, ki so mu potekala kot dolg, strašen sen, mu je občutilo le telo, duša mu je bila daleč od dogodkov. Vse dni in vse noči je mislil le na dom in na družino. Brezdelje ga je bolelo, kakor da s postopanjem in poleganjem dela greh. V redkih, z velikimi, zverženimi črkami napisanih pismih je vpraševal le po delu, po živini. Nikoli mu niso vsega zadosti natanko poročali.

Ob taščini smrti je dobil pet dni dopusta. Štiri je porabil za vožnjo, dve noči in en dan je ostal doma. Molčeč, zaskrbljen je hodil okrog, pregledoval njive in senožeti. Nekaj ni bilo v redu. Ne le tam zunaj, tudi v hiši, v družini. Ženi ni rekel zlé besede. Saj je vedel, kako je. Gorje mu, ki s teleti orje in z otroki kmetuje! Ko se je odpeljal, je bil nejevoljen na svet, še nikoli ga ni tako tiščala vojaška suknja.

Vsa leta ga niti enkrat ni obšel strah pred smrtjo ali pred pohabljenostjo. Nekoč ga je bil zadel drobec granate. Tiste dni v jeseni, ko je bil zapustil bolnišnico in čakal na dopust, je bilo konec vojne. S širokim smehom na obrazu se je vrnil domov, hrupno stopil v izbo in se sesedel na klop. Ha! Zopet je doma! Zdaj je zopet gospodar. Od-dahnil se je. In si priznal, da se smrti in pohabljenosti zato ni bal, ker je z gotovostjo pričakoval eno ali drugo. Odnesele je le majhno brazgotino na roki.

Lenart in Micka sta bila medtem že skoraj dorasla. Res, da nista bila še fant in dekle, a tudi ne več otroka. Micka je bila dve leti starejša od Lenarta, bolj majhne postave, a krepkejših udov. Po vsem čisto njegova, tiha in delavna; ugajala mu je. Prej mu to nikoli ni prišlo na misel, a zdaj si je včasih zaželel, da bi bila ona fant, a Lenart dekle.

In vendar je na Lenarta, ko je bil ta še otrok, polagal vse tihe nade. Bil je kaj radoveden pobček, brbljav, sladkosneden; kar mu je dobrega prišlo v roke, vse je nesel v usta. Rad se je šemil z njegovim klobukom, ki mu je segal čez nos in ušesa. Po ure in ure se ni ganil od njega, ko je klesti grmovje na gmajni.

Zdaj, ko je ves potegnjen in suhljat stal pred njim, mu je bil nekam tuj. Bil je močnih kosti kot Reza in je imel enak pogled. Ta podobnost ga je vznemirjala, ni mu šla v račun. Fant se je včasih ustavil pri delu in zastrmel kot zasanjan. »Boš ali ne boš!« je zarenčal nad njim. »Nikar stojé ne spi!« Lenart se je stresnil in očeta začuden pogledal. Prav v letih, ko bi si bila lahko postala tovariša, sta bila daleč narazen. Fantu so vsakršne muhe rojile po glavi. Med mladino so bile zašle nekatere navade, ki jih prej niso poznali. Knjige, časniki, veselice — Lenart je bil vsak večer zdoma. Zahajal je prav v gorenji klanec, v Grivčevo hišo, k ljudem, ki jih Zemljak ni pogledal, ako jih je srečal.

Še vedno jim ni mogel odpustiti, da so bili kupili njihovo hišo na dražbi. Bilo bi mu skoraj ljubše, ako bi videl sina zahajati v krčmo.

»Tvojih večernih sprehodov mora biti konec,« mu je rekel ob neki priliki. »Tako ne bo šlo.«

Fant je zavzet pogledal očeta.

»Saj ne delam slabega.«

»Spiš pri delu. Tisto spakovanje je za gospodo, ne za kmeta.«

»Ali moram biti prav kmet?«

Zemljak je slutil, da sin nekaj takega nosi v očeh, a ni verjel, da se mu bo kdaj upal reči. Bilo mu je, kakor da je pljunil na ves njegov trud zadnjih let. Ni mu bilo vseeno, ako po njegovi smrti zopet vsa zarase grmovje.

Peso, ki jo je bil izruval, je držal v rokah. Zdelo se je, da jo bo vrgel v sina. Pa jo je zagnal na tla.

»To si pa le izbij iz glave!« je zakričal, da se je fant kar zlecnil.

Tiste dni je bil Tone ves tih, mrk kot nebo pred nevihto. Peklilo ga je in jezilo. Da bi se vsaj mogel s kom pogovoriti in bi sam ne nosil te teže! Z ženo? Zagledal jo je in že je besedo zopet potlačil vase.

Doba treh let in več, ko je bil z doma, ga ni bila oddaljila le od sina. Izkopala je prepad tudi med njim in med ženo. Na videz trd in nebrižen je bil vendar za nekatere stvari občutljivega srca. Ob vrnitvi ga Reza ni sprejela s tisto čisto radostjo, kakor je pričakoval. Prejšnja leta ni maral ljubkanja, a zdaj se je nekako postaral ali kaj, zaželel si je ženine nežnosti. Rez pa, kakor da ga ne more jasno pogledati v oči. A kadar ga pogleda, kakor da se ga boji. In vendar ji nikoli ni rekel zlé besede niti storil najmanjše krivice. Razpoka, ki je nastala iz neznanega vzroka, je ostala in se ni dala zaceliti.

Nekoč je v krčmi pala beseda, ki mu je brneča ostala v ušesih in se mu kot trn zasadila v srcé. Ni bila izgovorjena nalašč, delal se je, kakor da je ni slišal, vendar ga je peknila. Izkušal je Lenarta. Fant je nekaj povedal, se prestrašil, utihnil in zijal.

Zemljak mu je ostro završil v obraz.

»Mati ti je zabičala, da molči o tem. Le priznaj!«

Lenart je priznal.

Potem nista več omenjala tega. Tone svoje žene nikoli ni vpraševal, kam je devala vojaško podporo. Za kmeta, ki je najpotrebnejše pridelal doma, je bil to kljub draginji lep denar. Pa saj ve, kako je šlo težko. Vzredila je otroka... Zdaj se mu je nenadoma posvetilo, kaj ni bilo v redu takrat, ko je bil na dopustu.

»Ti, kam je izginilo nekaj denarja iz predala?« jo je nekoč vprašal.

Reza ga je preplašena pogledala.

»Nekaj kave in sladkorja sem kupila,« je izjecljala. »Ali ne smem?«

Da, to že sme. Potrebno se mu ni zdelo — on ni maral kave — a ji tega ni oponašal. Pa zakaj ga ne vpraša za denar?

Ko se je neke nedelje proti večeru pred časom vrnil iz krčme, je že pod oknom zaslišal smeh iz hiše. Lenarta in Micke ni bilo doma. Učili so se za veselico. V izbi za mizo sta sedeli Reza in Katra, postarna možača, ki je samcata živela v svoji bajti; pred vojno je nadrobno pre-kupčevala, a zdaj, odkar je blizu tekla nova državna meja, se je na skrivaj pečala s tihotapstvom. Tone je imel bistre oči, ni mu ušlo, da je bila v zadnjem trenutku pograbila z mize četrtinsko steklenico in jo spustila v žep krila. Reza pa je bila zgrabila kozarček in ga tiščala v pesti.

Mož se je z vso silo premagoval, hodil je po izbi. Ženski se nista več smejali. Hoteli sta ga prevarati z vprašanji, kdo je v krčmi in s podobnimi bedarijami. Nista mogli skriti, da se jima zapleta jezik. Tonetu pa so se besede gatile v grlu.

Slednjič je Katra odšla. Njen trdi, podolgovati obraz je komaj izginil mimo okna, ko je Tone stopil k ženi. Zgrabil in stisnil jo je za roko, da je kozarček zletel po tleh.

»Aj!« je Reza zaječala vsa rdeča v obraz. »Kaj pa počenjaš, norec! Pusti me!«

»Reza, da te nikoli več ne najdem take!« ji je mož govoril skozi stisnjene zobe. »Zapomni si! Da te nikoli več ne najdem take!«

»In ti smeš popivati? Iz krčme si prišel, ne iz cerkve!«

»Ali si me že kdaj videla pijanega? Reza, povej, ali si me že kdaj videla pijanega?«

»Saj tudi jaz nisem pijana.«

»Nič ne rečem. Ako si bila doslej stokrat pijana, nič ne rečem. A da se to nikoli več ne ponovi! Nikoli!«

Izpustil jo je, tedaj se je nakremžila in odšla v vežo.

Poslej sta dolgo molčala. Ko sta zopet spregovorila, sta bila trdih, osornih besed drug proti drugemu. Zemljak je bridko občutil, da mu je žena zamerila. Rahlo ga je mrzila, a še huje se ga je bala.

3.

Prva leta po vojni je bilo dela in zaslužka na pretek. Bili so redki, ki so odšli v svet, saj — kakor so govorili — »lahko najde Ameriko doma, kdor hoče.« Nekateri sosedje so kar mešali po denarju in niso gledali na vsako stotinko.

Zemljaku je tista leta le redek stotak prifrčal v žep, a mu je prav tako naglo tudi odletel. Ubijal in ukvarjal se je z zemljo, da bi popravil, kar je bilo med vojno zavoženega, in še kaj malega izboljšal. Čutil je,

da nima več tiste moči kot nekdanj, četudi mu volje ni manjkalo. Pomagala sta mu sin in hči, vendar se mu je zdelo, da ne pride nikamor.

Ko pa se je slednjič utegnil ozreti okrog, so nenadoma začeli usihati prejšnji viri. V vasi je bilo dan za dnem manj bahaštva, popivanja in žvenkljanja z denarjem. Tone je občutil, kakor da je prazen ostal pod drevesom, ki so ga drugi obrali.

Njegove zemlje ni bilo dovolj in je bila preslaba, da bi vsem dajala kruha. Tudi pred vojno je po dva meseca v letu zahajal v svet, da si je prislužil kak goldinar. Zdaj pa je postalo življenje nekam utesnjeno, uklenjeno v ozke meje, Zemljak je bil kot izgubljen v njem. O tem, da bi z Lenartom na zimo odhajala za kakim zaslužkom, ni bilo govora. Kdor je odšel, se ni več vrnil, ali pa šele čez leta.

V nočeh, ko ni mogel spati in mu je prihajalo na uho curljanje vode v korito, ga je obhajala tiha skrb pred bodočnostjo. Nikomur je ni razodel, nosil jo je kot skrivnost, a mu je rasla od dne do dne. Ali bo iz svoje beračije vsako leto iztisnil toliko, da bo plačal davke in kupil, česar mu ne rodi zemlja? Že zdaj je šla trda, a je čutil, da mu bodo vsak dan nove potrebe trkale na vrata.

Otroka sta medtem popolnoma dorasla. Lenartu so že poganjale brčice, včasih si je bril redke dlačice po bradi. Ob nedeljah se je nosil nekam gosposko, prav kot krčmarjevi sinovi, da se je Tone zanj sramoval in se zmrdoval nad njim. Šema šemasta! Pa Micki že ni tako zameril, ako se je kdaj nališpala. Bila je košata in zdrava, da jo je kar razganjalo, prava radost za pogled. Njena tiha nprav se je nekoliko spremenila. Pela je, se smejala, imela neke skrivnosti, ki jih niti materi ni prav zaupala. Prihajali so ji pisma in razglednice, o katerih nihče ni prav vedel, odkod so, kaj pomenijo in kam izginjajo.

Nekoč jo je oče v mraku našel ob hlevu, ko je govorila z nekim fantom. Bistro ju je pogledal in se trdo odhrkal.

»Micka, ali brenčiš?« je rekel in šel dalje.

Saj je ni hotel osmešiti, a priznal si je, da ga je drobno razjezilo in se ni mogel premagati. Pri večerji je z začudenjem opazil, da ima Micka objokane oči in se žena drži bolj trdo kakor ponavadi.

»Kaj ti je?« jo je vprašal, četudi se mu je dozdevalo. »Zakaj si se kisala?«

Micka je vrgla žlico na mizo, se dvignila in pobegnila v kamro.

»Ako misliš, da se ne sme možiti, bi bil to prej povedal,« je rekla Reza strupeno.

»Vrag vendar!« se je Tone razhudil. »Ako je tako daleč, naj pride v hišo, da ga vidimo od blizu.«

No, da. Kazalo je, da so vsi nekaj vedeli, tudi žena, le on je bil v temi. To ga je jezilo. A kdo pravi, da se ji ne pusti možiti? Poleg tega

je bila Micka zadnja, ki bi ji bil hotel v čem nasprotovati. Prej ali slej pojde od hiše, to je bilo neizogibno. Da si je želel drugače, bi niti sebi ne ponovil na glas. Lenartu še vedno ni zaupal. Bolj zdaj kot kdaj prej je nosil neko zahrbtno misel na dnu zenic. Navsezadnje bi se ne branil zeta k hiši.

Naslednjo nedeljo popoldne se je po opravku mudil v Potoku. Ko se je pred večerom vrnil domov, je že našel snubca v hiši.

Jakoba ni pobliže poznal, le ob nedeljah ga je včasih videl pred cerkvijo. Fant ni bil lepe vnanjosti, dolg ko žrd, svetlih, predivnatih las in pegastega obraza. Toda iz sinjih oči mu je sijal miren, razumen pogled, bila ga je sama treznost in rabsodnost. Že na prvi videz je vzbujal zaupanje.

Krivčeva kmetija je ležala na samoti, daleč iz vasi, na pobočju, ki je gledalo proti jugu. Njive so visele v strmini, ni se jih dalo orati, terjale so mnogo znoja in truda. Pa saj je bila Micka navajena rovnice in koša. Senožeti pa so bile lepe, s sočno travo, da ni bilo takih daleč naokoli. Gozd, v največji strmini, je segal iz grape pa do vrha hriba. Pri hiši ni bilo bogastva, a tudi ne pomanjkanja. Krivec, Jakobov oče, je še živel, mati pa mu je bila umrla preteklo pomlad. Potrebovali so gospodinje. Pri hiši je bila še grbasta sestra, mlajši brat pa je bil za hlapčiča.

Govorili so vsevprek, to in ono, le ne tistega, kar je bilo vsem v mislih. Zdaj pa zdaj je pogovor zastal, da so se v zadregi spogledali. Slednjič je pala prava beseda.

»Nisem nasproten,« je zategnil Tone. »A da ti naravnost povem — dote ne bo nič! Ako ti ni prav, si vseeno ostanemo prijatelji.«

Fant je pogledal Micko, ki ni vedela, kam bi se dela; toliko, da ni planila v jok.

»Ali naše posestvo ni toliko vredno, da bi nekaj lahko prinesla k hiši?« je dejal Jakob in gledal v mizo.

»Kdo pravi, da ni!« je vzkliknil Tone. »Da bi mi imeli le polovico tega! Ne misli, da te hočem po ovinkih odbiti. Bog prizanesi! Toda, kjer je nič, ostane nič. Kje naj vzamem?«

Za Zemljaka, ki se ga je še po očetu držalo nekaj kmečkega ponosa in bahaštva, je bilo to priznanje grenko. Ni se upal pogledati žene ne hčere. Vražja reč! Ni bil bajtar, a se tudi ni mogel prištevati h kmetom. Micki se nikoli več ne bo ponujal tak snubec. A kaj je hotel varati sebe in druge?

Iz tesnobnega molka, ki je bil nastal, se je oglasila Reza od peči.

»Pa bi si izposodil,« je rekla.

Tone se je zdrznil, kakor da ga je pičil gad.

»Zakaj ne rečeš rajši, da naj zažgem hišo nad glavo?« je revsnil.

Ničesar se ni bolj bal kot dolga. »Dolg in greh ne pogineta,« je imel navado reči. Še mu je bila v preživem spominu dražba njegove domačije. Naj se je rajna mati z otroki vred še tako ubijala, je ni mogla rešiti. Kaj bi se ne bilo isto zgodilo tudi s tisto hišo, da niso njega dobili za zeta? Dolg mu je bil požrl zaslužek desetih let. Ako je prištel ostale stroške in trud, se prav za prav ni priženil, ampak si je kupil posestvo. Zdaj pa je bil gol kot oreh v jeseni. Kam naj v bodoče gre po denar?

Niso več govorili o tem. Kazalo je, da se je vse razdrlo.

Zemljaku so besede, ki jih je bila vrgla žena, noč in dan vrtale po glavi. Naj jih je odganjal kakorkoli, so se mu vedno znova spovračale. Ne le zaradi Micke, ki je kot živa nesreča hodila okrog. Tudi on je krvavo potreboval nekaj denarja.

V hlevu so se podirale jasli, strop je bil prljāv. Skrbelo ga je, kako bo skupaj spravil za davke. Edina krava je pripuščala, junica je imela komaj leto. Kdaj bo lahko prodal kak rep iz hleva? Dolgo bo trajalo, preden bo dobil le boren stotak iz mlekarne. Kar je imel v senožeti smrek in macesnov, jih je bil že prodal. Posekal je tudi dva oreha in staro češnjo. Naredil bi bukovih drv; a preden bi se osušila za prodaj, bi ga že zadušile stiske.

Tolažilo ga je le, da tudi drugod ni bilo dosti boljše. Ta tolažba ga ni izvlekla iz zadrege. Le redki so bili, ki niso tožili, ali pa se jim je to poznalo na obrazu. Denar, ki ga je bilo prejšnja leta slišati žvenkljati, je bil izginil neznano kam. Razvade pa so ostale. Takrat, ko se je nekatera hiša nevarno zamajala, se je iz mesta raznesel glas o kmečkem posojilu. Ponujali so ga. Prej je bilo treba posojila iskati, ni ga bilo lahko dobiti, a zdaj so ga ponujali. Zemljak se je začudil in — pozabil.

Tedaj, ko je nekega večera ležal na vrtu in se hladil po vročem dnevu, mu je znova stopilo v zavest. Spojilo se je z ženinimi besedami in ga obletavalo kot zlat metulj. Ali bi bilo to res kaj hudega? Saj ne bo on edini. Iz gorenjega klanca sta dva vzela posojilo. Pri fari jih je menda pet. Eden izmed njih je vsaj na videz trden kmet; zdaj si zida nov kozolec, nakupil si je gospodarskega orodja. Ako se upre z vsemi silami, bo vsako leto spravil vkup za obresti in za odplačilo glavnice. V desetih letih bo prost. Breme, ki bi ga hkrati ne zmožel, bo razdelil na deset delov. In si ne bo imel česa očitati zaradi Micke.

Misel, ki jo je še pred dnevi srdito odganjal in se zdrizal nad njo, ga je čimdalje huje pijanila. Užival je hlad poletne noči in se vdajal brezskrbnosti. Preložil je breme na drugo ramo, a se mu je zdelo, da ga je vrgel s sebe. Ah! Nad njim so migotale zvezde, med drevjem so letale kresnice.

Neke sobote se je napravil in odšel k fari. Pol ure se je zamudil pri župniku, nato je stopil v dolino in se odpeljal v mesto. Ko se je

vrnil pozno zvečer, je bil ves skrivnosten in molčeč. Zaman so ga vpraševale ženine oči, oči Lenarta in Micke; delal se je, kakor da jih ne vidi. Čez dva tedna je prišlo pismo, ki ga je, ne da bi ga prebral, vtaknil v žep in v nedeljski obleki zopet odšel z doma.

V trenutku, ko je držal denar v rokah, ga je obšla čudna tesnoba. To, da mu ga izročajo s tako lahkim srcem, ga je naredilo nezaupljivega. Ali ne tiči za tem kaka prevara, ki ji s svojim kmečkim razumom ne more do dna? Najrajši bi bil bankovce položil nazaj na okence in zahteval, naj mu vrnejo pobotnico. Tega ni storil. Manjkalo mu je poguma.

Zvečer, ko je žena molzla in je Lenart nastiljal živini, je stopil v vežo, k hčeri, ki je stala pred ognjiščem.

»Micka! Ali še kaj vidiš Jakoba?«

Hči ga je vprašujoče pogledala. Ni vedela, ali naj se čudi, ali naj se boji.

»Še,« je rekla skoraj tiho. »Še. Včasih.«

»Povej mu, da boš nekaj že dobila, ako se ni premislil,« je rekel Tone trdo. »Ne veliko. Toliko, kolikor se za našo hišo spodobi.«

Micka je planila k očetu in ga zgrabila za roko.

»Oče!«

»Kaj pa je? Saj ni treba, da zaradi tega že kar friliš.«

Odšel je iz veže in zavil okoli vogala. Hotel je na polje, četudi je bila že noč, a se je premislil. Krenil je proti krčmi, a je obstal sredi klanca in se vrnil. Ob koritu je sedel na skalo, se naslonil s komolci na kolena in se zamislil. Ko se je zdramil, je vzdihnil in zamahnil z roko.

Čez dva meseca je bilo ženitovanje.

(Dalje.)

Mirko Javornik | Srečanje s Cankarjem

Za dvajsetletnico smrti.

Popoldne se je bilo že močno nagnilo na večer, ko sem se ustavil na eni rožniških jas. Sonce je dremavo lezlo k obzorju. Iz žarkov, ki jih je počasi stezalo na Rožnik, na ozarje, na mesto in na jaso, je bilo čutiti, kako malo se mu ta ugašajoči decembrski dan ves skupaj ljubi. Moralo se je nalesti naveličanja od nas, se mi je zdelo.

Mesto pod Rožnikom je bilo zavito v mlečno popoldne. Prosojna megla se je vila ob hišah in se silila na zemljo, odkoder jo je nekaj odganjalo. Strehe so se smejale v redki decembrski luči iz mesta sem, kazale so videz nezahtevne zadovoljnosti in bile od tu gori podobne vsakdanjim, dolgočasnim obrazom. Delovni šum mesta je bil brez kakih posebnih utripov in se je z meglo vezal v en sam neizogiben poj. Zrak na Ljubljano je bil blede, a brez veselega zimskega svetlikanja, brez

Misel je v preteklost mojo zaživela,
trudna poiskala mladih dni spomine.
Spet sem sam. Le v kotu, polnem pajčevine,
gleda name Kristus, dobri Bog, z razpela.

France Bevk | Domačija

15.

Bilo je že pozno, ko se je Zemljak zdramil iz svojih občutkov. Pogledal je na uro in se zavzel. Kaj pa prav za prav misli? Čakal je ženo, a si tega ni hotel priznati. Upal je, da se Reza vrne. Ni je bilo. Tako hudó in do konca se še nikoli nista sporekla. A Reza, namesto da bi to poizkusila skriti pred ljudmi, je raznesla po vsej vasi. Ob tej misli ga je jezilo, da je stiskal zobe.

Dvignil se je. Tedaj mu je bilo že jasno, da žene ta večer ne bo. Morda čaka, da jo pojde iskat. Kam? Če bi to tudi vedel, bi ne šel... Pogledal je v hlev, da vidi, kako je z živino. Čutil se je oslabljenega, vendar ni imel teka. Slekkel si je premočeno obleko, v kateri se je kuhal, in legel brez večerje. V dušo mu je bil stopil občutek nečesa grdega, ki se ga ni mogel iznebiti. Zakaj se ni raje brzdal? Hudič, ko pa je bila Reza kot brez uma!

Odganjal je občutke in se trudil, da bi jasno presodil svoj položaj. To se mu je zdaj laže posrečilo kot kdaj koli poprej. Misli so mu bile jasne, ni se vdajal kakim praznim utvaram. Pomagati bi mu mogel le čudež. Zakaj bi resnici jasno ne pogledal v obraz? Tudi upanje, ki mu ga je bil dal uradnik, je zdajci zavrgel. Brinar ni poznal predsodkov in ni imel srca, kadar je šlo za njegovo korist. Niti s prošnjo niti z grožnjo bi ga ne mogel odvrniti, da bi ne šel na dražbo. Saj zato mu je šlo, rokomavhu.

Z bridkim očitkom v srcu se je spomnil na Lenarta. Pa saj je očital tudi samemu sebi. Ali ga ni nazadnje sam pognal od doma? V duševni zapuščenosti se je oprijel neke misli, ki jo je bil še prejšnji dan zavrgel. Vendar mu še ni dozorela v sklep. Počakal bo jutra.

Spal je nemirno. Komaj se je zaznal dan, že je bil na nogah. Hiša se mu še nikoli ni zdela tako pusta kot takrat. Še ura se je ustavila, ker jo je bil pozabil naviti. Misel, s katero je bil zaspal, mu je še vedno brnela v glavi. Izginili so mu poslednji pomisleki.

Položil je kravi in junici in pozajtrkoval kos kruha s slanino. Oblekel se je v pražnjo obleko, nato je odšel z doma, ne da bi zaklenil hišo.

Na klancu je srečal Katro. Kazalo je, da je bila namenjena k njemu, zakaj ko ga je uzrla, se je ustavila. Odzdravil je, a je šel mimo nje, ne da bi jo bil pogledal.

»Tone!« ga je poklicala. »Reza je pri meni.«

»Le naj bo!« je rekel, ko se je okrenil.

»Toda — Tone! Saj sta vendar zadosti stara.«

»Mislim, dà! Saj zato! Povej ji, da je nisem podil od hiše. Sama je odbezljala.«

»Ko si jo pa hotel tepsti.«

»Njen jezik jo je hotel tepsti!« je mož zarohnel. »Z doma grem, to ji povej! Živini sem položil, a krave nisem pomolzel. Tudi prašič kruli. Vrne naj se in naj bo, kakor Bog zapoveduje.«

Katra je hotela še nekaj reči, a on ji ni dal. Zamahnil je z roko in šel dalje.

Krenil je iz vasi, čez položno pobočje, po kolovozu, ki je vodil proti severu. Namenil se je k Micki. Po njeni poroki je bil le še enkrat na tisti samoti. Pred dvema mesecema, ko je umrl stari Krivec, ni šel kropit. Le na poti se je bil pridružil pogrebnemu sprevodu.

Čez noč se je bilo nebo uvedrilo. Priroda je bila tiha, kakor da počiva od izmučenosti. Zrak je postal hladnejši. Na jugu je bilo nebo jasno, a se je počasi oblačilo od severa in od vzhoda.

Micko je našel pred pragom, mešala je oblodvo za prašiče. Ko ga je zagledala, se je na vsa usta začudila. Odkar je bil užaljen tako rezko zavrnil posojilo, si nista bila več kot nekda. Oče ni rad pozabljal. Kaj ga je prignalo zdaj, na delavnik, in v praznji obleki? Ali se je kaj zgodilo?

Tone je opazil njeno začudenje, bil je v zadregi. Oziral se je po nebu.

»Presneto, da bo še snežilo!« je rekel.

»Prezgodaj bi bilo. Pri nas še nimamo niti drv niti stelje. Ali je doma kaj novega?«

»Nič, nič,« je zategnil izbegovaje njenemu pogledu. »Ali si sama?«

»Sama. Otrok spi. Drugi so šli po drva.«

Zemljak je nekoliko počakal. Znova se je ozrl na nebo, nato v tla.

»Ti imaš Lenartov naslov, ne?« je vprašal.

»Imam,« je rekla Micka in od začudenja tako zazijala, da je očeta razjezilo.

»Kaj zijaš!« se je razhudil. »Ali ti kaj piše?«

»Piše... včasih. Seveda mi piše.«

»Kaj pravi?«

»Po novicah vprašuje. O sebi zadnji čas ne piše niti dobro niti slabo. Da je zdrav, da se ima kakor ponavadi...«

»Prav.« Zemljak je brsknil z nogo kamen, ki mu je ležal na poti.

»Prišel sem, da mu napišeš pismo... v mojem imenu...«

In je znova odšel po izbi. Ako bi Micka tudi imela denar, bi je zanj ne prosil. Preveč se mu je bilo zamerilo pred dvema letoma. Vendar je verjel, da bi mu zdaj hči od srca rada pomagala. Njene solze so mu nazadnje dobro dele. Bila je zlatega, čutečega srca. To in pa skrivnost, ki ji jo je zaupal s pismom, mu jo je zopet približalo. Saj ni bil še nikoli tako beden kot v tistem trenutku. Še nikoli tako potreben, da bi se na koga oslonil z dušo.

»Tako j.« Hči je stežka skrivala radost. Kaj se je zgodilo z očetom, da hoče pisati Lenartu, ki mu ga prej ni smel nihče niti omeniti? »Počakajte, da svinjam nasujem v korito!«

Potem je Micka sedela za mizo, pomakala pero in čakala, kaj naj napiše. Oče je z rokama na hrbtu hodil iz kota v kot. Mrščil je čelo, kakor da s težavo zbira misli.

Hčeri se je zdel čudno postaran. V resnici je bil strt kot še nikoli. Kakor da so mu dogodki prejšnjega dne pobrali vse moči. Vse je bilo izgubljeno, misli na sina se je oprijel kot poslednje možnosti. Morda njegove besede, da mu gre dobro, niso bile le prazno bahanje, in ima toliko denarja, da lahko reši hišo. Vsaj za eno leto. To mu je že večkrat prišlo na misel, a ga ni toliko izmehčalo, da bi mu bil pisal. Tiho je upal in želel, da se bo sin sam oglasil. Ni se. V sili se je odločil še za to poslednje ponižanje. Zdaj mu niti ni bilo do tega, da bi mu le z besedo branil Zaliko, ako se vrne. Zase bo izgovoril le, da mu Lajšar ne sme pred oči. Ako mu je količkaj do doma in more pomagati, naj se vrne. Še nekaj dni je časa. Če pa pomagati ne more ali noče, naj le ostane, kjer je. On in mati se bosta že kako prebila do smrti...

Narekoval je z bridkim glasom, malce zmedeno. Hčere se ves čas ni upal pogledati v obraz. Micka je pisala, a skoraj po vsaki besedi je bežno pogledovala očeta. Bila je začudena, osupla, da ji je šumelo v glavi. Da, saj je slutila, da se doma ubijajo z dolgom. Toda oče je molčal, mati pa o tem tudi ni vedela nič določnega. Zdaj jo je zadelo kot strela z jasnega. Pisala je, pisala, delala pogreške, porajala so se ji različna vprašanja. Pa se je bala ziniti. Oče je bil vedno tako čuden. Pa saj ji je bilo tudi brez vpraševanja jasno, tako jasno, da jo je z bolečino zbadalo v srcé. Ustnice so ji trepetale, peklo jo je v očeh. Vse jo je bolelo od premagovanja, da ni na glas zajokala. Solzam pa se ni mogla ubraniti, da bi ji ne bile pritekale po licih.

Oče jih je opazil in se razburil.

»Kaj pa je?« je zarenčal.

»Moj Bog! Nič tega nisem vedela!«

»Na veliki zvon bom obešal!«

»Saj ne pravim tega. Le hudo mi je. Ako bi mogla, bi vam pomagala.«

»Vem, da ne moreš. Boga naj zahvali, kdor danes lahko sam izhaja. Zato te tudi nisem prosil.«

Micka je napisala naslov in zalepila pismo. Zemljak ga je stlačil v žep.

»Pa molči o tem!« ji je rekel.

Hči je težko vzdihnila.

»Kaj pravi mati?«

»Saj veš.« Oče je skomizgnil z rameni. »Stoka, kakor je njena navada.«

»Ako ne bosta imela kam na svetu, pridita k meni!«

Tone je zastrmel v hčer.

»Kaj pa Jakob?«

»Moj Bog, saj tako slab pa tudi ni! Oče je umrl, zdaj je njegova kamra prazna. Saj ne bosta za vbogajme, ako se tega bojita. Mati bo kdaj povarovala otroka. Vi boste pa scepili kako poleno.«

No, dà. Tonetu se je milo storilo, tesno mu je postalo ob srcu. Besede so bile izgovorjene odkrito, iz tople ljubezni, vendar so ga nemilo zadele. Kakor da je iznenada zagledal bodočnost pred očmi. Ali bo mar tudi z njim, kot je bilo z očetom, ki je pri hčerki hiral poslednje dni svojega življenja? To se mu je do konca upiralo. Vendar se dobrohotni ponudbi ni upal kar tako odreči.

»Saj morda ne pride do tega,« je rekel zamolklo.

»In — če pride?«

»Potem... Jaz ne! Če bo hotela mati.«

Hči ga je zavzeta pogledala.

»In vi?«

»Jaz... Jaz bi tega ne preživel,« mu je trdo, a obenem bridko prišlo čez ustnice.

»Oče!«

»Je že prav,« mu je trdó zapel glas. »Hvala za pisanje! Zdaj moram pa iti, da opravim na pošti.«

Ni se dal pregovoriti, da bi počakal kave. Poslovil se je in naglo odšel. Imel je težek korak, ko se je spuščal niz brdo. Hči je gledala za njim.

16.

Najrajši bi bil v ovinku obšel vas in krenil naravnost k fari. Toda mučila ga je skrb za dom. Vso pot je ugibal, ali se je morda žena vrnila. Verjetno, da se je, a je bila kdaj pa kdaj trda kot on. Saj ni bilo zanj, misliti bi morala na živino.

Zagledal je dim nad streho in si oddahnil. Rezo je našel pred ognjiščem, kuhala je kosilo. Ni ga pogledala, ko je vstopil. Bila je vsa

zresnjena v obraz, poznalo se ji je, da je mnogo jokala. Tone ni občutil niti trohice zmagoslavja, bil ji je hvaležen. Kljub napakam, ki jih je imela, je bila hiša brez nje tako strašno pusta in prazna.

»Ali si napojila živino?«

Ni mu odgovorila. Le naj vidi, da ni pozabila. Vrnila se je pač, a lepe besede ne bo tako kmalu čakal od nje. Čutila se je ponižano. Toneta je ženino vedenje zbolelo, a ne razjezilo. Se bo že vdala. Ne more zahtevati, da bi bila takoj taka, kakor da se nič ni zgodilo.

Po kosilu je odšel k fari. Na pošti je priporočil pismo za Lenarta. Potem se je zamudil v krčmi. Neki kmet, ki je bil že vinjen, mu je pripovedoval zgodbo o neki zamotani pravdi. Ker mu ni stregel le z gostimi besedami, ampak tudi z vinom, ga je poslušal prav do noči. Nato se je naglo poslovil in odšel proti domu.

Zunaj je bila tako gosta tema, da skoraj ni bilo videti poti. Nebo se je bilo do noči popolnoma pooblačilo. Nobene sape, zrak je bil vlažen, mrzel, dišalo je po snegu. Zemljak je kdaj pa kdaj dvignil obraz. Ali ne naletuje? Na licih je čutil prve omraznice.

Pot se je vila okoli pobočja, zdaj se je dvigala, drugič padala. Senožeti in gozdovi, tu pa tam pustote in prepadi. Tone se je tiščal brega, da bi mu ne zdrsnilo pod pot. Dosegel je obronek, s katerega je bilo ob belem dnevu videti vas. Nekateri nedeljski večer, kadar se je pozno vračal domov, je s tistega mesta zagledal razsvetljena okna, ki so mežikala skozi krošnje sadnega drevja. Dvignil je glavo iz navade in se ozrl preko pobočja hriba.

Ob tem pogledu mu je kri zastala v žilah. Na obronku, nekako sredi vasi, je zagledal velik ogenj. Spomnil se je kresov, ki so jih nekdam kurili pastirji. Pa kaj bi kres ob tem letnem času? Ogenj je švigal vedno višje, dolgi jeziki plamenov so sikali in razsvetljevali vso okolico. Razložil je svetle oblake dima. Velike snope žarečih isker je pošastno nosilo skozi temo.

Požar! To mu je bilo v hipu jasno. Kje gori? Ob srednjem klancu nekje. Pri Brinarju? Pri Lajšarju? Ali ni mnogo dljé? Nekdo je zažgal hosto na gmajni. Ali pa gori žaga ob potoku. Ponoči rado vara pogled.

Njegova hiša gori! Ni bil vinjen, a tedaj ga je obšla čudna omotica, kri mu je zagomazela do prstov na nogah. Saj ni mogoče! Negotovost mu je dala peruti. Tekel je, kar so mu dopuščale moči. Do prve hiše ob klancu je bilo pol ure hoda, a on jo je upehan in ves znojen dosegel v četrto ure.

Na pragu je stal pastir in se oziral v pojemajočo svetlobo požara za gričem.

»Kje gori?«

Deček ga je začuden pogledal.

»Pri vas.«

»Bog pomagaj!« je vzkliknil Tone in udaril z rokama ob telesu.

Noge so mu bile za trenutek kakor ohromele. Potem se je zopet zdrl v tek, čevlji so mu divje razbijali po klancu... Ko je dospel, je bila hiša s hlevom že pogorela. Krava in junica sta stali privezani za eno izmed dreves v dnu sadovnjaka. Reza je čepela in stokala med razno ropotijo, ki so jo utegnili rešiti. Poleg nje je stala Katra in jo tolažila. Ob pogorišču je bila zbrana vsa vas, možje, žene in otroci. Le varuhi so ostali doma. Nekateri so stali z rokami v žepih, bili so že obupali, gašenje se jim je zdelo nesmisel. Kar se je zgodilo, se je zgodilo, ni bilo mogoče več popraviti. Drugi pa so še vedno nosili vodo od korita in jo od daleč zlivali v ogenj, ki je tudi brez tega ponehaval.

Vsi hkrati so se ozrli v Zemljaka. Ta se je ustavil in z obupnim, vprašujočim pogledom ošinil ljudi, kakor da ne more razumeti.

»Kako se je to zgodilo?« je izhropel.

»Kdo to ve?« je rekel Košan in skomizgnil z rameni. »In če bi tudi vedeli, bi nič ne pomagalo. Zdaj je treba le rešiti, kar se da rešiti.«

»Rešiti se ne da nič več,« je dejal Gričar in vrgel škaf od sebe. »Kar je, je.«

Zemljak bi se bil najrajši sesedel in zastokal. Pa je zgrabil drog in z njim planil k pogorišču. Dregnil je v kup žerjavice, iz katerega je znova buhnil plamen in liznil proti nebu. Vročina je udarila v Toneta s tako silo, da bi ga bila skoraj omamila. Umaknil se je, se spotaknil in padel. Ko se je znova pobral, je z obupno kretnjo vrgel drog od sebe.

Zagledal je Lajšarja. Ta je bil prav tedaj prišel po klancu, obstal in gledal, kakor da se čudi.

»Pozen si, ako si prišel gasit,« mu je strupeno vrgel Mejač.

»Pil sem, pa sem spal kot ubit,« je oni križem pogledal in srdito izpijunil. »Pa kdo, za vraga, je zažgal?«

»Ali je moral kdo prav zažgati?« ga je vprašal Koren.

Nekoliko v stran sta stali Lajšarica in Zalika. Trepotali sta, kakor da ju mrazi, in se s sočutnim pogledom ozirali na Rezo, ki se je od žalosti venomer pozibavala z gornjim delom telesa. Zemljak se je vprašujoče zazrl vanju. Medtem je bil Lajšar godrnjaje in z negotovim korakom odšel po klancu.

»Tako mislim, da samo ni začelo goreti,« se je oglasil Brinar in pogledal Petra.

»In ti si ga videl, ki je podtaknil ogenj?« se je ponorčeval Mejač. Brinar ga je sršenasto pogledal.

»Saj nisem rekel, da si ti ne kdo drugi.«

»Seveda ne, ker bi potem ne mogel ponoviti pred sodnijo.«

Ljudje so bili še pod vtisom nesreče in jim je bilo v tistem trenutku tuje vsako obdolževanje. Brinar je pomignil Petru, odšla sta proti domu.

Nihče več ni gasil. Ogenj je ugašal bolj in bolj, le v dnu velikega kupa je še tlelo. Plamenčki, ki so se tu pa tam porajali, so širili le medlo svetlobo. Hkrati je začelo gosto snežiti. Težki kosmi so se naglo oprijemali tal. Vendar se ljudje še niso razšli. Kakor da se ne morejo ločiti od bornih ostankov požara.

Zemljak se je bil sesedel na vlažna tla in strmел predse. Prej kakor je pričakoval, ga je vrglo na klanec. Ostal je bolj gol, kakor bi si to mogel misliti v najstrašnejših sanjah.

»Prašiča so odgnali h Korenu,« mu je rekel Gričar. »Za kravo in junico je prostora v mojem hlevu. Še tebe in Rezo bi moral kdo sprejeti pod streho.«

»Brinar bi ju najlaže vzel. Pa ga ni več.«

»K njemu bi ne šel,« je rekel Zemljak suho, a odločno.

»Saj sta lahko pri meni,« se je oglasila Katra. »Se bomo že kako stisnili, četudi je bajta majhna. Največkrat pa me ni doma.«

Zemljak se je dvignil in se s trudnim pogledom ozrl po sosedih. Pomoči, ki so mu jo ponujali, ni smel ne mogel odreči. Ali naj mar v snegu prenočuje na prostem? A obhajal ga je grenak občutek, kakor da je iztegnil roko za vbogajme.

»Pomagajte mi, ako morete,« je rekel z vzdihom. »Jaz si ne morem.«

17.

Katrina bajta je stala pod Zemljakovim sadovnjakom, na zaplati puste zemlje, ki je bila od vseh strani obdana od živih plotov. Dve mali okni sta gledali na nizko jelševje, ki se je bohotilo v bližini; vežna vrata so bila zakajena, vsa črna od saj. Na temnih stenah z razpokanim ometom je bilo komaj prostora za štiri starinske podobe. Postelja in velika skrinja, vse je bilo neprijazno in tuje. Prijetna je bila le toplota, ki je vela od velike peči.

Nanjo je bila počenila Katra; zdelo se je, da z glavo podpira nizki strop. Reza se je bila potegnila v zdič in se vsa sključila. Tone je bil sedel na klop. Trpko zamišljen je s prsti bobnal po mizi.

Ni mogel dolgo prestajati na mestu. Med tistimi stenami mu je bilo bolj tesno kot takrat, ko je bil kot deček pobegnil z doma. Zavest, da nima več koticčka, v katerega bi se skrtil pred ljudmi, ga je pekla kot žerjavica. Dvignil se je in stopil po izbi. Toda ta je bila z ropotijo, ki so jo bili rešili iz požara in tja prenesli, tako zašarjena, da je komaj mogel narediti nekaj korakov. Vrtel se je kakor veverica v kletki. Poleg tega ni našel iz svojih misli in občutkov, preburno se je pretakalo v njem, ga mučilo in razganjalo.

Zdaj pa zdaj se je po strani bežno ozrl na Rezo, ki je sklepala roke na kolenih. Saj ni molila, ves čas ni spregovorila, le strta in žalostna je boljčala predse. Tudi jokala ni več, kakor da se je topo vdala v svojo usodo. Kdaj pa kdaj je vzdihnila in se zdrznila, kakor da se je prestrašila sama sebe. In se je zopet neumorno zapredala v neko misel.

Tako bedna je bila na pogled, da se je Zemljaku zasmilila. Nesreča mu jo je neznansko približala, bilo mu je odkrito žal spora prejšnji večer. Ženska je, presneto, po svoje misli in po svoje čustvuje. To bi bil moral vedeti. On bi bil moral imeti več razsodnosti. V tistem trenutku ga je zažejalo po kom, ki bi mu lahko po svoje potožil, ali se z njim vsaj porazgovoril. Molk ga je težil, kakor da mu skala pritiska na prsi.

»Kdaj je začelo goreti?« se je oglasil.

Reza se je zdrznila in ga začudena pogledala. Mene si vprašal? Ni se obotavljala, zgrabila je za ponudeno besedo.

»Koj po mraku je bilo,« mu je odgovorila in upirala pogled v peč. »Pred ognjiščem sem sedela in malce zadremala. Saj spala nisem, le dremavec me je premagal, ker prejšnjo noč nisem zatisnila oči... Tedaj je nekdo zavpil na klancu... Jezus, kako sem se bila prestrašila! Ogenj je bil že v strehi. Bog nam pomagaj!«

»Pa je zagorelo na izbi?«

»Kdo ve, morda na izbi, v senu ali v slami. Morda tudi v skednju... Mislila sem, da bom na mestu umrla...«

Rezi so zatrepetale ustnice, a je zatrla solze.

»Ogenj je kdo podtaknil,« se je oglasila Katra s peči.

Tonetu je zastal korak, zastrmel je v sosedo.

»Ali misliš?«

»Vsi tako mislimo! Ali ti ne?«

»Ne bi se upal koga dolžiti,« je odgovoril počasi, negotovo in zopet odšel po izbi.

Tudi njega je bila že obšla ista misel, a se mu je zdela pregrozna, da bi ji dal peruti.

»Tudi jaz nisem nikogar imenovala. Bog obvari!«

Katra je Tonetu in Rezi ponudila večerjo, a sta se lepo zahvalila. Nista čutila lakote. Tone je občutil le žejo po kaki močni, žgoči pijači, da bi ga omamila.

»Ali imaš žganja?« je vprašal Katro.

»Imam. Ali naj ga natočim?«

Zemljak je zvrnil kozarček in še enega. Bil je kakor izsušena zemlja. Imelo ga je, da bi žganje vlival vase kot vodo. Spreletel ga je mraz prav do kosti, hotel se je ogreti. Kmalu mu je kri živeje

zaplala po žilah, skrb se je omamljena vsaj za trenutek umikala svetlejšim podobam... Natočil je kozarček in ga nesel Rezi k peči.

»Da se ogreješ,« ji je rekel. »Saj se vsa treseš.«

Da, res, žena je vidno trepetala, dasi jo je vso objemala toplota, ki je vela od peči. Zavzeta je pogledala moža. Hlepela je po pijači, vendar jo je odklonila. Ne, hvala! Ne bom pila. Res ne! Bila je še vedno užaljena, ni še pozabila prejšnjega večera.

»Kaj se boš kujala!« se je Tone trdo odhrkal. »Ako sem ti katero rekel... kaj bi tisto! Kadar si ga potrebna, ti ga ne kratim... Zdaj... zdaj...« Hotel je reči nekaj tehtnega, a mu je glas zatrepetal in utihnil. »Na, izpij!«

Reza se ni upala več braniti, izpila je žganje. Pri tem se ji je tako milo storilo, da so se ji ulile solze. Nagnila je glavo in tiho zajokala v peč. Razrešil se ji je voz, ki jo je ves čas tiščal v prsih.

»Zdaj pa jočeš,« je rekel Tone nejevoljno.

»Tako mi je prišlo,« je Reza govorila med hlipanjem. »Ne morem si pomagati... Saj nič ni... Je že dobro...«

Zemljak je znova sedel na klop. Tudi njemu je bilo tesno, grenko ob srcu, hkrati pa je bil zadovoljen. Premagal je ženino zakrknjenost, se rešil iz strašne zapuščenosti in osamljenosti, ki ga je mučila prejšnjo noč. Da bi bila samá, bi stopil k Rezi, ji položil roko na ramo in ji rekel toplo besedo. Pred Katro pa se je sramoval.

Zunaj je bila trda tema, tiho je snežilo, v bajti so plegli. Katra se je zleknila po peči in kmalu zaspala, slišati je bilo njeno krepko, podrhtevajočo sapo. Tone in Reza v tuji postelji kljub utrujenosti nista mogla zaspati. Tiho sta ležala, kakor da prisluškujeta neznani okolici. Tu ni vzdihovala ura na steni, skozi okno ni bilo slišati curenja vode v korito. Niti veter ni vel v drevju. Vse tiho, temačno, zavito v noč in snežni metež.

V temi in tihoti se je Reza nenadoma privila k možu in se ga je oklenila z obema rokama.

»Kaj pa je?« se je Zemljak zavzel.

»Zdaj sva siromaka,« je zaječala.

Toneta je ženin vzklik kot očitek zadel v dno duše.

»No, no,« je zagodrnjal. »Pomagaj si, ako moreš!«

»Kako je le prišlo do tega?«

»Tako že ne, kakor si ti misliš,« je rekel Zemljak počasi, ob spominu na ženine očitke prejšnji večer skoraj osorno. »Ničesar si nimam očitati, Reza. Ničesar!« Glas mu je potišal. »Lenartu sem pisal. Naj pride in reši... ako more... Da se ni sam oglasil, fant presneti!«

Reza nekaj časa ni niti soplá.

»Ali si bil pri Micki?« je slednjič vprašala.

»Bil.«

»Kaj pravi?«

»Kaj naj reče? Pomagati nama tako ne more... No, rekla je... naj prideva k nji... ako bova res vse izgubila...«

»Vidiš, kako je dobra,« je Reza skoraj na glas zahlipala. »In jaz sem se tako bala, da ne bom imela kam... na stara leta...«

»Tiše! Katro zbudiš.«

Reza ja zatrla solze in se vsa tresla od razburjenja. Zemljaku se je čudno storilo. Sam je bil kriv, da je tako mislila o njem; preveč se je zapiral vase in ji ni zaupal svojih skrbi. A tudi zdaj ni izrazil z besedo, kar je čutil, le svojo težko roko je nežno položil na njene prsi.

Žena jo je zgrabila in krčevito stisnila. Kljub nesreči, ki jo je ta dan zadela, se je v tistem trenutku vendar čutila srečno.

»Zakaj nisi bil vedno tak z menoj?« so ji zatrepetale ustnice.

»Saj tudi ti nisi bila vedno taka,« je Tone zategnil. »Je že dobro... Zdaj spi! Bodi mirna! Zdaj spiva!«

In vendar nista zaspala do jutra. Molče, zatopljena v misli, sta gledala v okno, za katerim se je začelo svitati. Zemljo je pokrivala tenka plast snega.

(Dalje.)

Dušan Ludvik | Vprašanje

Na reki so se pomaknili splavi —
srce je to, ki k zvezdam si želi.
Pod težo grozdja brajda se šibi —
šibijo se kolena, strah me davi.

Sem valovanje, ki se ne zastavi?
Že padam kakor slap v bodoče dni...
Od vzhoda zdaj k zahodu se temni
in burja je... Moj splav kot bilko v travi

prepah daljav zanaša in obrača,
da sam ne vem, kje sem in kam hitim.
Po večnih zakonih se zvezda utrne,

po večnih zakonih sem le igrača —
Časa?... Kaj zato živim, da v dim
splahnem, ko se moj čoln prevrne?

France Bevk | Domačija

18.

Ko se je Zemljak tisto jutro prebudil v tuji bajti, sta ga prevzemali čudna omotičnost in nebrižnost. Bilo mu je kakor človeku, ki je izmučen omagal v snegu. Najrajši bi več ne vstal, zaprl oči in na vse pozabil. Kakor vozal se je zadrnilo okoli njega.

In vendar — ako je natanko pomislil — je bilo zdaj vse enostavno, enostavnejše kot kdaj prej. Pehal se je za zemljo, zdaj je izgubil še tisto, kar bi mu bilo sicer ostalo na dražbi. In mu je bilo v tistem trenutku kar prav tako. Kako bi tisto šaro vlačil po svetu? Tudi na Lenarta ni hotel več misliti, ne na njegovo pomoč. Saj bi se zaman zanašal, bil bi le za eno razočaranje bogatejši. Niti z mezincem ne bo več ganil, naj se zgodi, kar se hoče. Dovolj in preveč se je že namučil.

Tiho je ležal in oči upiral v okno. Nebo je bilo vedro, skozi oblake je sijala sinjina, zemljo je pokrivala tenka plast snega. Reza mu je postavila zajtrk na mizo. Ne, tudi jedel ne bo, kaj ga tako sili! Njena skrb mu je vendar dobro dela. Vstal je in pozajtrkoval, to ga je predramilo. In ni mogel prestajati na mestu.

Žena je šla gledat po živini, ki je bila pri sosedih, Tone pa je ostal pri pogorišču. Zapekel ga je pogled na črno tramovje, ki ga je že rahlo pokrival sneg. Ostalo mu je le blago v obokani kleti — krompir, pesa, korenje in nekaj lesene posode. Vrata so bila le ožgana, pokrita s plastjo pepela. Ostalo mu je tudi nekaj sena in detelje v kozolcu, za dva nasada ajde.

Ob pogledu na to ga je obšel nov pogum. Poiskal je drog in z njim dregnul globoko v sivi kup pred seboj. Prikazala se je žerjavica, iz katere se je zakadilo, a niso več siknili plameni. Tone je postal, gledal in se zamislil. Kaj tu išče? Kaj prav za prav hoče? Pred njim je ležal žalosten ostanek njegove revščine.

Nekdo je s težkimi koraki prišel po klancu. Bil je Jakob s košem na hrbtu; z izrazom sočutja na obrazu se je ustavil pred Zemljakom. Pozdravila sta se.

»Kako je?«

»Saj vidiš, kako,« je rekel tast in vrgel drog od sebe. Tožba mu je bila zoprna, vendar se mu je storilo inako. »Saj veš, kako je, kadar človeka tako potiplje.«

»Šele danes smo izvedeli,« je mladi Krivec vzdihnil in postavil koš v breg. »Micka je hotela k vam, a je nisem pustil v tem snegu. Pri nas ga je za dobro ped več.«

Zemljak se je odhrkal in si z roko segel na senci. Kaj naj reče? Oči so mu bile nekam težke.

»Zavarovani ste?« je vprašal Jakob.

»Da. Seveda sem.«

»Za koliko?«

Tone je pogledal zeta. Zakaj ga to zanima? On je bil prejšnjo noč komaj s koncem zavesti pomislil na to. Povedal je vsoto.

»Lep denar... Pa ste plačali zadnji obrok zavarovalnine?«

»Mendà. Seveda sem ga. Zakaj vprašuješ?«

»Zato... Ako vam izplačajo zavarovalnino, ste rešeni.«

Zemljak ga je začuden pogledal.

»Rešen? Kako — rešen?«

»Tako. Z denarjem plačate dolg in obresti. In bo še nekaj ostalo za hišo. Morda ne dovolj, a vam bomo pomagali sosedje... Za les se kar name obrnite...«

Tone je pobral drog in ga prislonil k osmojenemu plotu. Zakriti je hotel razburjenje. Vrag vendar — da sam ni pomislil na to. V trenutku, ko je mislil, da ni več nobene rešitve, glej, pa nenadoma... In vendar je bil nekoliko nezaupljiv.

»Misliš, da mi bodo izplačali?«

»Menda ni povoda, da bi ne. Takoj pojdite v mesto pa povejte: zgorelo je. Pridejo naj gledat... In k odvetniku stopite!«

»K odvetniku? Zakaj?«

»Da ustavi sodni postopek za dražbo. Menda še ni prepozno. No, prepozno ne more biti.«

Da, da. Zemljak je stopical na mestu. Ni vedel, kaj naj reče, kam naj pogleda. Srcé mu je burno razbijalo, bil je kakor pijan. Življenje mu je preveč metalo polena pod noge, da bi se tudi zdaj ne bal samoprevare. Toda, saj je jasno...

»No, poskusil bom,« je rekel negotovo.

»Nekaj živeža sem vama prinesel za prvo silo,« je Jakob pokazal na koš.

»Saj bi ne bilo treba... No, pa zanesi v bajto... tam sva s Rezo... Bog ti poplačaj!«

Možu je bilo težko sprejemati darov. Kakor da s tem potrjuje, da je popoln berač. Vendar ni smel odkloniti. Bo že povrnil... Jezilo ga je, da se je Reza razjokala od ganjenosti in hvaležnosti...

Jakob je odšel, tedaj se je tudi Zemljak odpravil z doma. Bil je nekam skrivnosten in zaprt vase, ni povedal, kam gre. Ako mu vse gre po vodi, bi se mu sosedje smejali. Tako pa nihče ne bo vedel. Bil je razburjen kakor niti takrat, ko je prosil za posojilo.

Vso pot je mozgal v sebi, se plašil in si zopet dajal poguma. Bil je malodušen, ko je stopil k odvetniku. Ta je bil še mlad, z ozkimi brčicami pod nosom, na videz kot kak dijak, zopet je dvignil glavo. Kaj bi radi, očka? Nekoliko se je zmedel, ko je pripovedoval, trikrat je moral znova začeti. Povedal je do konca. Ali je bil zadosti jasen?

Zdelo se je, da ne. Zakaj odvetnik je svaljkal cigareto med prsti in ga samo gledal. Smeh mu je iz dna oči zlezal na lica in mu razširil obraz.

»Ej, vi ste tiček!« mu je pomembno zapretel s prstom.

Zemljak je bil presenečen; užalil ga je smeh in besede; ni razumel.

»Zakaj?« je izgolčal.

»Eh, nič, nič...« Mladi odvetnik se je zresnil. »Vi že veste, kako je. Nisem sodnik, to se mene ne tiče. Toda pazite, da boste vedno enako govorili, vedno enako...«

»Po resnici,« je rekel Zemljak strogo. »Zmeraj govorim po resnici... Torej — ali morete to urediti? Ali naj stopim drugam?«

»Zakaj pa drugam? Seveda se dá urediti... Počakajte! Nekaj podatkov...«

Zemljak je bil nejevoljen, skoraj nezaupljiv, na kratko je odgovarjal na stavljeni vprašanja. Motila ga je misel: kam so merile odvetnikove besede in smeh? Eh, mlad je in se rad šali. Čisto rahlo se mu je dotaknilo zavesti, a je stresnil z glavo. To vendar ni za šalo!

Ni stopil v krčmo ne v mestu ne v Potoku, mudilo se mu je domov. Šele pri Ilovčarju je začutil tako žejo, da je zavil čez prag.

Naročil si je vina in ga pil z majhnimi požirki. Bil je edini pivec v krčmi. Ilovčar je prisedel k njemu in mu mežikal v obraz. Kaj mu hoče? Katera misel mu trepeti pod kožo obraza? Zemljaku je bil zopr. Ali je bil v mestu? Da. Pri zavarovalnici? Da. Krčmarju se ni dal speljati v pogovor.

»Kdor ima srečo, ima pač srečo,« je rekel Ilovčar.

Sosed se je zdrznil in ga začuden pogledal. O kakšni sreči govori? Ali mu mar zavida požar? Zemljaku je šel mrz po hrbtu, kakor da kdo povelečuje greh.

»O meni govoriš?« je vprašal.

»O tebi,« je Ilovčar znižal glas. »Nekateri bi z veseljem požgal svojo podrtijo... Ne, saj ne mislim tako hudo,« se je umaknil, ko je opazil Tonetov skoraj grozeči pogled. »To je nevarno, presneto... Neki kmet v trgu je bil pred leti to poizkusil. Visoko zavarovanje, pa vžigalice v streho... Toda so ga zaprli, he, he...«

Zemljak bi bil udaril po mizi, a je le bolščal v krčmarja, zapiralo mu je sapo. Ali me imaš res za takega? Ako vsa vas tako misli in govori... Nenadoma je razumel odvetnikove besede in smeh. Fej, hudič!

Nesel je kozarec k ustom in pil, da ga je izpraznil. Trdo ga je postavil na mizo in, ne da bi katero rekel, je vrgel pred krčmarja drobiž. Odšel je s tesnim občutkom v srcu, užaljen in jezen... Ne, zdaj res ne bo več prestopil tistega praga.

19.

Prišli so orožniki, potem komisija zavarovalne družbe. Vse so pregledali, izprašali in popisali; šlo je gladko, Zemljaku se je oddahnilo. Usoda je zahrbtna, Bog ve, kaj mu skriva v zasedi. Nekatero noč mu ni dalo miru, prisluškoval je, kaj govorijo sosedje. Ta in oni mu je omenil zavarovalnino, a nič o »sreči«, niti sence kakega sumničenja.

Nekega dne se je mudil pri fari. »Orožniki so bili zopet tu,« mu je povedala žena, ko se je vrnil domov.

Tone je obstal kakor okamenel, obšla ga je neka temna slutnja. Kaj pa so hoteli? Reza je bila razburjena, glas ji je trepetal, nekaj posebnega je imela v očeh. Bala se ga je pogledati naravnost v obraz.

»Kaj so hoteli?« Kdaj je ogenj nastal in kako, so hoteli vedeti, trdo so jo prijemali. In kje je bil ta čas on, Tone, kdaj je odšel z doma, kam in po kaj. Povedala jim je, kar je vedela. Kaj pa s tem hočejo? Solzo je imela v očeh, vsa je bila prestrašena.

Zemljak jo je poslušal, hkratu pa so bile njegove misli drugje, pri Ilovčarju, pri odvetniku v mestu. Ali naj se temu čudi, ako te ljudje tako sodijo in iztezajo jezike?

»To je le umljivo,« je rekel bolj sebi kot ženi v tolažbo. »Požigalca iščejo. Na to moramo biti pripravljeni.«

»Da,« je rekla Reza. »Od mene so hoteli vedeti, kdo je zažgal.«

»In ti? Kaj si rekla?«

»Moj Bog! Kaj naj bi bila rekla? Da nič ne vem. Ali sem mar koga videla? Bog ga je videl.«

Nastajal je večer, Katra je ropotala v veži. Tone se je nemirno vrtel po izbi, Katra pa je sedla na klop k peči. Vedla se je, kakor da ima nekaj težkega na srcu. Ne upa se povedati, a jo tudi molk neznansko teži; moti se s tem, da mečka predpasnik. Tone je opazil njeno vedenje, ki ga je hkratu vznemirjalo in jezilo. Udrle so se ji solze, tedaj se ni mogel premagovati.

»Kaj pa ti je?« je vprašal strogo. »Ako imaš kaj, govori!«

»Ti ne veš... kaj govorijo ljudje,« je žena izhlipala med solzami.

Tone je občutil vročino do peta, obstal je pred Rezo.

»No?« je hropnil zamolklo.

»Bojim se ti povedati. Pa bom zinila vseeno, saj ne boš hud... Da si ti zažgal hišo...«

Zemljak je pričakoval prav teh besed, vendar so ga zadele, kakor da ga je kdo oplazil z bičem.

»In ti to verjameš?« je revsnil in se obrnil od nje.

»Jezus!« se je Reza zavzela in sklenila roke. »Saj ne verjamem, kako bi zažgal, ko te pa ni bilo doma? In če bi tudi bil, za takega te nimam...«

Iz ženinega glasu ni zvenela polna vera, na dnu je bil neki pridržek. To je mož čutil, vendar ji ni zameril. Res, ne bi bil tega zmožen. Nekoč se je bil z vžigalicami v žepu splazil na domači hlev... Toda ljudje govorijo... Ni mislil na nevarnost, zadelo ga je kot velika krivica in žalitev.

»Kdo to govori?«

»Ne vem. Katra je prinesla z vasi. Menda je Brinar prvi raznesel okrog.«

Ha, Brinar! Saj to si je lahko mislil. Zemljak je krčevito stiskal pesti. Hudič, da je bil kdo drug, bi se čudil. Pollaščal se ga je srd. Da ni prej pomislil na to! Vse kaže, da je požar Brinarja huje zadel kot njegga. Mislil je, da že sedi v njegovi hiši, a zdaj... Nič mu ni do poštenja, le da se maščuje.

Udaril je z nogo, kakor da je pribil neko misel, in vzela klobuk.

»Ne prenašli se!« je zaprosila Reza.

»Ne boj se,« je rekel Tone na vratih. »Samo preklical bo. Ako ne pred menoj, pa pred sodnijo.«

Bil je razburjen, kakor pijan je stopal po stezi. Šele tedaj ga je obšla misel na nevarnost takih govoric. Pripravijo ga lahko ob zavarovalnino in spravijo v ječo. Vraga — toda on je nedolžen! Kljub temu ga je obhajalo malodušje. Toda braniti se mora! Branil se bo do skrajnosti.

Sneg na klancu je bil izhoden do kamenja. Opotekal se je, zdaj pa zdaj se je z roko dotaknil dolgega, sivega zida, ki se je vlekel ob bregu. Za plotom so stale tenje temnih, golih dreves, ki so se ostro odražale v snegu. Nebo je bilo čez in čez oblačno, naletavale so omraznice.

Zaslišal je neke glasove, nasproti mu je prihajala skupina ljudi. Bregarja, občinskega zaupnika, je spoznal po glasu, ostala dva sta bila orožnika. Zemljak je napravil kretnjo, da bi skočil čez plot. A noge so mu bile tako ohromele, da bi se ne mogel ganiti. Nepremičen se je stiskal k zidu.

Opazil ga je Bregar.

»O, Tone! Pravkar smo bili namenjeni k tebi.«

»Tako?« je rekel Zemljak zamolklo in zbral ves pogum. »Se pa kar tu pomenimo. Kaj bi pa radi?«

Starejši orožnik mu je z električno svetilko posvetil v obraz, nato se je vprašujoče ozrl po Bregarju.

»Anton Zemljak?«

»Da.«

»Prav... Torej... z nami morate!«

»Z vami? Zakaj?«

»Aretirani ste.«

»Razumem,« je rekel Tone trdo, ni maral kazati bojazni. »A rad bi vedel, zakaj?«

»Tako pravijo, da si ti podtaknil ogenj,« je pojasnil Bregar; pred sosedom mu je bilo nerodno in je gorel od zadrege.

»Hudiča!« je zrasel Zemljak. »Kdo me je videl? Še doma me ni bilo.«

»Ti že veš. Ti odgovarjaj! Da si se nekoč izrazil proti Brinarju, da zažgeš...«

Zemljaku so se zašibile noge. Obšla ga je bojazen, hkratu velika potrto.

»To je res,« je priznal. »Beseda je bila... v jezi sem jo izrekel... Česa človek ne reče v jezi. Zažgal pa nisem. To lahko prisežem pred Bogom.«

»Kdo pa je zažgal?« ga je vprašal orožnik.

Kdo je zažgal? Oni iščejo požigalca. Imenuje naj ga. Z eno samo besedo se lahko reši. Tone se je spomnil Lajšarja. Že stokrat mu je prišel na misel, a tega tudi zdaj ni mogel izreči. Ali bi mu mogel dokazati? Prav tako malo, kot morejo dokazati njemu, ki je nedolžen.

»Ne vem, kdo bi bil,« je rekel. Spoznal je, da se ne more ustavljati, vsaka beseda bi bila zaman. »Dovolite,« je poprosil s tresočim se glasom, »da povem ženi...«

Uklenili so ga šele v bajti. Tako bridko se mu je storilo, obšla ga je taka upornost, da bi se bil razjokal in bil okoli sebe. Stalo ga je neizmerne truda, da je dvignil glavo.

»Križ božji!« je vpila Reza in tekla za njim po stezi. »Pustite mi ga! Kaj bom reva sama na svetu?«

Možu je vpitje težko legalo na srce, obenem se ga je sramoval.

»Reza!« je rekel strogo. »Kaj porečejo ljudje! Jutri bom zopet doma...«

Bil je že daleč, na klancu, ko je še vedno slišal ženo. Počenila je bila v sneg in bridko tožila.

20.

Lenart se je pripeljal z zadnjim vlakom. Bila je že trda noč. Ni stopil v krčmo, da si ugasi žejo, neki občutek tesnobe ga je gnal naravnost domov. Kovčeg je obesil na palico pa čez ramo, z naglimi koraki je spel v hrib.

Deževje je bilo pobralo sneg, belil se je le še v vrhu hriba. Nebo je bilo skoraj jasno, med redkimi oblaki so trepetale zvezde. Zmrzovalo je, da je škripalo pod nogami. Bilo je temno, zemlja črna, stežka je bilo razločiti pot in tenje dreves.

Lenart je željno vdihaval vonj zemlje, z očmi je pozdravljal znano pokrajino. Iz spomina je poznal vsako podrobnost — tu drevo, tam skala, tu brv, tam ovinek . . . Čudno toplo mu je postajalo ob srcu. Ob odhodu je hotel pretrgati vsako vez z domom in preteklostjo. Nasmehnil se je tej misli.

To se mu še takrat ni bilo posrečilo, ko mu je tujina izpolnila del sanj. Sprva je celo mislil, da se več ne vrne. Sam ni vedel, kako da so mu tiste grape vedno pogosteje z neko bolečino v srcu stopale pred oči. Željno je prebiral domače novice, ki mu jih je pošiljala Micka. Bolj in bolj je s skrbjo mislil na dom. Ali bosta oče in mati zmagovala delo? To vprašanje se mu je porodilo, ko mu je sreča prvič obrnila hrbet. Na dnu je ležala podzavestna želja, da bi se vrnil.

Izgubil je stalno delo, tedaj mu je ugasnil slednji žarek samoprevare. Bil je že s prvega početka le tujec med tujci. Tega se je šele tedaj živo zavedel. Prihranjeni denar mu je kopnel. Kaj bo, ko ga zmanjka? Skrb za bodočnost ga je bridko treznila. Tudi doma je pomanjkanje, a ima vsaj streho nad glavo. Da se ni bal očetovega posmeha, bi se bil že vrnil. Njegovo pismo mu je prišlo kot odrešenje, obenem ga je presenetilo. Dom v nevarnosti? Ako mu oče tako piše, je znamenje, da je hudo. Zakaj mu Micka nikoli ni omenila tega? Bolelo ga je, da oče polaga poslednje upanje vanj. Ne more mu pomagati. Vendar ni odlašal, pobral je svoje reči in se odpeljal.

In zdaj je zopet doma! Kovčeg je prekladal z ramena na ramo, si oddihaval in si brisal potno čelo. Kako bo, ko stopi pred očeta? Kaj mu poreče?

Pri Ilovčarju je še gorela luč. Da se ni bal vprašujočih pogledov in besed, bi bil vstopil. Ob studentu si je ugasil žejo. Ob srednjem klanecu v nobeni hiši niso več svetili. Temna in tiha so stala poslopja in sadovnjaki.

Kadar koli se je ponoči vračal domov, je že s klanca zagledal sive stene domače hiše ob grapi. Zdaj je zaman napenjal oči. V bregu nič, le nekaj temnega, kakor črno prestiralo.

Obstal je ob koritu, tedaj je čutil, kako se mu tresejo noge. Postavil je kovčeg na tla, si z roko segel na oči, potegnil z dlanjo preko čela. Pogorišča, ki je ležalo pred njim, ni bilo mogoče izbrisati. In ne tesnobe občutka v srcu. Kje je oče? In mati? Z obupnim pogledom se je oziral okrog.

Sedel je na rob korita, kljub mrazu je čutil vročino. Že se je hotel dvigniti, da bi potrkal pri kateri izmed hiš ob klanecu. Tedaj so zapeli koraki, pred njim se je ustavil neki fant iz gorenjega konca vasi in se zavzel.

»Glej ga! Ti si?«

»Jaz,« mu je Lenart odgovoril zamolklo. »Kje sta oče in mati?«

»Tam. V Katrini bajti. Ali nisi vedel, da ste pogoreli?«

»Ne. Kako? Pravkar sem prišel.«

Lenart je tiho, skoraj po prstih, kakor da se boji koga zbuditi, stopal proti bajti. Vrata so bila zaklenjena. Pogledal je skozi šipe. V kotu je pred podobo Matere božje brlela lučka, tako drobna in medla, da ni sijala skozi okno. Njen trepetavi plamenček je za silo osvetljeval le ozke stene. Nekdo je ležal na postelji.

Potrkal je na šipo.

»Kdo je?«

Spoznal je materin glas, ki pa je bil slaboten, kakor da prihaja iz bolnih prsi.

»Jaz sem, mati. Odprite!«

»O, ti moj Bog!« je mati zastokala in se poizkusila dvigniti na postelji. »Lenart! Pod pragom je ključ... pod pragom... Jaz ne morem...«

Čez dve minuti je Lenart stal v izbi. Bledi pramenček je sijal na mater, ki je s trudnim nasmehom gledala sina. Stopil je k nji in jo zgrabil za roki.

»Ali ste bolni?«

»Ni mi dobro,« mu je odgovorila, ustnice so ji krčevito zatrepetale. Stiskala ga je z vročičnimi rokami, najrajši bi ga bila privila nase in se razjokala. »Da si me le našel! Kako si vedel, kje sem?«

»Vprašal sem.«

»Ali si videl, kaj nas je zadelo?«

»Da, da,« jo je Lenart pomirjujoče trepljal po rokah. »Bomo že... Le vi ozdravite.«

»Saj, saj. Da si le prišel! Čutila sem se tako zapuščeno.«

»Ali ste sami?«

»Sama. Prižgi luč, da se bova videla. Tam je, na oknu... Sama. Katra je odšla po svojih poteh. Saj se mora vsak hip vrniti.«

Reza je bila čudno zmeščana, nič več podobna sama sebi. Da so ji zaprli moža, jo je teže zadelo kot požar. Tisti večer je dolgo čepela v snegu in se je prehladila. Pa saj bi bila tudi tako zbolela, prehudo si je gnala k srcu. Tresla jo je mrzlica, morala je leči. Obenem je bila duševno tako strta, da bi bila najrajši umrla.

Lenart je prižgal petrolejko in jo postavil na mizo.

»Kje pa je oče?« je vprašal.

»Ali res ne veš? Zaprli so ga.«

Fant je padal iz začudenja v začudenje. Mati mu je v pretrganih besedah povedala, kaj se je zgodilo. Pa zakaj bi on zažgal? Kaj bi imel od tega? No, zaradi zavarovalnine. Ona ničesar več ne razume.

Lenart je kot omotičen hodil po izbi.

»Saj to je... za hudiča!« se je razhudil. »Pa oče tega ni storil. Predobro ga poznam.«

»Kaj ne, da res ne,« je mati hlastno zgrabila za besedo, kakor da jo je vse dni mučil rahel dvom. »Tudi jaz mislim, da ne... Ljudje si izmislijo, ker so hudobni...«

»V mesto pojdem, da mu poiščem kakega zagovornika... Le v miru lezite, mati! Ali naj vam kaj skuham?«

»Moj Bog! Jaz bi morala tebi postreči.«

»Le pustite! Saj ničesar ne potrebujem.«

Lenart je sedel na rob postelje. Milo se mu je storilo ob srcu, ko je videl mater tako nebogljeno. Nekoč ni mogel najti duševnega razmerja do nje. Laže bi se približal očetu. Zdaj pa je zadrhtelo v njem kot napeta struna.

»Ali si se vrnil za zmeraj?« ga je vprašala. »Kaj ne?«

»Za vedno. Oče mi je pisal.«

»Vem.«

»Pomoči je želel. Pa sem se vrnil prazen,« je rekel Lenart malce osramočen.

»Saj ni za to... Zdaj je že vseeno, da le očeta izpustijo...« Mati mu je zrla v oči, neka beseda ji je bila na jeziku. »Lenart! Le nekaj drugega... boš moral urediti...«

Sin se je zadet dvignil in stopil po izbi. Ni ji odgovoril.

»Lenart!«

»Da, mati. Toda dajte mi časa. Saj ne vem, pri čem sem...«

Mati ga je gledala, kakor da ga ne razume... Tedaj je zaropotalo pred hišo, vstopila je Katra in postavila koš na klop.

»O, Lenart!« se je začudila in povedala v eni sapi: »Sinoči so odgnali Lajšarja... kar na lepem...«

»Zakaj?« je vprašal Lenart.

»Zakaj? Ker je on podtaknil ogenj, kar sem vedno trdila. Je že Toneta srečala pamet, da je zinil. Saj je prav tako. Neumen bi bil, da bi po nedolžnem trpel...«

Mati in sin sta se spogledala.

(Dalje.)

France Bevk | Domačija

4.

Kadar si človek naloži breme, ne misli, da ga ne bo prenesel. To je Zemljak bridko občutil na svoji koži. Dolg ni koš, ki bi ga človek vrgel s pleč, kadar bi ga bila volja. Mora ga donositi do konca, ali pa pokoplje njega in hišo.

Micka je bila omožena. Krivčevi so bili priredili precej šumno ženitovanje, bolj šumno, kot je bilo Tonetu po volji. Hlev je dobil nove jasli, nov strop, nova je bila tudi streha na hiši. Posojilo je skopnelo do poslednje stotinke, moral je celo dokladati. Življenje bi bilo teklo po starem, izvoženem tiru dalje, ako bi ne bilo zadolžnice. Vsakokrat, ko jo je vzel v roke, mu je bilo trpko ob duši. Zaklenil jo je v skrinjo, da bi je ne imel vedno pred očmi. Toda ni si je mogel utajiti. Imel je občutek, da mu vrag sedi na plečih in ga jaše.

Po naravi je bil hladen računar, nikoli ni gojil praznih utvar. Ko je najemal posojilo, je verjel, da misli in računa trezno. Svaril ga je le neki notranji čut. Vsako leto bo prodal kako žival iz hleva, zdaj junico, drugič prašiča. Nekaj denarja mu bo vrglo mleko. Še zdaleč ni računal na usodne okoliščine, ki pogosto spremljajo človeka. Vsa leta, kar je gospodaril, se mu ni pripetila kaka večja nesreča. Tedaj pa mu je nenadoma poginila krava, ki jo je nameraval prodati, kadar se junica oteleti. Zadelo ga je, kakor da mu je treščilo v hišo. Temna roka, ki mu je za vedno in na mah prekrižala vse načrte.

Ni si rad očital napak, tedaj pa se je obdolževal lahkomiselnosti. Bremena ni bil vrgel s sebe, preložil ga je le na drugo ramo, kjer ga je še huje tiščalo. Bil je ves vase zaprt, svojih skrbi in težav nikoli ni nosil na dlani pred svetom, vendar jih tedaj ni mogel skrivati. Žena ga je vprašala, kaj mu je, a je samo zagodrnjal in šel po svojem delu. Saj bi mu tako ne mogla pomagati. Tisti tedni so ga bili sključili in postarali, a je le sam vedel, s kakšnim naporom in znojem je spravil vkup potrebni denar. Ne vsega. Še mu je manjkala majhna vsota.

Čez teden nikoli ni zahajal v krčmo, tedaj pa je trikrat stopil na četrtno vina. Posedel je in se na vse načine mučil, napeljeval pogovor in iskal besed, da bi Ilovčarja prosil za posojilo. Že je hotel ziniti, a se mu je grenko zagatilo v grlu. Bal se je, da mu krčmar prošnjo odbije. Ničesar bi teže ne prenesel. Da bi ga Pavle, ki je z vinjenimi očmi sedel na vogalu mize, vsaj razumel in mu sam iztegnil roko. Ta pa dolgo nič, kakor da je slep in gluhi, slednjič se mu je poblisknilo v očeh.

»Tebi še gre, tebi,« je zdolgočaseno zategoval besede. »V primeri z drugimi ti rožice cveto. Iztegneš roko, pa imaš denar.«

Tone ga je debelo gledal, ni ga razumel.

»Kje, za hudiča!« se je skoraj razhudil.

»Kje? Gozd imaš. Ali ga nimaš? Drva imajo danes lepo ceno. Še včeraj je neki kupec vpraševal po njih.«

»Saj,« se je Zemljak trdno odhrkal. »Pa kadar si lačen, ne pojdeš šele sejat pšenice.«

»Res ne,« se je krčmar zahehetal. »Ta ni slaba! Pa seno prodaj! Jaz ga kupim, ako ga prodaš.«

No, da! Tone ni rekel nobene. Izpljunil je pod mizo. Fej te bodi! Kaj mu le žvrgoli, pijanost krčmarska! Kakor da sam tega ne ve. Ni prišel po svet, svetuje si lahko sam. Pa bolje kot on.

Plačal je in odšel.

Saj včasih je že občutil breme pomanjkanja, a še nikoli tako kot v tistem trenutku. Sila nikoli ni bila tako velika, da bi se vsaj malo ne dala odložiti. Zdaj pa je prišlo nadenj kot huda ura in ni bilo odloga. In kar je bilo najhuje, čutil se je brez moči, globoko ponižanega pred samim seboj.

Ali naj poprosi Micko? Na to je bil že večkrat pomislil, a je vselej srdito zamahnil z roko. Nič! Na vsakega v vasi bi se prej obrnil, le na Krivca ne. Misлил si bo, da mu jemlje z levico, kar mu je dal z desnico. Zdaj se te misli ni več tako trdovratno otepal. Saj je nazadnje kriva le hči, ako je zašel v tako zagato. In — lahko se mu izkaže hvaležno.

Vsako nedeljo je k maši grede naredila ovinek, da se je za nekaj minut ustavila v domači hiši. Bila je vsa košata, prava kmetica. Na videz vsa srečna in zadovoljna ni mogla prehvaliti svoje nove domačije. Iz njenih besed je gledalo nekaj bahaštva, toda mnogo ni pretiravala. Tonetu je tiste čase, ko se je najhuje mučil, presedala njena sita nasmejanost, da jo je le stežka poslušal in gledal.

Tisto nedeljo je tako uredil, da sta skupaj hodila proti fari. Govorila je skoraj le Micka, on jo je poslušal le napol, duh mu je bil odsoten. Spregovoril je trdo, zagatljivo in s kratkimi besedami izrekel svojo prošnjo. Tedaj je umolknila hči. Hodila je hitreje in oči ni umaknila od konic čevljev.

Ta molk je Zemljaku hudo del. Ljubše bi mu bilo, da mu je prošnjo v prvem trenutku odbila. Na tihem mu je bilo žal, da je spregovoril. Pogledala ga je, tedaj je imel tak obraz, da se mu ni upala odreči.

»Jakobu porečem,« je dejala.

»Ako rad dá, je prav. Če se bo kaj izmikal, rajši ne vzamem.«

»Moj Bog, saj tak pa res ni!« je vzkliknila hči.

In je sama dvomila v uspeh. Ostalo pot do cerkve sta z očetom spregovorila le malo besed.

Čez dva dni je prinesla denar in ga položila na mizo.

»Tu je,« je rekla. »Jakob pravi, da mu ga vrnite do božiča. Tudi njemu gre trda.«

Zemljaku je bilo, kakor da ga je z bičem ošvignila po obrazu. Da, on že ve, da je pri Krivcu večja stiska za denar kot za blago, ki ga jim ni primanjkovalo. Bili so tudi na glasu kot stiskači. Tega dolga se je hotel naglo rešiti, čimprej tem bolje. A da ga terjajo za denar že v trenutku, ko mu ga dajejo, se mu je zamerilo in ga užalilo.

»Pa ga raje kar odnesi,« je dejal in porinil denar od sebe.

Micki je vzelo sapo. Da bi bila rajši molčala!

»Saj nisem mislila tako hudo,« je zajecljala.

»Hudo ali ne hudo! Kdor sam potrebuje denar, ga ne more posojati. Ne jaz, ne kdo drugi.«

»Tone!« je vzkliknila žena. »Pa si smešen!«

»Le molčimo o tem!« je zarohnel in se obrnil do sina: »Pripravi se! K Ilovčarju bova nosila seno.«

»Pa vendar ne boš prodajal sena?« se je zavzela Reza.

»Krava je šla, naj gre še seno. Jaz potrebujem denarja! Tako ali drugače se bomo že pretolkli do pomladi.«

In pri tem je ostalo. Nihče več mu ni ugovarjal. Bilo bi vse zaman. Ako bi mu prišlo na misel, da podre kozolec, bi ga nič ne moglo odvrniti od tega sklepa.

Ilovčar mu je odštél denar, tedaj ga je z ostalo vsoto porinil pred Lenarta.

»Na! Odpelji se v mesto in plačaj!«

To in nič več. Legel je po peči in težko vzdihnil, kakor da je donosil nečloveško breme, ki bi ga bilo skoraj zlomilo. Potreboval je počitka, ni se dvignil ne za kosilo ne za večerjo. Vstal je šele, ko se je vrnil sin. Vzel je pobotnico in jo zaklenil.

Poslej se Micka tri tedne ni več zglasila v hiši. Ko je zopet prišla, ga je plaho, vprašujoče pogledala. Privoščil ji je besedo, a ji ni mogel jasno pogledati v obraz. Nič mu ni bilo tako tuje kot pretvarjanje.

Nastopila je jesen. Slana je že pokrivala strnišča in travnike, listje je že odpadalo, najhujše delo je bilo pri kraju. Zemljak je nekega večera nabrusil žago in dve sekiri.

»Jutri odideva k potoku,« je rekel sinu. »In ti, Reza, poskrbi, da bova vsak dan kosilo odnesla s seboj.«

Ob potoku, do katerega je bilo pol ure hoda, so imeli kos gozda. Ta svet nekdanj ni bil njihov, dobili so ga šele pred vojno, ko so delili občinsko zemljo. Takrat je bil breg še ves porasel z gostim grmovjem, iz katerega so gledali šibki vrhovi mladih bukev. Zemljak je posekal lesko in robido, mladi gozd se je razbohotil v bujni rasti. Prej je pogosto

hodil mimo njega, a toliko da se je ozrl po njem. Tiste dni, ko je začutil, da mu dom stoji na spolzkih tleh, se ga je njegova misel oklenila kot rešilne bilke.

Neke nedelje ga je prehodil vzdolž in počez, ga precenil od vrhov do korenin. Bukve so bile še mlade, a lepo rasle. »Iztegneš roko, pa imaš denar.« To sicer ne gre tako gladko, vendar krčmar ni govoril neumno. Misel ni bila niti drzna niti nemogoča. Do pomladi bodo drva v skladovnicah. Čez poletje se za silo osušijo. Ko nastane jesensko deževje, jih vrže v vodo, da jih odnese do ceste v dolini. V duhu se je že videl, kako stoji pred okencem v banki in z drhtečo roko našteva denar. Za vedno se bo oddahnil.

Misel na to mu je bila tako sladka, da se je ob nji tiho nasmihal med brki. Še nikoli se ni s tako strastjo lotil kakega dela. Naj je bil dež ali sneg, jugovina ali zmrzal, je v ozki grapi ob potoku, kamor ni seglo sonce, hrskala žaga in pela sekira. Z Lenartom sta vso zimo še pred dnem odhajala z doma, vračala sta se, ko so se že luči svetile iz hiš. Počivala sta pol ure opoldne in kako minuto čez dan, da sta si ob ognju ogrela premrle prste. Ako bi mu ne bilo zaradi greha in zgledovanja, bi si niti ob nedeljah ne dal počitka.

Ljudje, ki so hodili mimo, so se ustavili za kako minuto.

»Saj bo cela reč drv. Za prodaj?«

»Za prodaj. Za domačo potrebo jih imam bliže.«

»Pravijo, da cene padajo. In da bodo še nižje.«

»Cene gredo zdaj dol, zdaj kvišku! Kdo tega ne ve! Bom pa počakal. Za nič jih ne dam.«

Besede o padanju cen so Zemljaka nekoliko preplašile, a je misel na to odganjal s tako trdovratnostjo kot vsako nevšečnost. O tem bi najrajši ne govoril. Molčal je pred sinom in pred ženo. Pa saj jima ni bilo težko uganiti, kaj namerava. Bilo je, kakor da je skregan z vsem svetom in se ves potaplja v neke skrivnosti.

Vendar je bil to le videz. Rad bi se bil komu razodel in odložil v besede vsaj delček svojih upov in težav. Na tihem je želel, rad bi bil doživel, da bi sin prvi o tem spregovoril. Da bi se vsaj začudil: »Kam toliko drv?« Beseda bi dala besedo, morda bi se fant vsaj malo izdal, da je tudi njemu na srcu usoda domačije. Ta pa nič, kakor da je mutec.

In vendar se glede dela ni mogel pritoževati čezenj. Brez godrnjanja je prenašal mraz in utrujenost. Odkar ni bilo Micke, ki je mnogo zalegla tudi pri moškem delu, in jo je bilo treba nadomestiti, je urneje sukal roke. Le brez veselja, z izrazom na obrazu, kakor da se mu godi krivica. Ako bi mu ukazal, naj nosi kamenje iz potoka na vrh Gabrovca, bi se ne uprl. Vedel se je, kakor da je vse, kar dela, velik nesmisel. In prav to je Zemljaka najhuje žalilo in jezilo.

Spomladi, ko se je v osojnih soteskah otajal poslednji sneg, so bila scepšana in zložena poslednja polena. Kakor trdnjava so stale skladovnice drv ob potoku. Zemljak jih je gledal s ponosom, s toplim ugodjem v srcu. Bilo mu je kakor človeku, ki je pravkar prebredel stisko in se mu duša sama od sebe odpira vsem stvarjem. Bil je navrhan mehko in mu ni dalo, da bi ne bil spregovoril.

»To bo rešilo našo hišo,« je rekel sinu z zanosom v glasu. »Ne boš mogel reči, da sem ti jo zadolženo dal iz rok.«

In je napeto strmel v Lenarta. Ali sin kaj čuti? Ali se mu bo vsaj rahla poteza zganila na obrazu? Ta pa nič. Pogledal je drva, nato so se mu oči uprle v nasproten breg, ki je bil ves v soncu. Bog ve, kje so bile njegove misli!

Tonetu je bilo, kakor da je sin pljunil na njegovo prizadevanje in delo. Najrajši bi ga bil udaril, a so mu roke kot mrtve obvisle.

»Da si bukov štor, bi moral katero reči,« je srdito zagolčal.

Sin ga je pogledal.

»Kaj naj rečem?«

Zemljak je izpljunil in odšel.

Nista se razumela. Med njima je zijal prepad. Morda ga bo izravnalo življenje.

5.

Lenart je bil čudaški, težko umljiv kakor večina otrok, ki je rasla med vojno. Z dnem, ko je bil oče odšel k vojakom, se je bilo prelomilo tudi njegovo življenje. Mati je bila po srcu dobra, a imela je napake; svojih strasti ni znala krotiti ne jih skrivati pred otroki.

Lenartu se je bilo zamerilo, da mu je nalagala bremena, ki so bila pretežka za njegova leta. Bog ve, da mu ni to v dobršni meri pristudilo delo. Pa to ni bilo najhujše. Teže mu je delo, da je pogosto dišala po žganju. Bil je še napol otrok, a je razumel posmehljive opazke sosedov. Ni mu ušlo, da mati pogosto poseda v kuhinji krčme, ali pa se z bajtarsko Katro skrivata v kamri.

Zdelo se je, da Micka tega ne opazi, četudi je bila starejša od njega. A če je tudi opazila, se s tem ni mučila. Lenartu pa je kot strupena usedlina leglo na dno duše. Do matere ga je navdajalo posebno, težko opredeljivo čustvo, ki se ga ni mogel iznebiti. Komaj zavestno, porojena iz čistega otroškega instinkta, sta se naselila v njem zagrenjenost in gnus. Zaželel si je proč. Kam? Saj ni vedel. Njegovo hrepenenje še ni dobilo določnih obrisov. Nekam tja za oblake, ki so z zlatom obrobljeni, kjer se zvečer piše nebo v oranžnih barvah.

Le misel na očeta mu je bila še čista, brez primesi kake trpkosti. Ko se vrne, bo vse drugače. V spominu mu je ostal tak, kakršnega je

videl v svojem detinstvu. Ko se je slednjič vrnil, ni bil nihče tako hudo razočaran kot on. Saj oče se morda ni mnogo ali nič spremenil, toda med njima je ležala praznina treh ali štirih let. Ta je bila porazna, velika, ni je bilo mogoče izpolniti. Občutil je kot mnogi tisti čas, da življenja ni mogoče nadaljevati tam, kjer je bilo pretrgano. Hrepenenje, ki ga je gnalo v svet, je dobilo določnejše obrise.

Oče in drugi, ki so prišli iz vojne, so pripovedovali čudovite stvari. Bile so vmes tudi strahote, a on je zgodbam odluščil vso grozo, ostale so le čarobne dogodivščine, širne poljane v soncu. Niti najrahljša nitka kakega čustva ga ni več vezala na dom. Pred oči si je čaral ravnine, ki jih prepletajo bele ceste, a ob cestah stoje hišice z vrtovi. Tam teče življenje iz dneva v dan podobno veseliam; rad bi bil utonil v njem.

Zdelo se mu je, da je treba stopiti le iz tiste doline, za goré, pa mu bo, kar si je pričaral v mislih, samo ob sebi sulo v naročje. Odšel bi bil, ako bi se ne bal očeta. Ta ga je priklepil na dom brez besed, z vsakim pogledom in kretnjo. Povedati bi mu moral svoje misli na vsa usta, se do trda spreti in oditi. Bil je preplah za tak nastop.

Nekaj utehe mu je nudilo le društvo. Bilo je novost za vas, mlajšemu pokolenju je vtisnilo pečat resnobe. Svet so mu nadomeščali časniki, knjige, veselice. Skoraj vsak večer se je mudil pri vajah. Življenje je izven dnevnega dela dobilo še neki drug, višji smisel. Tisto zimo je bilo nenadoma vse prenehalo. Fantje niso vedeli, kam bi s svojimi mladimi močmi, zopet so zahajali v krčmo, postopali po klancih in vasovali. Lenart je večere prespal, preutrujen je prihajal domov, da bi bil opazil to spremembo. Šele spomladi, ko se je listje že odpiralo v pahljače in so zazelenela pobočja, je začutil praznoto. Kam naj se dene? Nekatero noč ga je zamikalo, da bi na tihem pripravil nahrbtnik, se dvignil in odšel.

Ostal je. Ni ga več zadrževala le bojazen pred očetom, pridružilo se je bilo še nekaj drugega... Ko je nekega jutra stal v pažu in se oziral na cvetoče jablane v sadovnjaku, je zagledal dekle, ki je prihajalo po klanecu. Ozrlo se je, se mu nasmehnilo in mu pomahalo z roko. Tedaj mu je vroč val objel telo, srcé mu je burno zatolklo. Iz nemira, ki ga je že dlje časa čutil v krvi, so se mu prebudili prej neznani občutki.

Nikoli ni silil v dekleta kot nekateri fantje, občeval je z njimi kot s tovarišicami. Ta ali ona mu je bila ljubša od drugih, a se mu za trajno na nobeni ni ustavilo oko. Kdaj pa kdaj je spremljal Lajšarjevo Zaliko; imeli so kočjo prav na koncu klanca ob gmajni. Dekle je bilo zalo, temnolaso, živahno in nasmevano. Bila je živo nasprotje njegovega tihega značaja, vendar mu je bilo prijetno v njeni družbi. Ljubezni ni čutil do nje. Kadar se ji je ponudil za spremstvo Brinarjev Peter,

svetlolasi dolgin ozkega obraza, je hodil petdeset korakov za njima in se zatapljal v svoje misli. Kazalo je, da je tudi Zaliki prav toliko do njega kot do Petra. Ni izbirala, da je le imela družbo.

Tistega jutra pa se je iznenada zavedel, da mu je bližja kot katera koli v vasi. Tudi dekle ni bilo več ravnodušno do njega. Morda ga je že prej vabilo z besedami in pogledi, a je bil gluhi in slepi, zdaj tega ni mogel prezreti. Tudi zdaj nista govorila o ljubezni, a je pogosto naneslo, pogosteje kot prej, da sta se srečala v klancu, se našla ob plotu. Včasih sta zvečer skupaj odhajala z dnine. Tenka nit, ki ju je družila spočetka, jima je tesneje in tesneje ovijala srca.

Ni bil več ravnodušen, ako se je Peter prevsiljivo smukal okoli Zalike. Da ga dekle ni odbijalo, ampak se je z njim šalilo in smejalo, ga je bolelo in jezilo. Vendar ji zaradi tega nikoli ni rekel zlé besede.

Nekoč v poletju, ko so opoldne delavci počivali, je bila naslonila glavo na Petrovo koleno. Fant je pobral klas in jo je z njim ščegetal po licih in pod brado. Otepala se ga je in se smejala, a se ni dvignila.

Lenarta je obšla nejevolja in gnus, odšel je za hlev in legel na trato. Tega ni mogel gledati. Srdito je žvečil list, ki ga je bil odtrgal z nizke veje, oči so mu kot vročične sršele izpod krajcev klobuka. »Vlačuga!« je ponavljal pri sebi. »Vlačuga!« Da se ne sramuje pred njim in pred ljudmi! In nazadnje — kaj je ona njemu? Nič! Toliko kot on nji. Da, Peter je iz kmečke hiše; ako tudi ni dedič, ga oče ne bo pustil praznega po svetu. Fant pa se z njo igra. Tudi on se bo le norčeval.

In vendar ni bilo tako preprosto. Ko si je govoril, da mu ona nič ni, je lagal samemu sebi. Bil se je šele tedaj do konca zavedel globine svojega čustva do dekleta. In se je tega skoraj prestrašil. Ali se mar misli ženiti? Morda bi mu oče tega niti ne branil, samo da ga za trajno naveže na hišo. Svoje misli, da pojde v svet, ni bil še docela zavrgel. Visel je v precepu. Nagnjenje do dekleta je bilo močnejše od hrepenjenja. Še v tistem trenutku, ko sta ga navdajala jeza in stud. Bil je kot zaklet, ne bo se rešil.

Pri delu je vse popoldne nosil klobuk globoko na očeh. Zalike ni pogledal, akotudi ga je ta neprestano lovila s pogledi. Bila je popolnoma utihnila. A kazno je bilo, da se ne zaveda, kaj je storila, zakaj oči so se ji čudile.

Po večerji se je Lenart tiho izmuznil od soseda, kjer so bili na dnini. Zalika ga je vsa upehana dohitela šele sredi klanca.

»Lenart!« ga je poklicala. »Zakaj me nisi počakal?«

Fant jo je strmo izpod čela gledal v večernem mraku.

»Mislil sem, da te bo spremljal Peter«, je dejal zamolklo.

Dekle ga je razumelo in se zasmjalo.

»Smej se!« je skoraj zakričal.

Zalika se je zresnila.

»Glej ga!« je rekla in ga zgrabila za roko. »Kako si hud! Saj sem se bila le pošalila. Ako ti ni prav, saj ne bom več.«

Lenart je bil razorožen. In začuden. Kako, da sama ne ve, kaj se spodobi? Tesnoba v srcu ga še ni popustila, vendar ni mogel biti hud.

Rahlo ga je jezilo, da je pred njo razgalil svoje čustvo. Zalika je to opazila in jo je vidno vzradostilo. Nazadnje mu tega ni bilo žal. Njena bližina je bila omamna. Tisti večer bolj kot kdaj prej. Da bi jo mogel s čim za vedno prikleniti nase!

Obstala sta ob plotu, za katerem je v mraku čepela Lajšarjeva bajta. Nad njima je rahlo šumela košata češnja z zreliimi plodovi. Kazno je bilo, da je Zalika že na vse pozabila, zopet sta jo bila sama razposajenost in smeh.

»O, kako bi zobala češnje!« je vzkliknila.

Lenart se je ozrl po vejah nad seboj, nato je splezal v rogovilo. V temi je otipaval mladike, jih lomil in metal na klanec. Zalika jih je pobirala, smukala z njih češnje in se pritišano hihitala.

Medtem se je daleč na pobočju nasprotnega hriba razvnel požar. Gorela je neka hiša. Spočetka se je zdelo, da gori kres. Plameni pa so rasli, kmalu so obsvetili vse pobočje. Dvigali so se snopi isker. Bil je veličasten, a obenem grozoten pogled.

»Lenart, glej!« je vzkliknila Zalika.

Prizor jo je bil vso prevzel. Strmela je, od neznanskih občutkov so se ji šibile noge. Lenarta, ki je splezal s češnje, se je nehote oklenila in mu nagnila glavo na prsi. Veličastna grozotnost jo je bila vso ohromela, da ni imela več moči. In skoraj ni vedela, kaj se godi z njo...

(Dalje.)

Dušan Ludvik | Večerna

Zvoni iz lin. Z večernih violin
poslednji zvok kapljá v svileno roso.
Diši jasmin. Zveni spomin —
o, jaz in ti — kot bi zadel ob koso.

To gre čez struno srca težek lok —
in zvok je ko ihtenje mojih rok

za zvezdo, ki je v roju zvezd zašla,
za sanjami, ki sanjam jih brez sna.

France Bevk | Domačija

21.

Deževalo je z drobnimi, ledenimi curki, vrhunci gora so bili zaviti v siv metež. Vrane, ki so se spreletavale po goli pokrajini, so zdaj pa zdaj zakrakale, sicer ni bilo slišati glasu. Nikogar ni bilo na klancu. Le na poti, ki je vodila do Lajšarja, sta stala pod dežniki dva človeka; pomenkovala sta se že celo uro, ne da bi se ganila.

Lenart je držal eno nogo na podrtem plotu. Pred njim je stala Zalika, vsa blede, drhtela je od razburjenja in mraza. Zdelo se je, da ne čutita dežja. Sprva sta se kdaj pa kdaj bežno ozrla, potem pa se nista več menila ne za vas ne za ljudi. Gledala sta se in se drug drugemu nasmihala, le v dnu oči je bilo opaziti še rahlo senco nezaupanja.

Le Zalika je vedela, da se nista srečala po naključju, ampak je tako hotela. Bila je izvedela že prvo jutro, da se je Lenart vrnil domov. Da ji niso pravkar odgnali očeta, bi bila morda tekla naravnost k njemu. Ne, saj bi tega vseeno ne bila storila. Sam naj pride, ako mu je kaj do nje, ne more se mu ponujati. Že tako je bilo vse tako čudno, zapleteno — saj je bilo jasno, da je Zemljak očeta obdolžil požiga. O njegovi nedolžnosti pa ni bila do dna prepričana.

Tiste dni je več pretrpela kot vse poslednje mesece. Nemirna kot voda si je venomer dala opraviti zunaj bajte. Opazila je skoraj slednji Lenartov korak. Odšel je v mesto, obiskal je očeta, obenem je materi prinesel zdravila. Trikrat je šel po klancu, naravnost proti Lajšarju, a je v zadnjem trenutku zavil v gorenji del vasi. Bila je žalostna in začudena. Ali jo je res pozabil, ali še zdaj verjame, da je ona kaj zakrivila? Saj to je nemogoče! Da bi vedel, kako je z dušo in telesom navezana nanj! In koliko je zaradi njega, samo zaradi njega medtem prestala. Pa tega nikomur ni mogla zaupati, niti svoji materi. Saj se je bila že vdala, ker je verjela, da se Lenart več ne vrne. Včasih mu je v mislih očitala, največkrat pa mu je odpuščala. Poizkusila ga je pozabiti. Zdaj, ko ga je čutila v bližini, so se ji z vso strastjo povrnila prejšnja čustva.

O! Tako hudo je še nikoli ni bolela duša. Zdelo se ji je, da se ji je znova nasmehnila sreča — ali naj pusti, da ji zopet ubeži? Slednjič ni mogla več prestajati. Govoriti mora z Lenartom, da si bo na jasnem. Naj izve, kako je bilo, potem naj stori, kakor mu drago.

Opazila je, da je odšel k sestri na samoto, dve uri ga je pričakovala za plotom. Ko je slednjič sključen pod dežnikom stopil na klanec, se je nenadoma znašel pred njo.

»Ti si?« je vzkliknil pol iz presenečenja, pol iz zadrege.

»Jaz,« je rekla in si popravila ustnice, kakor da jo žeja. »Jaz,« je ponovila. Kaj hoče tam? Bilo ji je težko; najrajši bi se bila na mestu obrnila in odšla. Pa je ostala. »Kje si bil?«

»Pri Micki. Mati je bolna; prosil sem jo, naj kdaj pogleda k nji... Kam si namenjena?«

Kam? Nikamor. Ni mu mogla odgovoriti; nemo mu je segla v ponudeno roko. Za trenutek jo je poddržal v svoji.

Gledala sta se in molčala, kakor da si ne vesta kaj povedati. O, te Lenartove oči! Zalika se je ozrla po mokri pokrajini, ki se je vlažno svetlikala, nato se mu je zopet zazrla v zenice. Fant je mrščil čelo.

Zadnji dnevi so bili tudi njemu v muko. Strastno ga je vleklo k dekletu, obenem sta ga odvrčala od nje sramovanje in trpek občutek krivde. In neka sumnja, ki mu je še vedno kot madež lepela na duši in se ni dala izbrisati. Tistega poslednjega večera pred odhodom v svet ves ta čas ni mogel preboleti. Zdaj, ko je zopet bil doma in so se mu znova porajala prejšnja topla čustva, se mu je spomin na to kot trn zadiral v srce. Visel je kot v precepu. Mati ga je venomer opominjala z očmi. Sestra ga je tisto popoldne s solzami v očeh opozarjala na neke dolžnosti. Premagan se je poslovil od nje; vedel je, kaj mora storiti. Stopil bo naravnost k Lajšarju in govoril odkrito besedo. Po poti so se mu znova pomračile misli; negotovo kot pijan je stopal pod dežnikom.

Da ni srečal Petra, bi se bil izognil Zaliki, ki bi do dna duše obupana gledala za njim. Našel ga je ob Grivčevi drvarnici, kjer se je pod pristreškom razgovarjal s Cilko. Da, saj je že slišal, da se tam ženi; tudi je izvedel, da je računal na njihovo hišo. Brinarjevo maščevanje je očeta spravilo v ječo. Dotlej zaradi tega ni občutil zaničevanja, duša mu je bila prepolna drugačnih občutkov, tedaj pa se mu je dvignil gnus v grlo. Čemu se mu je skrtil za drva? Ali se mu ne upa pogledati v oči? Podlež! Smešno, da si zaradi njega trapi dušo. Čutil se je neznansko vzvišenega nad njim, srce mu je postalo lažje. Fej! Stežka se je premagal, da ni izpljunil pred dekletom.

Ko je čez nekaj minut stal pred dekletom, mu je le še rahla senca blodila misli. Zalika se mu je zdela tako postarana, tako izmučena in do konca ponižana, da se mu je zasmilila. Izraz oči in obraza — ne, ni mogel več podvorniti v njo. V zadregi si je pogladil lase in čelo.

»Kako je?«

»Saj veš, kako,« mu je odgovorila, krčevito so ji zatrepetale ustnice. »Nič se nisi oglasil.«

»Saj, saj,« je fant zahrkal in se nemirno prestopil. Ali naj se opravičuje? Znova ga je obšel spomin, to pot ne s tako bolečino kot prej. »Saj veš, kako je bilo,« je stiskal ustnice, glas mu je skoraj potišal. »Nočem očitati... a dobrega si nisem mogel misliti...«

»Kako naj bi bila vedela, da nisi ti, dokler mu nisem odprla? Potem se pa ni dal odgnati. Ti pa — niti, da bi ti utegnila povedati, kako je bilo... In če sem tudi kaj zakrivila, sem se zato dovolj spokorila.«

Lenart ji je strmel v oči. Verjel ji je, da govori resnico. Prej ni imela moči, da bi Petra zgrda odgnala, potem, ko njega ni več bilo, ga je napodila kot psa.

»Vem, vem. Saj ti verjamem... Pa si vendar mislila tudi nanj.«

»Prej, ne rečem,« mu je odkrito priznala in se v zadregi zopet ozrla po pokrajini. »Potem, ko sem bila vsa tvoja... nič več...«

Torej prej... Vendar! Lenartu se je spačil obraz, a se je premagal. Dekle je govorilo odkrito, prepričujoče, to ga je pomirilo. Kaj naj še reče? Približala se mu je, da sta se dotikala dežnika. Deževalo je brez prestanka, motne kaplje so udarjale na platno. Besede, ki sta jih govorila, so bile svetle, vedno svetlejše, jasnile so jima dušo. Lenartu je bilo, kakor da mu je srcé po dolgem času dobilo peroti, splahutavalo mu je v prsih. Le iz prizvoka Zalikinih besed je zvenelo rahlo očitaje.

Zakaj ga pred ljudmi ni izdala? Moj Bog, molčala je, ker se je bala očeta, predobro ga je poznala. Med hišama je že tako vladala mržnja, potem bi nastal le še hujši pekel, tudi zanjo. In saj bi si s tem tako nič ne mogla pomagati. Ve, da so prav zato vse najslabše mislili o nji...

»Saj ničesar ne zahtevam od tebe,« je rekla, a usta so ji šla na jok. »Da ne boš mislil... Le govoriti sem hotela s teboj... ti povedati... da me ne boš krivo sodil...«

Ni govorila resnice, le ponujati se mu ni hotela. Koliko ognja je bilo v njenih očeh, obraz ji je drhtel od prikrite bojazni. Lenart bi jo bil najrajši objel in privil nase.

»Vse se bo uredilo, presneto,« je dejal zamolklo. »Morda si bomo ohranili tudi hišo... Če pa ne, saj bova lahko živela tudi na gostiji...«

»Lenart!«

Nista se menila, kaj porečeta očetu. Čutila sta le tople dlani.

Na pobočja je bila že legla tema, v hišah ob klancu so zagorele luči, ko sta se ločila.

22.

Sodna obravnava se je vršila sredi zime. V gorah je melo z vetrom, v mestu je pihala mrzla kraška burja. Vlak, ki je vozil iz hribov, je imel dve uri zamude. Sodišče je bilo zbrano, tudi obtoženca sta že sedela na svojih klopeh, le prič še ni bilo. Že so hoteli prenesti obravnavo, ko so slednjič prišli tudi Lazenci.

Lenart ni bil klican za pričo. Prišel je, da bi videl, kaj bo z očetom in domačijo. V topli dvorani se je stiskal med občinstvom in iztezoval vrat, da bi videl očeta.

Lajšar je dvigal temno glavo, begal z očmi in se negotovo, malce porogljivo nasmihal pod brki. Zemljak je bil ves majhen poleg njega, sključen v dve gubi, kakor da leze nekam vase. Lasje so mu hudo osiveli, bil je kakor kak starček. Lenart ga je zmeraj poznal samozavestnega, trdega, zdaj se mu je milo storilo. Oče se ves čas ni ozrl, strmел je predse, kakor da nenehoma nekaj temnega razmišlja.

Bil je prav tak, kakršnega je videl dvakrat, ko ga je obiskal v ječi. Sključen, s poraslo brado je stal za mrežo, oči so mu žalostno gledale. Bilo je, kakor da so se mu med tistimi stenami izcedile vse moči. Sedel je po nedolžnem, to je sam najbolje vedel, vendar ga je pekla sramota. Postal je nebrizen za vse drugo, sina se ni razveselil, niti se ni začudil, da ga vidi pred seboj. Tudi novico o ženini smrti je sprejel, kakor da jo je že pričakoval. Reva je umrla za pljučnico, niso je mogli rešiti. Tako? Zdelo se je, kakor da mu je to še v olajšanje in mu je eno breme palo z duše. Ko se je vrnil v celico, se je vrgel z obrazom na blazino in stokal. Prav zdaj, ko sta se duševno zblížala, mu jo je Bog vzел. Porajali so se mu očitki. V prvi bridkosti bi mu bilo vseeno, ako ga tudi obsodijo. In vendar mu ni bilo vseeno. In mu ni šlo le za domačijo. Pod težo drugih občutkov je bil misel nanjo porinil nekam v ozadje; šlo mu je za pravico. Ako ga obsodijo, ga bo notranje do konca zlomilo.

Razprava se je začela.

Zanjo je vladalo veliko zanimanje. Zapleten, svojevrsten primer. Mnenja o nedolžnosti ali krivdi obtožencev so bila deljena.

Anton Razpet je osumljen, da je zažgal lastno hišo. Ali je to storil?

Zemljak je vzravnan stal pred sodniki. Osivela glava se mu je narahlo tresla.

»Ne. Čemu bi bil to storil? Saj me ni bilo niti doma.«

Tako? Kje pa je bil? Pri fari. Tja je nesel pismo za sina, potem pa je stopil v krčmo. Ali ga je tam kdo videl? Kajpak — kako, da ne! Krčmar in neki kmet, Vincenc Logar, skupaj sta pila.

Priči sta potrdili njegove besede. Predsednik sodišča je kimal z glavo. Počakajta, še neko vprašanje! Kdaj je obtoženec zapustil krčmo? Vincenc Logar se tega ni spominjal, bil je takrat že preveč opit. Krčmar pa je povedal natančno uro. S praga je gledal za odhajajočim, tedaj je bilo v zvoniku. In kdaj je začelo goreti? No, dobro. Od fare do Lazen je uro hoda, to so potrdile tudi druge priče. Zemljak je pot pretekел v pol ure, saj se je kar kopal v znoju; dospel je, ko je požar pojemał.

Obtoženec se je globoko oddahnil. Srce mu je prosteje zadihalo.

»Toda — Anton Razpet, tu je priča, ki trdi, da ste grozili s požarom.«

Zemljak je gledal, kakor da se čudi. Saj je vendar jasno: ni ga bilo niti doma — kaj pa še hočejo od njega? Da, res, je priznal zamolklo in se nemirno prestopil, govoril je nekaj takega, v jezi. Brinar, samogoltnik,

je prežal na njegovo posestvo. To ga je razsrdilo. Rajši zažgem! Stori pa tega ni. Zažgati lastno hišo? Kdo bi mogel kaj takega storiti?

Brinar je pričeval tako tiho, da ga je moral sodnik dvakrat opomniti: Glasneje! Bil je ves majhen, kakor da leze v tla, sramoval se je. Vsa vas mu je zamerila, da je tako obdolžil soseda. Saj takrat najbrž ni vedel, da bo mogel besede ponavljati pred sodnijo. Tega ne trdi, je rekel, da je Zemljak res zažgal. Razen, da mu je to morda kazalo storiti.

»Zakaj?«

»Da bi mu izplačali zavarovalnino. Ves je v dolgovih...«

Zemljak je ostro bolščal v soseda. Ni dovolj, da ga je spravil v ječo, tu pred vsemi ga sramoti. Da je bilo to v krčmi, bi bil zakričal in ga s pestjo udaril v obraz. Tako pa se je vprašujoče, proseče, kakor da išče pomoči, zazrl v sodnike. Ali ga res nihče ne bo branil?

Tedaj mu je bilo stokrat žal, da je bil preiskovalnemu sodniku imenoval Lajšarja. Verjel je, da ga bodo izpustili iz ječe, ki ga je bila strla, a se s tem ni opral sumnje. Zdaj, ko bi mogel besede ponoviti, so se mu prilepile v grlu. Lajšar je sedel poleg njega.

»Kdo je tedaj zažgal? Ali koga sumite?«

»Ne,« je odgovoril zamolklo. »Nikogar.«

»Tako? Preiskovalnemu sodniku pa ste nekoga imenovali.«

Obtoženec je lovil sapo.

»Da,« je rekel trdo. »Rekel sem, da sva si sovražna in da bi bil lahko on... Nekoč mi je grozil... Pa tega gotovo ne morem vedeti. Nisem ga videl.«

Zemljak je zmeden, z vzdihom sedel.

Lajšar se mu je ves čas zlobno režal. Zagovarjal se je strastno: ne, ne in ne! V laseh sta si bila, to je res, tudi grozil mu je, a ne s požigom, še manj pa je kaj takega storil. Tisti popoldan je popival v krčmi. Pred mrakom je odšel domov, legel na seno in zaspal. Prebudil se je, ko je bila že tema, slišal je neko vpitje, skozi paž je videl požar. Stopil je na klanec, da vidi, kaj se godi. Vsi so ga videli.

Vas je pričevala. Da, soseda sta si bila sovražnika, javno sta se sprla, Lajšar je Zemljaku grozil. Ne s požigom, tega ne! Pač, nekoč, ko je bil popolnoma pijan, je blebetal o »rdečem petelinu«. Ilovčar je v pozoru stal pred sodnikom in se trudil, da bi govoril izbrano. Lajšar je tisto popoldne pil v njegovi krčmi, odšel je zgodaj pred mrakom, ni bil preveč pijan, še prav dobro je hodil. Lajšarica se je vsa topila v solzah, govorila je zmedeno, skoraj tiho. Da, njen mož je še pred mrakom prišel domov in legel v seno. Čudno se ji je zdelo, da ni sitnaril kakor ponavadi, kadar je bil opit. Ali je potem zopet odšel iz hiše? Tega pa ne ve. Ni je bilo doma, odšla je po opravkih k sosedu. Zalika se je prav tedaj vrnila domov, srečala jo je ob plotu.

Zalika je bleda, a brez solza stala pred zeleno mizo. Domov se je vrnila, ko je mati odhajala k sosedu. Naj pove, ali je bila potem ves čas doma. Ves čas. Vse dotlej, ko so zavpili na vasi, da gori. Ali je oče medtem odšel z doma? Ne! Videla ga je le priti.

»Lažeš!« je zakričal Lajšar in se dvignil.

Predsednik sodišča ga je ukrotil; zopet je sedel in z očmi divje streljal v hčer. Zalika se je zmedla. Rada bi bila rešila očeta, bojevala se je v sebi, a ni mogla lagati... Občinstvo je zašumelo.

»Vi trdite, da se je oče šele tedaj vrnil domov?«

Zalika se je z obupnim pogledom ozrla okrog.

»Saj res ne vem,« je zajecjlala. »Bil je že mrak... neka senca je šla mimo okna... Mislila sem, da je on...«

Potem so jo oblile solze. Ni več razumela, kaj jo vprašujejo. In če bi bila tudi razumela, bi ne bila mogla odgovoriti. Z dlanjo na obrazu je sedla na klop in tiho pohlipavala.

V dvorani so nastali trenutki tesnobe molka. Zemljak je komaj vedel, kaj se godi; srcé mu je pravilo, da je rešen. Lajšar je srepo strmel v državnega pravdnika, ki je govoril. Pred njim sta sedela obtoženca, ki so ju dolžili istega zločina. Kateri je kriv? Da je eden izmed njih požigalec, se mu je zdelo izven vsakega dvoma. Lajšar, delomržež in pijanec, ni vzbujal zaupanja, vendar je državni pravdnik že koj spočetka huje sumil Zemljaka. Ako naj je izbiral med sovraštvom in koristolovstvom, se mu je zdelo poslednje tehtnejši nagib za požig. Da ni bil Zemljakov alibi tako jasno izpričan in bi v Lajšarjevem zagovoru ne bila nastala nevarna vrzel, bi se bil težko odločil. Zdaj pa je predlagal Zemljaka v oprostitev, za Lajšarja pa je zahteval kaznen.

Lajšarja je privzdigovalo na klopi. Zdelo se je, da bo zdaj zdaj izbruhnul, stežka je čakal konca. Njegov odvetnik, plavolasi dolgin, ki ga je uradno zagovarjal, je uporabil vso govorniško spretnost, da bi ga rešil. Bil je na glasu kot dober pravnik in se ni rad premagan umaknil iz boja. »Gospoda,« je govoril s povzdignjenim glasom, »vsa vas je pričevala, da sta si bila ta dva soseda sovražna. Ne dvomim, da so priče govorile resnico. Toda prav to dejstvo govori za nedolžnost mojega klienta. Antonu Razpetu je dolg zrasel čez glavo. Grozila mu je dražba, ki bi se bila morala kmalu vršiti. Zaman je trkal pri sosedih in iskal denarja, nič ga ni moglo rešiti. Rešil bi ga edino požar, to se pravi, kar sledi iz tega: izplačana zavarovalnina. To je izrekla ena izmed prič, to je mnenje cele vasi. To je gotovo dobro vedel tudi moj klient Lovre Prezelj, ki sedi pred vami. Gospoda, zdaj mi pa povejte, kdo bi bil tako neumen, da bi šel in svojemu osovraženemu sosedu zažgal hišo v zavesti, da mu bo s tem storil le uslugo? Mislim, da nihče. Sovraštvo, ki ga je moj klient gojil do soseda, ga ne obremenjuje, ničesar ne

dokazuje, ampak nasprotno: izpričuje njegovo nedolžnost... Predlagam njegovo oprostitev...«

Občinstvo se je pogledovalo in postalo nemirno. Predsednik sodišča si je bil del roko na uho in napeto poslušal. Državni pravdnik se je nasmihal pod brki in nekaj risal po papirju. Lajšar je nepremičen strmел v svojega zagovornika, ki je mahal z roko, kakor da trga niti suma... Čas se je bil že davnaj pomaknil čez poldan.

Nad mestom je viselo mrko nebo, v golih vejah kostanjev in platan je šumela burja. Zdaj pa zdaj je udarila v okna, da so zažvenketale šipe. Zemljak se je bil ozrl po občinstvu, oči so se mu ujele s sinovim pogledom, skopo se je nasmehnil. Ko so se zopet vrnili sodniki, ga je nekdo s sunkom opomnil, da je vstal.

Anton Razpet oproščen vsake krivde, se je glasila sodba. Zaradi pomanjkanja dokazov je oproščen tudi Lovre Prezelj.

Odvetnika sta si čestitala.

23.

Zunaj je ležala debela plast snega, vse poti so bile zaprte, nebo sivo, zrak tih, brez vetra. Tiste dni je bil Zemljak nekam molčeč, vase zaprt, kakor da nosi kdo ve kaj na duši. Polegaval je na peči, saj ni spal, a bil je nepremičen, kakor da ga je bilo neizmerno izmučilo. V splošni tihoti se je le kdaj pa kdaj ozrl v okna, ki so bila zamrzla do vrha. Bil je redkih besed, vstajal je le dvakrat na dan, ko so ga klicali k mizi. Zajemal je tiho, nenadoma je položil žlico na mizo in zopet legel po peči.

Katra, ki jima je zdaj gospodinjala, in Lenart sta se pomenljivo spogledala.

Zemljak pa je mižal in se potapljal v misli in občutke. Kazalo je, da ga je vrglo iz tira in se ne more več uravnovesiti. Hkratu se je čutil strašno zapuščenega in osamljenega. Reze ni bilo več. Njeno izgubo je do dna občutil šele tedaj, ko se je zopet vrnil domov. Lenart mu je ugajal, zresnjen kot je bil; da bi bil nekdan tak, bi mu bilo zaigralo srcé. Zdaj pa toliko, da je to ugotovil sam pri sebi. Kakor da to zanj nima več pomena. Tako mu je bilo, kakor da mu vse pride prepozno.

Potem ko se je nebo zjasnilo in se je sonce bleščalo na snegu, se je pretegnil in stopil iz bajte. Kakor da se je prebudil kmet v njem in ga zopet vrnil življenju. Kidal je sneg, cepil drva in prinašal vode od korita. Katrina bajta, kakor da je bila zmeraj njegov dom, posvečen njegovi skrbi. Zamašil je streho, popravil vrata, da ni pihalo v vežo. Ves čas ni odšel na vas, skrb za živino je prepuščal Katri in Lenartu. Izogibal se je sosedov, ne le Lajšarja in Brinarja, kakor da ga še vedno

peče sramota. Bodel ga je pogled na pogorišče, ki je z žalostnimi ostanki zidovja ležalo pod snegom.

Nekoč je odšel s košem v kozolec po snope fižola. V gazi na klancu je zagledal fanta in dekle, ki sta se pogovarjala. Fant se je ozrl, bil je Lenart, tedaj je spoznal tudi Zaliko. Saj to bi bil lahko pričakoval, vendar ga je tako čudno zadelo, da se mu je povescila brada. Kakor da se mu je obudila cela reč spominov in se mu zagatila v grlu. Kaj se ni fant okrenil, da bi stopil proti njemu? Ni ga čakal, prazen se je vrnil.

Zalika je bila prepadena.

»Moj Bog! Težko bomo živeli,« je vzdihnila.

»Ah, kaj!« je dejal fant in zamahnil z roko, kakor da odganja strahove. »Govoriti moram z njim...« Nato sta se poslovila.

Govoriti z očetom ni bilo lahko. Tako se mu je vsaj zdelo. Nekoč ga je oče iskal z očmi in z besedo, a on se mu je izmikal; zdaj je bilo narobe. Čakalo ju je delo, skrb, a vse dni niti besede o tem, kakor da se oče izogiblje zgolj misli na jutri. Kadar je Lenart previdno napeljal pogovor, se je Zemljak molče dvignil in odšel. Fant je kakor brez glave, napol ohromel hodil okrog. Kaj naj počne? Moral se bo odločiti.

Oče je sedel v bajti, prižgal si je bil pipo in se zavijal v goste oblake dima. Kazalo je, da se je že pomiril. Vendar je imel težke oči; sina, ki je trikrat odšel po izbi, ni pogledal v obraz.

»Oče!« Lenart se je ustavil in se malce zmedel. »Mislim... da se nama bo treba nekoliko zganiti...«

Zemljak je naglo dvignil glavo.

»Zganiti? Kako misliš?«

»Tako,« je dejal sin z večjim pogumom. »Tako ne moreva sedeti in vsak po svoje... Stopiti je treba v mesto... Odvetnik, zavarovalnina — vse je treba urediti. Misliti na to, da si postavimo novo hišo. Zdaj ni nujnega dela; ko se vreme ustali, se bo marsikaj dalo storiti...«

Zemljak je pihal oblake dima in gledal v pod. Ob sinovih besedah mu je bilo toplo ob srcu. Vendar dolgo ni spregovoril.

»Le ti za vse poskrbi,« je slednjič rekel počasi, zamolklo, kakor da se je stoprav tedaj, ne brez bolečine, do konca odločilo v njem. »Poskrbi, ali pa pusti, da vse propade.«

Fant se je zavzel.

»Zakaj? Ljubše bi mi bilo, da bi vi...«

»Le nič nepotrebnih besed,« mu je oče ostro segel v besedo. »Dejal sem in tako ostane! Jaz ne morem več. In — nočem! Vem, da me ne bi ubogal v vsem, pa še v ostalem ti odločaj! Morda boš ti imel več sreče.«

Lenart je zavzet gledal očeta. Kako odločno, a vendar bridko mu je zvenel glas! Čelo se mu je nabiralo v gube, iz njih ni bilo mogoče razbrati, kaj mu je v duši. Ali ga je res tako do konca izmučilo? Morda

je vzrok, da se odpoveduje gospodarstvu, globlji. Lenart je le čutil, da oče z obsodbo ni zadovoljen. Bil je oproščen, a je bil oproščen tudi Lajšar... Ostalo je nekaj na dnu, kar je čutil le sam in bo tudi sam nosil do smrti.

»Prav. Toda sam ne bom zmogel vsega. Morate mi pomagati.«

»Saj. Ne rečem, da ne. Pomagal bom, kar bo v moji moči. A z glavo se ubijaj ti, tebi bom vse prepisal. Ako boš potreboval svéta ali kakega podpisa, pa povej.«

Lenart je razburjen stopil po izbi. Bil je vesel, a obenem je čutil, kako mu skrb lega na pleča. Ali bo zmogel? Oče mu še nikoli ni bil tako skrivnosten, obenem še nikoli tako blizek in ljub. Težko mu je bilo govoriti, a je hotel, naj bo vse čisto med njima.

»Potem se bom moral kmalu oženiti,« je rekel previdno. »Ko bo nova hiša pod streho, ne bova mogla biti brez gospodinje.«

»Res ne. Pa se oženi!«

»Ne vem, ako vam bo Zalika po volji.«

Zemljak je zopet molčal in stežka požiral neko misel. Lenart je stal za vrati in čakal.

»Meni bi ne bila po volji,« je oče slednjič zategnil in izpljunil. »Če je tebi tako prav, jo kar vzemi. Ne bi ti je mogel braniti. Kar se mene tiče, saj ni, da bi moral živeti pod isto streho.«

Fantu je od začudenja zastal dih.

»Kam pa pojdete?«

»Kamor koli. Morda k Micki.«

»Tega ne boste storili!« je vzkliknil Lenart. »Saj bi bila sramota. Za vse bo dovolj prostora pri hiši.«

»To že,« je Zemljak dejal rezko. »To že,« je ponovil. »Nikar ne misli, da je zaradi Zalike. Nje se ne bojim. Le tega bi ne prenesel, da bi kdaj Lajšar stopil čez naš prag. Se pa že rajši umaknem.«

Sinu se je olajšalo srcé. Očetu Zalika ni po volji le zaradi Lajšarja?

»Saj ga ne bo,« je rekel.

»Ti veš, da ga ne bo!«

»To bo moja skrb,« je sin govoril zaneseno. »To prepustite meni.«

Tedaj bi bil očetu vse obljubil. In vendar ga je rahlo zaskrbelo. Potem nista več govorila o tem. Do mraka sta delala načrte, kako bosta pozidala hišo. Pomlad in poletje jima bosta naložila obilo dela — ali ga bosta zmogla? O tem se nista vpraševala. Oče je bil za trenutek zopet ves tak kot prej, veselo so se mu svetile oči.

Nenadoma, kakor da ga je ranila neka misel, je presekal pogovor, se naglo dvignil in odšel iz izbe. Njegova sključena tenja se je splazila mimo oken.

(Dalje.)

France Bevk | Domačija

24.

Tisto poletje sta Zemljak in Lenart spala pod kozolcem. V Katrini bajti je bilo za vse pretesno in prevroče. Pozno sta legala, nista se utegnila niti obrniti, že so zapeli petelini, sinilo je jutro. Vrtela sta se in mučila od jutra do večera. Katra jima je kuhala, pomagala jima je tudi pri živini in na polju. Lajšarica in Zalika sta prihajali v dnino. Lenart dekleta ni izpustil iz oči. Z ženitvijo je čakal. Ne prej, da bo nova hiša pod streho.

V čemernih, deževnih dneh, ko ni bilo za drugo delo, sta sin in oče očistila pogorišče. V bližini sta nalomila kamenja in ga nanesla, pripravila sta peska in apna. Jakob, Mickin mož, jima je dal lesa. Pripravil ga je bil za nov hlev, toda on laže počaka kot Zemljakovi. Tudi škopa za novo streho je že čakala v kozolcu. Darovali so jo bili sosedje. Le od Grivca in Brinarja bi je Tone ne hotel sprejeti.

Trave so rasle, žita so zorela, nastopili so vedri, sončni dnevi. Prišli so zidarji, Lenart in oče sta jim pomagala pri delu. Nekateri zidovi so bili še dobro ohranjeni. Drugi pa so naglo rasli med dovtipi in udarci kladiv. Zemljak se je tiho smehljal predse, minila ga je vsa skrb. Lenart pa je bil zresnjen, brez godrnjanja je prenašal težka bremena, skrb mu je brazdala čelo. Oče ga je postrani opazoval: le daj, le poskusi! Zavarovalnina je bila izplačana, dolg poravnani z obrestmi vred. Ostanek denarja je bil boren; ko ga je Lenart preštel, ga je mrzlo spreletelo po hrbtu. Ali bo zadostovalo? Ali bo obtičal sredi dela?

Zadnje dni pred žetvijo in košnjo so tesarji zvezali in dvignili ogrodje za streho. Na vrhu slemena je v sapi trepetala zelena smrečica. Lenart je prinesel vina in potice ter izginil po nekih opravkih. Zemljak je nalival in silil, naj jedo. Zopet je stala hiša, še marsikaj je manjkalo.

»Še nekaj lepih dni, pa boste imeli streho,« mu je rekel suhljati Matevž, ki je žulil skorjo z brezzobimi čeljustmi.

»Da, ako Bog da. Saj je tudi zadnji čas. Žito je že zrelo, a tudi trava ne sme predolgo čakati.«

Na klancu se je oglasila harmonika in veselo vriskanje. Brinarjev Peter se je ženil z Grivčevo Cilko. Prihajali so od fare, da bodo svatovali pri Brinarju. Zemljaku je zastal požirek v ustih. Nalašč gredo po daljši poti, čez ovinek, da se vsem razkazujejo. Gnus se mu je dvignil v grlu. Ni jih hotel čakati.

»Le pijte!« je rekel in odšel proti Katrini bajti, ni se ozrl.

Svatje so prišli po klancu. Brinar ni dvignil pogleda, nevestin brat je zavriskal. Starešina je vrgel tesarjem šaljivo besedo, ki so mu jo

vrnili. Nastal je smeh, ki ga je zaglušila harmonika. Svatovski sprevod je izginil med drevjem.

»Ob košnji se ženijo,« je vrgel Štefan, majčken človeček, in zvito pomežiknil.

»Se je že mudilo,« je rekel Matevž.

»Kmečkemu sinu se mora res muditi, ako se ženi na gostijo. He, he!«

»Na gostijo? Saj je kupil Lajšarjevo bajto.«

»Ph! Na loteriji je zadel. Taka podrtija!«

»Kaj bi tisto! Da je le streha nad glavo. Raje pod lastnim listnikom, kakor v tujem farovžu. Hišo bo popravil...«

»Vraga, pa so to na tihem naredili, ako jo je res kupil.«

»Na tihem, a ne tako zelo, da bi se vsaj malo ne bilo razvedelo.«

»Kako pa se bo vselil? Saj jih mar ne bo vrgel na klanec?«

»Ne bodi tako preprost! Lajšar bo denar zapil, potem mu bo vseeno, kdaj in kje pogine. Po njegovi smrti se lahko vselijo. Tako je menda dogovorjeno.«

»Kaj pa Lajšarica?«

»Menda je v to privolila. Kaj pa je hotela? Potem pa bo morala za Zaliko. Še Bog, da je hči našla streho!«

Možje so počasi žvečili kruh in ga zalivali z vinom. Štefan si je zvijal cigareto in se smehljal predse.

»Vražja reč bo,« je zopet spregovoril in se previdno ozrl. »Kaj pa Tone? Saj mu to ne bo po volji.«

»Marsikaj je že moral požreti. Bo že tudi to. Sicer pa... mu gre zadnji čas vse kot namazano.«

»Kaj? Ne bi hotel biti v njegovi koži.«

»Jaz pa,« je Štefan dvignil glas in puhnil dim predse. »Veš kaj, da ti teče voda v grlo... zdaj pa je vse poplačano in si postavi še hišo... In pa iz ječe se je gladko izmazal...«

»Da te ne sliši,« se je oglasil Martin, velikan, ki je dotlej molčal.

»Saj ga ni. In — ali sem kaj takega rekel? Le tisto, kar vsi ljudje mislijo in vedo. Ne, v obraz mu tega ne porečem, tako neumen nisem.«

»Molči! Videl ga nisi!«

Štefanu je bilo vino zlezlo v glavo, pijano so se mu svetile oči.

»Ali ti samo tisto verjameš, kar vidiš? Tega bi bilo malo. Onegà, Petran iz Polane, je bil v senu prižgal svečo in izginil od doma... Potem je to priznal šele na smrtni postelji.«

»Pij rajši in molči!« je Martin zagrmel tako grozeče, da se je Štefan zdrznil in pri priči utihnil...

Zemljak je bil ujel skoraj ves pogovor. Vračal se je in slišal besede: Lajšar je prodal bajto... Ustavil se je za košatim bezgovim grmom, ob katerem so ležali kupi peska in kamenja. Ni hotel dalje, izmučen od

dela se je spustil na trato in si podvil roke pod glavo. Naj le govorijo o Lajšarju, ako se jim ljubi, ne bo jih motil.

Poizkusil se je zamamiti z mislimi, a so glasovi tako razločni prihajali do njega, da so ga motili. Imenovali so Lajšarico v zvezi z njim, tedaj se je nemilo zdrznil. Saj mu je bilo že prišlo na uho, da je Peter kupil Lajšarjevo bajto. A da utegne kdaj tudi Lajšarica priti v njegovo hišo, na to ni pomislil. Zdaj se mu je to zdelo povsem verjetno. Zadelo ga je tem bolj, ker je vedel, da bo moral molče stisniti zobe in potrpeti.

S tem se ni utegnil do konca pobaviti. Nenadoma se je dvignil na komolec in napeto poslušnil. Čutil je, kako mu kri vre v glavo in mu šumi v ušesih. Trudil se je, da bi mu ne ušla nobena beseda, niti najmanjši glas. Mučil se je, da bi nejasnemu namigavanju dal pravi pomen... O, hudič! Udaril se je po čelu.

Planil bi bil na noge, zakričal, pognal tesarje k vragu. Toda kaj oni, vso vas bi moral nahruliti. Ni se mogel ganiti, otrpnilo mu ni bilo le telo, ampak tudi srcé, ki mu je prenehalo biti. Težko je zadihal, trepetal je kakor v mrzlici.

Počasi se je treznil in se skušal pomiriti. Besed, ki jih je slišal, samemu sebi ni mogel zanikati. Kar ga je mučilo ves čas od zime, mu je hkratu planilo v zavest... Nič v življenju ga ni bilo tako hudo zadelo kot sum požiga. Madež, ki ga niti oprostilna rabsodba ni mogla izbrisati. Da, ako bi bili Lajšarju dokazali krivdo in ga obsodili. Tako pa sta breme sumnje nosila dva, Zemljak teže kot Lajšar. Ne, saj tega nikomur ni pravil, kaj ga teži, tega bi niti ženi ne mogel zaupati, ako bi bila še živa. Vendar se večkrat ni mogel premagovati, da bi svoje skrivnosti ne bil nosil na obrazu. Nekatero uro se je tiho mračil, vlekel na ušesa, opazoval kretnje sosedov in njihove poglede. Molčali so, a molk je govoril več kot vse besede, misli jim je bral iz oči. Kmetijo je prepisal sinu: Glejte, ako mislite... nič nimam od tega, umijem si roke... Ob pogledu na novo hišo ga je navdajala tako čista radost, da je za trenutek na vse pozabil... Tu pa... Nenadoma, kakor strela z jasnega...

Postal je plah, kakor da ga je javno mnenje neusmiljeno pobilo na tla. Bal se je prikazati — vedeli bodo, da je vse slišal, ne bo smel molčati. A kaj naj reče?

Tiho, tatinsko, sključen je odšel po sadovnjaku. Ob plotu je zagledal cikasto kravo, ki je mulila travo. Brinjarjeva pastirica je stala na vrhu klanca in poslušala harmoniko.

»Hej!« je zavpil s hripavim glasom, navrhan srda. »Glej, kravo! Še enkrat, pa ti jo odženem...«

Pastirica je na vso sapo tekla po klanecu. Zemljak je izpljunil in se vrnil h tesarjem, ki so se bili medtem dvignili. Ni jih pogledal, vzel je sekuro in jo je z vso silo zasadel v debel tram.

Lajšar se je bil pred dobrim mesecem zopet vrnil v vas. Bajé nobeno noč ni spal doma. Bog ve, kje je prenočeval, a vse dni je kot nor popival v potoški krčmi. Z denarjem se ni bahal, a ga je neusmiljeno tratil, napajal sebe in prisklednike, ki jih je napodil, kadar je bil slabe volje.

Ljudje se niso mnogo zmenili zanj, kakor niso mnogo vpraševali po njem, ko je bil izginil. Sramota, da je bil v ječi, ga ni nič manj pekla kot Zemljaka, vaščane je črtil zaradi pričevanja. Ne bi bil maral srečati Zemljaka, ne iz občutka kake krivde, ampak ker ni mogel stresti nanj svojega onemoglega sovraštva. Žena mu je bila povedala, da bo Zalika vzela Lenarta. Pri tem se je vsa zlecnila, kakor da pričakuje udarca. Zazijal je, kakor da mu je v trenutku mnogokaj postalo jasno, potem se je gromko zasmel, zaničljivo izpljunil in odšel. Zalika pri Zemljaku. To mu je prišlo kakor sladko maščevanje. Vedel je, da to Zemljaku ne more biti po volji in je le s stisnjenimi zobmi privolil. A naj ne misli, da bo z njo dobil tudi njegovo bajto. Zapil jo bo, nihče je ne bo imel... Vse poletje je popival v trgu in v sosednjih vaseh. Dvakrat so ga zgrabili in zaprli. Niso verjeli, da ne pije za ukradeni denar. Obakrat se je izkazal z nekim papirjem, da so ga izpustili...

Sedel je v krčmi, se opiral na komolce in bolščal v steklenico vina. Ves dopoldan je pil z njim Jošt, velik pijanec, suh kot prekla, ki je rad priskledoval, kjer je nanoslo. Pa se je Lajšar nenadoma pomračil, mu zvrnil kozarec in ga podil iz krčme. Jošt pa se ni dal, sedel je k sosednji mizi. Krčma je prav tako njegova kot Lajšarjeva, oči so mu jezno bliskale izpod košatih obrvi. Nekaj časa sta drug na drugega strupeno jezikala, slednjič je Jošt utihnil, položil glavo na roke, kakor da hoče spati.

»Ne spiš, pijan pa tudi nisi,« je sigal Lajšar. »Kaj se boš pretvarjal! Pil bi rad, e? Naroči in plačaj! Kakor jaz, glej!«

Vrgel je poslednji denar na mizo. Jošt pa nič, zgubani obraz mu je drhtel, stežka se je premagoval, a ni črhnil. Potem je tudi Lajšar utihnil.

Zunaj je bil jesenski dan, sonce se je pretakalo po rumenem listju, po grapi je vela hladna sapa, muhe so se pasle na drobtinicah kruha... Nekdo je vstopil. Postal je za vrati, kakor da ne ve, kaj bi, nato je s težkimi koraki krenil k tretji mizi in z vzdihom sedel.

Lajšar je dvignil glavo. Pijane oči so mu zastrmele, nato se mu je obraz spačil v zloben nasmeh. Zamahnil je z roko, kakor da je ovrigel neki sklep, ki se mu je porodil v glavi.

Vstopila je krčmarica, Zemljak je naročil merico vina. Sin se mu je ženil, naslednji dan naj bi se vršila poroka. Imel je od ranega jutra mnogo poti, trud ga je užejal, da je stopil v krčmo. Zagledal je Lajšarja in se hotel na pragu obrniti, a ga je neznana sila povlekla k mizi.

Lajšar ga je gledal rogajoče, z režečim se smehom. Ni mu dalo, da bi molčal.

»Tone, ti se ženiš?« je zinil.

»Ne, jaz se ne ženim,« mu je Zemljak odgovoril s trdim glasom in mu ostro gledal v oči. »Moj sin in tvoja hči se bosta jutri vzela.«

»Muha v močniku, kaj?« se je Lajšar pijano zasmel. »Ampak ne misli... Moje hiše ne dobi...«

Krčmarica je prinesla vino in zopet odšla. Zemljak si je nalil.

»Vem, vem, da ti je že domalega vsa zdrknila po grlu,« je rekel z malce trepetajočim glasom. »Saj je tudi ne potrebuje. V naši hiši bo dovolj prostora za vse. Zdaj me pa pusti, da v miru izpijem ta kanec vina!«

»Le pij! Plačaš, pa lahko tudi piješ. Ta bi rad pil, a ne plačal,« je rekel Lajšar in iztegnil prst na Jošta.

Ta je dvignil glavo. Z mežikajočimi očmi je pogledal Zemljaka, nato je glavo zopet položil na roke in zaprl veke.

Zemljak je v dušku izpil kozarec vina in si nalil novega. Grlo mu je bilo izsušeno. Hkratu je ob Lajšarjevi prisotnosti začutil pečilo v prsih, ki ga je hotel pogasiti. Ne, saj se soseda ni bal, bilo mu je skoraj ljubo, da sta se našla. Drzno ga je prebadal z očmi, kakor da ga izziva. Ves gnev in ves pekel tistega poletja je bil v tem pogledu, ko je stežka prenašal sum, ki so mu ga ljudje naložili na pleča. Morda Lajšarja nihče več ni sumil, niti v mislih. In vendar je on kriv, zdaj pa se mu še roga...

Lajšar je pogledal v mizo, a je čutil njegov pogled. Izpil je vino iz kozarca, se ozrl v okno, v steno, a na njem so še vedno visele sosedove prodirajoče, izzivajoče oči. Tega ni mogel dlje prenašati.

»Kaj tako zijaš vame?« je zarenčal. »Ali me boš mar kupil?«

Zemljaku se je sama od sebe dvignila roka, prst je naperil v Lajšarja.

»Ti si zažgal,« je rekel.

Lajšar se je zdrznil, kakor da ga je Zemljak oplazil z bičem. Pogledal je začuden: Kako se upa? Ozrl se je po Joštu, nato se je z rokama oprl na mizo in se napol dvignil.

»To si že enkrat dejal,« je siknil. »Ponovi še enkrat!«

»Ti si mi zažgal hišo,« je Zemljak ponovil z gnevom v zvišanem glasu. »Ali hočeš še enkrat?«

Pijani sosed se je naglo dvignil, glava mu je silila nekam naprej, z rokama se je še vedno opiral na mizo. Zemljak je zgrabil za kozarec. Ako ga oni napade, se bo branil. Lajšar se je stežka prestopil, obstal sredi sobe in lovil ravnotežje.

»Le bodi tam, kjer si!«

Lajšar se je znova zagnal in se z vso težo spustil na klop nasproti Zemljaka. Bolščal je v soseda. V pijanih očeh sta se mu odražala strah in drznost.

»Tone,« je zagolčal. »Tone...« Kratko se je zasmel in zamahnil z roko. »Da sem ti zažgal? Nisem tako bedast, da bi te vlačil iz vode,« je govoril v presledkih. »Do tu ti je bila... do tu...« je pokazal na grlo.

»Govori, le govori!« je dejal Tone zagrizeno. »Ponavljajš, kar je rekel tvoj odvetnik. Vraga si vedel, da si me s tem izvlekel iz vode. Zdaj ti je žal... samo zaradi tega,« je zopet naperil prst vanj. »Le priznaj! Kar priznaj!«

Lajšar je srdito bolščal v soseda. Bil je zadet v najobčutljivejši živec.

»Vrtaj, le vrtaj, zlodej!« je slednjič izhropel. »Kaj le vreščiš name? Ako je po tvojem... mi moraš biti še hvaležen...«

»Hudič ti bo hvaležen,« je Zemljak vzrojil in s pestjo udaril po mizi. »Požvižgam se na hišo, ko pa vsi mislijo, da sem jaz...«

Tudi njega je zanesla strast, da je razgalil svojo rano. Jošt je dvignil glavo in poslušnil. Moža sta bila pozabila nanj. Lajšar je zaprl eno oko, vražji smeh mu je skrivil ustnice. Vse dni ga je peklo, da se mu je ponesrečilo maščevanje. Zdaj je spoznal, kako globoko ga je zadel. Zadovoljstvo mu je zalilo dušo.

»Eh,« se je spačil. »In ti bi hotel, da bi te jaz opral. Nič! Z menoj pojde v grob.«

»Priznal si!« je vzkliknil Zemljak.

»Vraga sem priznal,« je revsnil Lajšar. »In če bi tudi — nà, tu imaš pričo!« mu je pokazal figo.

Zemljak je stisnil pesti in se dvignil. Zdelo se je, da bo soseda udaril. A kakor da so mu nenadoma pošle moči, je zopet sedel. Težko je dihal.

Lajšar se je divje zakrohotal.

Tedaj se je dvignil Jošt in z opotekajočimi se koraki stopil do njune mize.

»Tone, pusti tega človeka!« je rekel Zemljaku. »Z vozom se mu ogni, ako ga srečaš.«

»Pojdi k vragu!« je zakričal Lajšar.

»Ti se pa obesi!« je Joštu zacvililo skozi grlo. »Obesi se rajši danes, ker jutri bo morda že prepozno!«

»Kaj hočeš s tem reči?«

Lajšar je hotel s pestmi na Jošta, a ta se je zakrohotal in se umaknil v vežo. Vstopila je krčmarica.

»Moj Bog! Tako vpitje! Kaj pa imate?«

»Plačam,« je rekel Zemljak in vrgel denar na mizo.

Lajšar ga je gledal, kako je pospravil drobiž in izpil ostanek vina. Krčmarica je odšla, za njo je tudi Zemljak stopil čez prag.

»Tone!« ga je poklical Lajšar. »Kar pojdi, pa me ovadi! Kokoši so nekaj kokodakale, reci!«

Zemljak se je le za trenutek ozrl, nato je naglo stopil skozi vežo in na cesto. Skozi okna so letele za njim psovke. Lajšar jih je bruhal iz svojega onemoglega srda.

26.

Pri Zemljaku se je vršilo ženitovanje. Ni bilo šumno, a tudi ne popolnoma tiho. Najeli so godce s harmoniko. Poleg Micke in njenega moža je bilo še nekaj fantov in deklet, nevestin in ženinovih prijateljev. Pa seveda Tone in Lajšarica, ki so ju že pri zajtrku skupaj posedli.

Zemljak je bil ta dan nenavaden, nekam zamišljen in zakrknjen vase. V krčmi je sedel za mizo kot lipov bog, se le prisiljeno nasmihal in pogosto nesel kozarec k ustom. Zdelo se je, da bi rad zamamil neke občutke, toda ni se ga prijelo vino. Na obrazu so se mu poznale ure neprespene noči.

Kmalu popoldne so se dvignili in odšli v Lazne. Harmonika je vreščala, dva razposajena fanta sta zaplesala kar na klancu. Tonetu je živo vzdrhtelo srce, ko so se bližali hiši. Na videz čisto nova je stala nad koritom, tudi streha je bila bela. Koliko let je že od tega, ko je bil on ženin in je s svati prihajal od fare? Le naj zijajo ljudje! Poizkusil je dvigniti glavo.

Široko je sedel za mizo, od sitosti mu je bilo vroče, zdaj mu je tudi pijača stopila v glavo. Kaj mu Lajšarica venomer drobi v uho? Katero smešno so povedali, da se vsi smejejo? Smejati se je tudi on, dasi ni vedel zakaj. Kljub vinjenosti so mu bile misli dovolj jasne, že stotič jih je obnavljal. Niso ga več navdajale s takim obupom kot tisto noč, ko mu niso dale spati. Nekam drzno se je poigraval z njimi.

Da je Lajšarja hudič ustvaril, bi mu ne mogel vdahnuti več prekanjenosti in zlobe. Pa ga je le izbežal kot murna iz luknjice, srd in pijanost sta ga zapeljala. Ko je Zemljak prejšnji večer hodil iz Potoka domov, je bil neznansko razburjen, vendar zadovoljen sam s seboj. Kakor da je bila sumnja samo njegova notranja zadeva in je olajšan, ko se mu je razgalil pravi krivec. Toda ležečemu v temi so mu obrazi sosedov živo stopili pred oči... Moj Bog! Kaj misliš, Lajšar, da se te res ne upam izdati? Ne zaradi maščevanja, to je dolžan svojemu dobremu imenu. Da nimam prič, praviš? Kaj pa Jošt, na katerega sva bila pozabila in je vse slišal? Eh, eh!

Svetla misel, ki jo je kmalu zagrnilo nekaj temnega. Tu je ženitovanje, radost in ples, a nenadoma bo nevesta zajokala, Lajšarica se bo topila v solzah, a Lenart ga bo gledal s krvavimi očmi. Zakaj ste mi

naredili to sramoto? Ha, to je bila njegova pravica. Pa naj me še kdo obrekuje za hrbtom, le naj se drzne! In vendar — v hiši bo nastal pekel... To je Lajšar dobro vedel, nekaj takega mu je klical v hrbet, ko je bil že na cesti.

Tone se je trpko zamislil predse, gluhi in slepi za vse je vrtel kozarec med prsti... Ha! In vendar se Lajšar boji. Kako naj ve, da se ne bo dvignil za mizo, na ves glas povedal svatom in celi vasi: »Lajšar je bil... Ne verjamete? Vprašajte Jošta, on je za pričo. Saj mi ni do tega, da Lovreta zaprejo... molčite rajši... Toda da veste...«

In si je tako živo predočil ta prizor, da ga je vroče spreletelo po hrbtu. Hkrati se je prestrašil, da se je zdrznil in se ozrl, kakor da se je to že zgodilo. Ne, tega ne! Ne more! On že ne! Pač pa Jošt, njemu tega nihče ne more braniti. Zinil bo, pijanec ne zna molčati, šlo bo od ust do ust, od ušesa do ušesa... A nazadnje: kdo ve, če je to resnica? Ljudje bodo dvomili. Kar potrdi in zapečati sodnija, to drži. Nazadnje bo le sam nosil do smrti.

Bil je v dušnih škripcih, tesno ga je stisnilo za srce, dvignil je kozarec in ga zopet trdo postavil na mizo.

»Eh, vrag je... vse skupaj!« mu je nehote ušlo.

Svatje so ga začudeni pogledali, nato so se zasmeljali.

»Kaj je, oče?« ga je vprašal Lenart.

Zemljak je bil zmeden, predramil se je iz misli kakor iz sanj.

»Kaj naj bo?« je rekel zamolklo. »Nič ni. Pijte!«

Nastal je večer, prižgali so svetilko. V veži so se hihitali oprezovalci. Katra je stala na pragu, bila je vsa praznična, svilena ruta se ji je prelivala. Harmonika je zateglo zapela, prešla v poskočnico, zaplesala sta ženin in nevesta, fanta in dekleti.

Zemljak se je otresal misli, gledal je plesalce, noga mu je pritrkovala v taktu. Čutil je, da ga Lajšarica pogleduje, potem mu je med splošnim šumom nekaj govorila na uho. Kaj mu hoče? Zakaj ga ne pusti v miru? Ves dan je imela nekaj na duši, to je čutil. Spretno je navezovala besedo, Zemljak je razumel, kam meri, a se je prav tako spretno izmikal. Nazadnje je nekam poparjena utihnila in zastrmela v polito vino na mizi.

Lenart je zaukal, da je plamen vztrepetal v svetilki, nato je pogledal očeta.

»Oče, zakaj pa vi ne plešete?«

»Ne bodi nor! Katero dekle bi se hotelo z menoj zavrteti?«

»Saj imaš Lajšarico,« se je oglasila Katra. »Ali je ne vidiš? Saj težko čaka.«

»Bog te previdi, kakšne se iznebiš!« se je branila Lajšarica. »Tega pa že ne.«

V Zemljaka je šinil vrag. Ali je hotel s tem vse pozabiti, ali pa mu je razbrzdana mladost stopila v ude? Dvignil se je in stopil h Katri.

»Pa midva zaplešiva,« je dejal. »Saj menda ti težko čakaš.«

»Ne bom rekla, da ne.«

In sta se zavrtela. Svatje so se jima smejali. Glasovi harmonike so trepetali pod stropom in uhajali skozi odprta okna.

Lajšarica je bila medtem sklenila roke na trebuhu in skoraj zlezla v dve gubé. Obšla sta jo nenadoma čuden nemir in žalost, sama ni vedela, odkod sta se vzela. Stisnilo jo je za srce, ni mogla več prestajati na mestu. Ko je harmonika utihnila, se je dvignila.

»Domov moram,« je rekla.

»Tako zgodaj?« se je začudila Zalika. »Ostanite!«

»Pogledati moram, če se je vrnil oče. Saj se bom potem vrnila.«

Tone je stopil za njo pred hišo, da bi jo zadržal. Zakaj že odhaja? To je res neumno! Ali so se ji mar kaj zamerili?

»Ne, Bog/vari! Pospremi me nekoliko, nekaj bi rada govorila s teboj.«

Bila je tiha, temna jesenska noč. Na klancu se je svetilo kamenje, ob plotu so se odražale tenje dreves. Z dreves se je trgalo listje in z rahlim šumotom legalo na tla.

Tone in Lajšarica sta zamišljena hodila vstric in dolgo molčala.

»Tone, ali se spominjaš?« je slednjič spregovorila Lajšarica. »Pri vas sem služila za pesterno. Kdo bi bil takrat mislil, da se bosta najina otroka vzela?«

»Res,« je odgovoril Zemljak zamolklo. »Človek nikoli ne more vedeti, kaj mu prinese življenje.«

»Res ne, meni je vse drugače prišlo, kot sem mislila,« je rekla in pomolčala. »Hvala Bogu, da je le Zalika pod pošteno streho. Nase niti ne maram misliti, četudi bom kmalu na klancu.«

Poslednje besede je izgovorila skoraj med jokom. Zemljak je čutil, da se ne upa do konca izreči, kar ima na duši. Tuje mu je bilo in zoprno, vendar se mu je ženska zasmilila. Hotel ji je pomagati.

»Nekaj sem že slišal,« je rekel zateglo. »Ako je tako... ako pride do tega, govori z Lenartom. Saj veš, da jaz nisem več gospodar.«

»Saj. On ne bo rekel, da ne. A ne bi hotela, da bi me ti grdo gledal zaradi tega.«

»Nihče te ne bo grdo gledal,« je rekel Zemljak skoraj nejevoljno. »Zaradi tega le bodi brez skrbi!«

Težko je to izrekel. No, da, Bog pomagaj! Ali naj se s kom ujeda še te zadnje dni življenja? Ustavil se je, ker se je ustavila tudi Lajšarica. Čutil je, kako ga objema njen hvaležni pogled.

»Bog ti plačaj! Tega ti nikoli ne bom pozabila.«

»Je že dobro.«

Šla sta dalje. Ob plotu, za katerim je na pol skrita med drevjem čepela Lajšarjeva hiša, sta si rekla lahko noč. Lajšarica je stopila na stezo. Zemljak se je vračal globoko zamišljen, z glavo med rameni.

Nenadoma je nočno tišino presekal krik, ki mu je šel do mozga. Zlecnil se je, obstal kot vkopan in posluhnil. Vpila je Lajšarica...

27.

Po strmi stezi, ki jo je pokrivalo šumeče listje, med golim drevjem, skozi osojne senožeti, ki so ležale pod debelo slano, je stopal Zemljak s košem na hrbtu. Ustnice je stiskal, kakor da se v njih odražata trda odločnost in volja, okovana palica mu je zvenela na zmrzlih tleh. Hodil je počasi kakor pod težkim bremenom, četudi koš ni bil težak. Vso pot od Lazen do vrha obronka ni počival ne se ozrl.

»Je že dobro,« je mlel v svojih mislih in vse, kar je zadnji čas doživel in občutil, obračal na desno in na levo. Srce mu je bilo težko, vendar mu je marsikaj tudi dobro delo in mu kot žarek jasnilo dušo. Lenart ga je pospremil do konca vasi in ga je hotel še zadnji hip pregovoriti, naj se vrne. Zalika je plašno gledala, kakor da je ona kaj zakrivila. Lajšarica pa se je razjokala. Pred tednom se je bila preselila k njim v hišo. Lajšar se je bil obesil na večer njihovega ženitovanja; komaj so ga zagrebli, je prišel Brinar in pokazal pogodbo. Hiša je prodana, denar izplačan. Zdaj popravljajo poslopje, Peter in Cilka se bosta na zimo preselila v njo... Ne, saj Tone ni odhajal zaradi Lajšarice, kot je ona trdila. Česa si ženska vsega ne izmisli! Nič se mu ni zamerilo, nihče mu ni na poti, v hiši je dovolj prostora, vsi bi lahko živeli v nji. On že ve, zakaj odhaja, a tega ne bo nikomur pravil. Pustijo naj ga, da gre svojo pot.

Kakor da je zaklet, ena teža mu je pala z duše, že se mu je druga navalila nanjo. Nihče več ga ne sumi požiga. Da ni bilo Lajšarjeve nesrečne smrti, bi se morda nikoli ne bilo razvedelo o tistem prizoru v potoški krčmi. Zdaj pa je kot ogenj šlo med ljudmi, ki so vse obračali po svoje. Lovre se ni obesil, ker je vse zaluskal, ampak se je bal ovadbe, tako je po najkrajši poti ušel pravici. Tega Zemljaku nihče ni rekel v obraz, toda kadar je duša napeta kot struna, bere še tujo misel. Morda se je varal, a kadar koli je Zaliki pogledal v objokani obraz, se mu je zdelo, da mu očita. Lajšarjev gnev je segal še izza groba in mu mrvil dušo...

Dospel je na vrh brda, kjer se je steza spustila in se lagodno vila okoli obronka. Naslonil je koš na skalo, oprl roke na palico in se ozrl na pokrajino. Grape in pobočja, goličave in gozdovi. Spodaj, tik pod njim, so se na velikanski zemski gubi razprostirale Lazne. Njive in sadov-

njaki, ob treh klancih raztresene hiše. Kako čuden, tuj se mu je zdel ta kraj, ko ga je gledal z višine! Zemljaku se je zdelo, kakor da ga gleda iz neznanske daljave, iz davnine in ga je nekoč doživel le v sanjah. In vendar ga je ob pogledu nanj bolela duša. Vsi upi, vse prevare zadnjih let so mu kakor v procesiji romale skozi srce. No, kakor da je tisto zemljo ukradel, ni imel sreče...

Oči so mu obstale na novi strehi, ki se je ob klancu odražala izza golega drevja. Brada mu je krčevito zatrepetala, z roko je potegnil preko čela, kakor da si briše pot. Kdo ve, ako bi se nesreče ne množile? Bolje, da se umakne.

Kakor da ga ta pogled boli, ga je obrnil v drugo stran. Vso pot se je delal trdega, a zdaj se mu je čudno mehčalo srce. Zatiral je občutke. Da, tam je Krivčeva hiša, v strmini, na veliki zaplati golega sveta. V fantovskih letih se je norčeval iz teh samotarjev okornih kretenj in besed, zdaj pa je namenjen mednje. K hčeri, kakor nekoč njegov oče. Da, kakor oče...

Pogledal je v tla in se zamislil. Zdrznil se je in bolestno vzdihnil. Nato je nadaljeval pot.

Pri Krivcu so pometali listje. Nikogar ni bilo pred hišo. Postavil je koš na klop pod oknom in sedel poleg njega.

Na prag je prišla Micka, ki je prej ropotala v veži. Ali ni nekoga slišala pred hišo? Jezus, saj je oče! Premerila je njegov obraz, nato koš, preko katerega je bil pogrnen star jopič.

»Vi ste?« se je zavzela. »Kaj pa je?«

»Prišel sem,« je dejal zamolklo. »K tebi. Za vedno.«

»Ali ste se sprli? Bog pomagaj!«

»Nihče se ni sprl,« je rekel oče trdo. »Prišel sem — ker sem hotel... Nekoč si me povabila... Ako me ne maraš, kar povej! Bom že našel kak kot.«

»Kaj pa govorite!« je vzkliknila hči. »Prav je, da ste prišli. Le ostanite! Jakob bo vesel. Vsak dan vprašuje po vas.«

To morda ni bilo res, vsaj Zemljak tega ni verjel. A čutil je, da ga je hči vkljub začudenju odkrito vesela.

»Saj ne bom čisto zastonj... Pomagal bom, kar bom mogel in dokler bom mogel...«

»Saj ni za to. Stopite v izbo, potem vam kaj skuham.«

»Nisem potreben,« je oče odmajal z glavo. »Še nekoliko bom posedel. Ti pa odnesi te cunje, ako hočeš.«

Micka je odnesla koš, Zemljak pa je obsedel na klopi. Sključil se je in gledal na stezo, kakor da srce še ni prišlo za njim in ga pričakuje. Sivo nebo je viselo nizko nad vrhunci gora. Polagoma so začele naletavati omraznice.

France Bevk | Domačija

6.

Poslej Lenart ni več mislil na odhod v svet. Tisti večer je bil, se je zdelo, za vedno pokopal svoje hrepenenje. Zalika je bila njegova. Priklenil jo je nase, nihče več mu je ne more iztrgati.

Tudi ona se je bila spremenila. Zresnila se je, bila je malce zamišljena, nič več spogledljiva. Iskala je le njegove družčine. Taka mu je ugajala. Vznemirjalo ga je le, da je Peter še vedno silil za njo. Bolj kot se mu je izmikala, bolj je bil nasilen. Nekoč se je fantu pritožila.

Lenart je stisnil pesti.

»Toliko časa bo iskal, da bo kaj izkupil,« je zagolčal.

»Potrpi!« ga je mirila. »Saj pojde v jeseni k vojakom. Potem bo mir.«

Da, res, hvala Bogu! In vendar mu v nočeh ni dalo miru. Leže na senu ni mogel spati. Venomer mu je plaval pred očmi prizor, kako Peter stoji pred Zalikinim oknom. Že misel na to ga je žalila in jezila. Nekatero noč se je dvignil, šel tiho po klancu, oprezoval okoli Lajšarjeve bajte in se nato pomirjen vrnil.

Nekega večera pa je zagledal na Zalikinem oknu lestvo in na nji temno postavo. Poiskal je kol, a ga je že v naslednjem trenutku izpustil iz rok. Ni maral, da ga sliši Zalika. Ne bo ji več razkazoval svojih čustev.

Umaknil se je in čepé ob klancu, drhté po vsem telesu pričakoval Petra. Med čakanjem je gasil pekel, ki se mu je naselil v prsih, a mu je gorel vedno močneje. Prekleta! Odprla je Petru, govori z njim, a on ji je tako zaupal. Nikoli več! Zdaj ve, kaj mu je storiti. Strašen gnus se mu je nabral v grlu, da je izpljunil.

Ko je zagledal Petrovo tenjo, mu je kri udarila k srcu. Akotudi mu v tistem hipu ni bilo več do dekleta, vendar je hotel fanta klicati na odgovor. Grozeče se je dvignil pred njim in mu zastrmel v osupli obraz.

»Kje si bil?« ga je vprašal zamolklo.

»Tebi ne bom odgovarjal za svoje poti.«

»Kaj si delal pri Zaliki?«

Lenart je govoril trdo; trudil se je, da bi ohranil mirno kri, dasi je vse kipelo v njem. Petra je za trenutek preplašilo. Torej ga je Lenart videl? Naglo se je zbral in zagorel v mržnji, ki jo je že dlje časa čutil do tekmeča.

»Kaj pa ti vohaš tod okrog?« je zasikal.

Lenart je stiskal pesti. Ali mu ni hotel nekaj odgovoriti? Da je Zalika njegova in da ima do nje večjo pravico kot kdor koli. Kakšno pravico? Tega bi ne mogel povedati. In bi bilo nazadnje tudi neumno

govoriti o kaki pravici. Tisti večer, se mu je zdelo, so ugasnile vse pravice in dolžnosti... In vendar mu je bilo težko, dvignil je pest, planil na Petra in ga udaril... V naslednjem trenutku sta se fanta valjala po klancu. Boj se je izvršil tiho, brez krika...

Pri Zemljakovih še niso bili legli — Tone je bil v izbi, a Reza pred ognjiščem — ko je Lenart stopil v vežo. Jopič mu je bil raztrgan, z obraza mu je lila kri, krvave so mu bile tudi roke.

»Mati,« je rekel tiho. »Dajte mi vode, da se umijem!«

»Jezus, kakšen si!« je vzkliknila mati, ko ga je zagledala. »Kaj se je zgodilo?«

»Tiho!« je siknil sin. »Saj ni treba, da razvpijete po vsej vasi. Dajte vode!«

Reza je vzela skledo in mu nalila vode.

»Kdo te je tako zdelal?«

»Eh, kaj!« se je Lenart nejevoljno otresel. »S Petrom sva se sprijela.«

Zakaj? Tega materi ni bilo treba šele praviti. Niti očetu, ki je bil tedaj stopil na prag in ujel poslednje besede. Trdo, malce porogljivo je meril sina.

»To ti rečem, Lenart,« je spregovoril zamolklo, »neveste, za katero se moraš tepsti kot petelin, bi ne maral v hišo.«

Sin je stal in ga gledal. Ako bi bil slišal te besede še pred uro, bi bil zagorel kot slama. Zdaj jih je zlahka prenesel. Mnenje, ki si ga je bil ustvaril o dekletu, je bilo zapečateno. Hrepenenje, ki ga je bil prej potisnil v ozadje, ga je znova zamamilo.

»Saj vam je nihče ne sili. Tako pojdem po svetu.«

»Kar pojdi, ako si se preobjedel kruha! Toda ako misliš res iti, pojdi rajši danes kot jutri!«

»Saj pojdem.«

»Tone!« je vzkliknila Reza. »Lenart! Za božji čas!«

Zemljak se je bil že okrenil in odšel v izbo. Krotil je občutke, ki bi jih ne mogel zadrževati pred sinom.

Lenartu je bilo kar prav tako. Nikoli ni imel poguma, da bi se sprl z očetom in odšel. Zdaj je prišlo samo od sebe. Pojde! Takoj odide, ne bo čakal dne. Kljub razočaranju in mržnji ga je duša bolela za dekletom; slutil je, da bi morda ostal, ako se le še enkrat sreča z njo. Pojde! Nič več ga ni vezalo na dom ne na vas.

Umil se je in odšel na seno, ne da bi se poslovil. Mati je tiho jokala ob ognjišču...

Zemljak ni verjel, da sin res pojde po svetu, četudi mu je ta namera vse dni zorela v očeh. Prazna grožnja! Kam naj tudi gre? Tudi svojih besed, s katerimi ga je podil, ni mislil resno. In vendar mu vso noč ni

dalo miru. Ležal je vznak, brez spanca strmel v strop in razmišljal. Obhajale so ga temne slutnje. Šele proti jutru je zaprl oči.

Zjutraj Lenarta ni bilo v izbo. Kadar je zaležal, ga je vselej poklicala mati. Tedaj je Reza ropotala v veži in se za nič ni zmenila. Morda je bila že pogledala na izbo. Torej je le odšel.

Moža je čudno stisnilo za srce, s trdimi koraki je stopil od stene do stene. Vprašal bi bil ženo, a se mu je zdelo, da bi ne spravil glasu iz sebe.

Pri zajtrku se mu je brez besed vse razjasnilo. Dve žlici mesto treh in Rezin objokani obraz — to je zadostovalo.

Zajel je nekajkrat in žlico položil na mizo.

»Ali ne boš jedel?«

»Le jej, ako si lačna,« je odgovoril ženi z rezkim glasom in se pokrižal. »Jaz sem sit.«

Dvignil se je in odšel iz izbe. Kako naj bi jedel, ko se mu je še sapa gatila v grlu. Vsak požirek mu je bil kot strup. Bil je žalosten za sinom, a se je hotel potolažiti z jezo. Zapodil je kokoši, ki so greble pred pragom, da so se s krikom razbežale. Odšel je po klancu. Saj ni vedel, kam gre ne kaj hoče, na to ni niti mislil. Med potjo je polglasno, srdito govoril sam s seboj.

Samemu sebi se je zdel kakor okleščen trš v gmajni. Bilo mu je, kakor da ga je vse zapustilo in je sam ostal na svetu. Le zakaj naj se še trudi in ubija? Čisto na dnu mu je trepetalo rahlo upanje, da se sin vrne. Ne jutri, morda tudi ne drugo leto, a vendar. Spoznal bo, da ni prida v svetu, zmodrilo ga bo in bo skesan našel domov. Saj se bo vrnil, on ga ne bo klical. Nikoli! In ako se to ne zgodi? Kaj potem?

Na to vprašanje si ni znal odgovoriti. In bi ga bilo v tistem trenutku tudi strah odgovora. Bolj od težkih misli kot od hoje so mu debele kaplje potu stopale na čelo. O! Zamahnil je z roko. Bo, kakor bo! Čemu bi se naprej mučil z bodočnostjo?

Vsaka nesreča ima svojo dobro plat, tudi ta jo je imela. Ni bilo več nevarnosti, da bi Zalika prišla za mlado v hišo. Vsaj kazalo je tako. Sicer bi Lenart ne bil kar na lepem odšel po svetu. Zemljak je nekaj trenutkov grebel za vzrokom. Peter? Da, seveda Peter. Pa saj je vseeno. Kljub bridkosti, ki ga je trapila, se je za trenutek nasmehnil predse.

Ne, ne, saj mu nikoli niti na misel ni hodilo, da bi sinu izbiral nevesto. Katere koli bi mu ne branil, da le ni ciganka. Tudi do Zalike bi ne imel pomislekov. Bil je Lajšar, njen oče, ki mu je vzbujal odpor. Ta rogovilež ostrih potez in črnkastega obraza je bil strupenih besed, a pogled mu je bil, kakor da je sprt z vsem svetom. Le poredko je prijel za delo, popival je v petek in svetek, redili sta ga hči in žena. Baje je bil v mladosti v pretepu ubil človeka; tako so govorili, a dejanja

mu nihče ni mogel dokazati. Vse se je čudilo, kje dobiva denar za pijačo. Zemljaku se je bilo to razjasnilo neke noči, ko ga je bil zasačil pri tatvini. Nihče ni bil priča, kako sta se moža poravnala. Tone tudi ni nikomur pravil tega, niti družini. Poslej je vladala med njima tiha mržnja, ki se je pri Lajšarju stopnjevala do sovraštva. Ko je Lenart govoril z Zaliko, je Zemljak jasno bral porogljivi govor v sosedovih očeh: »Za tatu me imaš, a vendar dobiš mojo hčer v hišo.« Tone bi sinu ne bil branil ženitve v upanju, da ga potem minejo prazne muhe. Lajšarju pa je odgovarjal s pogledom: »Nikoli!«

Bilo mu je v olajšanje, ko je izvedel, da Peter sili za dekletom. Brinarjevi so vražji rod, ne izpuste zlepa, ako so kaj vzeli na piko. Kakor si je želel, tako se je zgodilo.

Vsaj to! Odgnal je pomislek, da se morda moti. Pomiril se je in obstal na klancu, po katerem je bil zašel v gmajno. Da bi ne hodil prazen domov, si je naložil okleščkov in se vrnil.

Reza je čepela ob ognjišču in jokala. Pogled na solze ga je razjaril. »Kisaj se, kisaj!« je zarenčal.

»Kdo more biti tako trdega srca kot ti, ki sina poženeš po svetu?«

Tone je udaril z nogo ob pod.

»Prvič, ga nisem jaz pognal po svetu. Šel bi bil, akotudi bi mu bil branil. Drugič, mi ga več ne omenjaj pred menoj!«

Žena ga je zavzeta pogledala, vendar se ni upala katere reči. Obri-sala si je lica.

7.

Zemljak je pogosto mislil na sina. Zdaj s srdom, a zdaj z ljubeznijo, ki jo je šele sedaj živo občutil, a bi si tega na glas ne hotel priznati. Ako bi bil tudi hotel, bi ga ne mogel spoditi iz spomina. In vendar se je le malo utegnil vdajati občutkom. Četudi je bilo glavno delo že opravljeno, je bilo zanj truda in skrbi več kot čez glavo. Ako je hotel le živeti, je moral krepko pljuniti v roke. Po vrhu tega se je bližal čas, ko bi moral plačati novi obrok dolga in obresti. Drzno upanje pretekle zime in pomladi se mu je bolj in bolj spreminjalo v skrb. Glasovi, da cene drv padajo, so se ponavljali iz dneva v dan in niso hoteli ponehati.

Ko je stal pred lesnim trgovcem, izvedel ceno in v duhu preračunal, koliko bi to zneslo, se je zlecnil, kakor da ga je zadel udarec po glavi.

»Po tej ceni jih ne dam!«

»Kaj pa mislite? Bukova drva? Ako imate kaj plemenitejšega lesa, je seveda druga pesem. Rad vam ga plačam po stari ceni.«

Ne, češnjevega ali orehovega lesa nima. Tudi hraste je že prodal pred leti. Toda bukova drva so lepa, prejšnjo jesen posekana. A cena, cena! Saj jih ni ukradel.

»Kakor veste. A opozarjam vas, da bodo še cenejša. Cene gredo navzdol.«

Da, da. Zemljak je že poznal tako in podobno brenkanje. Ali je mar tisto jutro prišel na svet? Trgovska zvijačnost! Prihodnje leto pa bodo cene poskočile. Ako drva proda, lahko poplača lep del dolga, a ne vsega. On pa je hotel vse breme hkrati vreči s pleč. Ni hotel rušiti svojih načrtov in sanj.

Odšel je. Toda srcé mu je bilo teže in teže, ko je stopal po klancu iz Potoka. Ni ravnal pametno. Pač, vrag vendar! Bilo mu je, kakor da mu sedita v prsih dva človeka, ki se živo pričkata. Ni ju mogel pomiriti.

V bregu je dohitel Brinarja. Ta svetlolasec šibke, majhne postave, čigar drobne oči so zvito mežikale izpod čela, je počasi stopal navkreber. Zemljaku nikoli ni bil prav po volji. Zdelo se je, da mu pod čelom ne-
prestano tli neka zahrbtna, skrita misel. Nista si bila ne gorka ne mrzla, ni ju vezalo niti prijateljstvo niti botrstvo. Zemljak niti malo ni zameril, da je bil Peter zdelal Lenarta, zaradi Zalike mu je bil celo hvaležen.

Srce mu je bilo prepolno, da bi ga ne bil iztresel pred sosedom.

»Ti bi potreboval posojila?« je vprašal Brinar čez nekaj trenutkov molka.

»Kot grešna duša molitve. Saj bi denar ne bil vržen v veter. Drva so za poroštvo.«

»Kdo pa na to misli!«

Potem je Brinar dolgo molčal. Ta molk je Zemljaka žalil in jezil. Ali je bil mar prenašlo in s prevelikim upanjem zgrabil za besedo? Saj bi bil Brinarja lahko poznal. Zlepa ni komu iztegnil roke, niti na prošnjo, nikar da bi sam ponujal pomoč. Morda se je le ponorčeval. Ni ga mogel videti v obraz, ker je hodil pred njim.

»Ti bi mi gotovo ne dal.«

»Zakaj pa ne? Pridi k meni, da se zgovoriva.«

Ločila sta se, tedaj je Toneta obšla plahost in nezaupanje. Bilo mu je kot takrat, ko so mu bili denar našteli v banki. Zakaj mu Brinar ponuja posojilo? Ni se utegnil dolgo mučiti s tem vprašanjem. Vzel je denar in se odpeljal v mesto.

Tako dobre volje kot takrat se še nikoli ni vrnil domov. Res da je nekoliko pil, toda ta radost ni izvirala zgolj iz pijače. Ako bi bil vražjeveren, bi jo lahko imel za znamenje česa hudega. Žena ga je začudena pogledovala.

Razpoka, ki je bila zazijala med njima, se je bila po sinovem odhodu nekoliko zacelila. Ni bilo še nežnosti med njima, ne prevelikega zaupanja, govorila sta le o domačih skrbih in o delu. Lenarta se mu Reza nikoli ni upala omeniti. In vendar je vselej napeto prisluhnil, kadar sta z Micko govorili o njem. V Franciji je, delo ima, veliko si sicer ne more pri-

hraniti, a vendar živi kot gospod. Poslednje ga je skoraj žalilo, a mu je obenem tudi dobro delo. Morda mu pošilja tudi pozdrave, a se mu tega ne upajo sporočiti. Mar mu je zanje, ako njemu ne piše!

Tistega dne je bilo prvič, da se mu je žena upala omeniti sina, četudi po ovinku.

»Danes me je Zalika vprašala po Lenartovem naslovu,« mu je rekla.

»Tako? Pa kaj bi z njim?«

»Pa mu že hoče pisati.«

»Kaj si ne dopisuje s Petrom?«

»Menda ne. Pravijo, da piše Grivčevi Cilki. Saj ji naslova nisem dala, ker ga nimam. Micka ga ima.«

Tone je mirno poslušal, ni vzrožil, kakor je Reza sprva pričakovala. Mirno je hodil po izbi in se je iz neke misli tiho nasmihal predse. Tako torej? Lenart in Zalika si dotlej nista dopisovala. Tega se je vse dni tiho bal. Prav. Kaj več o sinu ni vpraševal. Žena pa se ni upala govoriti.

Po božiču, ko se je bilo nebo ujasnilo in je sneg zmrznil, je odšel Zemljak v senošet po seno. Visoko v hribu je skozi mirni, zimski dan zaslišal krik iz vasi. Posluhnil je; kmalu se je vse izgubilo, bilo je tiho kot prej.

»Kakšno vpitje pa je bilo prej na klancu?« je vprašal ženo, ko se je vrnil domov.

»Lajšar je pretepal Zaliko. S Katro sva mu jo morali iztrgati, da je ni ubil.«

»Pa zakaj?«

»Menda bo imela otroka.«

Zemljak je bil nekaj trenutkov kakor okamenel.

»Otroka? S kom?«

Reza je skomizgnila z rameni.

»Kdo ve? Saj to je hotel Lajšar izbiti iz nje. A ona da ne pove in ne pove.«

Tone je stopil v izbo, nehoté se ga je bil polastil čuden nemir. Pomislil je na neko možnost, ki se mu je kot trn zasadila v srcé. Zaman jo je potiskal v ozadje in dušil z ugovori. Tudi Reza je imela nekam čuden obraz in mu ni gledala naravnost v oči. Preklete! Lajšarjevih ni maral, a bil je v svojem dnu vendar poštenjak. Ali bi bil Lenart mar odšel, da je to resnica? Vsako vprašanje, ki si ga je zastavil, je imelo dva odgovora.

In je znova stopil v vežo.

»Kaj govorijo ljudje?«

»Petra sumijo. Ta pa menda, kakor piše, noče nič več slišati o nji.«

»K nji pa je hodil.«

»Moj Bog! Saj je hodil tudi naš Lenart!«

»Reci kar naravnost, da je on!« je Tone zakričal, da se je žena vsa zlecnila.

S krikom ni mogel ubiti ne pregnati misli, ki ga je mučila. Ves večer je trdo molčal, obetala se mu je noč brez spanja. Tudi Reza ni spala. Gledala je nekam v steno in tiho dihala.

»Reza!« se je oglasil. »In — če bi bil naš Lenart?«

»Naš Lenart? Kaj?«

»Saj veš. Tisto z Lajšarjevo.«

Reza je nekaj trenutkov molčala, nato je vzdihnila.

»On bi jo vendar vzela, ne da je odšel v svet.«

Saj, saj. Ta ugovor ga je stokrat potolažil, vendar so se mu vedno znova porajali pomisleki. Iskal je rešilne misli.

»Tako mislim, da ni niti Peter niti Lenart. Je že kdo, ki ga ne sme izdati.«

»Jezus! Saj tako zavržena pa tudi ni!«

Vrag! Žena jo še zagovarja. Toliko, da ni vzrotil. Zaprl je veke, se pokrižal in molil. Odganjal je strahove, ki so mu silili v dušo.

8.

Nastopila je pomlad, prešlo je poletje, čas se je pomaknil globoko na jesen in zimo. Življenje je šlo na videz mirno svojo pot, vendar se je medtem marsikaj zgodilo.

V maju je Zalika porodila slabotno dekletce, ki je koj naslednji dan umrlo. Peter je pisal od vojakov, da bo, ko se vrne, obračunal z Lajšarjem, ki ga je na vsa usta dolžil očetovstva. Ljudje so rajši verjeli Lajšarju kot Petru, Lenarta je redko kdo vzel v misel. To je bilo Zemljaku v uteho.

Že tako je bilo palo nanj dovolj bremen, ki so ga žulila. Z Rezo sta sama obdelovala zemljo. Le na njivah jima je kdaj pa kdaj pomagala Katra, ob košnji pa je bil najel nekaj fantov. Nakladal si je nečloveška bremena, ki so ga bila skoraj zlomila. Naj je hotel ali ne, se je tudi zdaj pogosto spomnil na Lenarta. Morda pogosteje kot prej. Zadnje čase se je fant oglašal vedno redkeje, toliko je ujel iz pogovorov žene in hčere. Kazalo je, da mu ne gre več tako dobro, da bi se mogel pohvaliti. Ali pa že pozablja na dom in na svojce in bo nekega dne utihnil.

Zemljak se je vse poletje med trdim delom izogibal misli na jesen. Prišla je, se mu je zdelo, kar iznenada, in mu naložila najhujše breme. Lesni trgovec ni govoril praznic, ko je trdil, da se bodo drva še pocenila. Tonetu je bilo, kakor da ga je obtil mrzel curek vode. Da drva proda, je računl, bi bil poplačan komaj njegov in sinov trud. Gozd pa, ki ga je posekal, kakor da je vrgel vrugu v žrelo. Obšel ga je strah pred

bodočnostjo, vroče ga je spreletavalo po telesu, v glavi se mu je delala omotica. In vendar se ni spustil v tako kupčijo. Naj je mislil in obračal tako ali drugače, zmeraj je našel le en odgovor: ne in ne! Ne bi bil popustil že iz prirojene svojeglavnosti. In saj bi si oddahnil le za dve, tri leta, a hiše bi ne rešil. Ali je mar norec?

In vendar rok ni kazalo držati križem. Moral se je gibati, dokler mu voda ne zalije grla. Toda bilo je obupno, kakor da bi hotel premakniti goro. Zdelo se mu je, da se mu posmehujejo vse stvari, še njegova notranjost.

Zaman je lovil Brinarja in ga po ovinkih nagovarjal, kjer ga je našel. Mož se je delal gluhega, ni maral razumeti, nikar da bi mu sam ponudil pomoč. Da bi ga prosil naravnost, ni imel poguma. Še Bog, da mu ni omenil prejšnjega dolga. Ilovčar pa mu je prošnjo gladko odbil. Tone je v obupni jezi pograbil z mize steklenico in jo treščil v kot, da se je s cvenkom razbila. To ga je preplašilo, plačal je pijačo in razbito steklo ter odšel v dolino.

Da je našel trgovca, bi bil dal drva za vsako ceno, vzel aro in se odpeljal v mesto. Trgovca ni bilo. Vrnil se bo šele čez teden, morda pozneje. In je bilo Zemljaku, ko se mu je polehlo prvo razburjenje in je lahko trezno mislil, kar prav tako. Nesreče bi ne preprečil, le odložil bi jo za kratko dobo. Iz tistega razloga se tudi ni odpeljal v mesto. Čemu? Kaj naj jim poreče in obljubi, ko ne bo mogel držati besede?

Naslednji dan, ko je bil zapadel obrok, ga ni držalo doma. Vzel je sekiro in odšel v senošet; svisli so bile potrebne popravila. Sekal je, zbijal in tesal prav do večera, še nikoli se ni s tako strastjo zagrizel v kako delo. Strahovi, ki jih je hotel odgnati, so se mu kakor v utrinkih pojavljali v zavesti in ga plašili. Kaj se bo medtem zgodilo? Ali bo hiša še stala, ko se zvečer vrne domov?

Kaka smešna, otročja misel! Hiša je še stala. Prav taka kot prej, sivkasta v večernem mraku je čepela ob grapi. In okoli nje se je raztezal sadovnjak. Jablane z mahovitimi debli so ga pozdravljale kot starega znanca. Nič se ni spremenilo, le sebe je strašil. Da bi le ne bilo tistega strahotnega občutka v duši, ki se ni dala varati!

In vendar ga je obšla neka lahkotnost kot človeka, ki je opustil kak drzen načrt iz spoznanja, da mu ni kos. Zdaj se posmehuje samemu sebi in se čudi. Svet je hotel premakniti iz tečajev, pa mu je še navadno breme pretežko. To ni bilo v Tonetovi naravi, vendar je tedaj pod silo okoliščin postalo za nekaj časa del njegovega bistva. Le prav na dnu mu je še vedno ležala tiha senca strahu in obupa. Kaj zdaj? Kaj se bo zgodilo? In kdaj?

Kdo bi mu odgovoril na vprašanja? In bi nazadnje odgovorov tudi ne maral slišati, kakor bi ne hotel izvedeti dneva svoje smrti. Bežal je

pred resnico, ki je bila preporazna, da bi jo samemu sebi priznal in v nočeh brez spanja mozgal v svojih mislih.

Prejel je pismo, dolgo ga je mečkal v rokah in strmel v ovitek. Bilo je od banke. Ni odprl, saj je tako vedel, kaj je v njem. Bilo mu je, kakor da ga kdo na vsa usta terja pred ljudmi, da mu kri poganja v lica. Pismo je vrgel v predal. Poizkusil ga je pozabiti. Tako drugo, tretje... Da bi mu vsak hip ne prihajala pred oči, je položil nanje kup starih časnikov.

Le nečesa ni mogel skriti. Svojega nemira in trde molčečnosti. Bil je iz dneva v dan bolj zagrenjen in odljuden.

V novembru, ko še ni bilo snega in je osojna pobočja pokrivala debela slana, je bil nesel v mlin. Vračal se je prazen, zavil s steze med grmovje k potoku in obstal ob skladovnicah drv. Pokrite so bile z belo, kosmato odejo slane, iz njih so gledali začrnili konci polen. Dotaknil se jih je z roko. Koliko upov je pred dvema letoma polagal nanje! Pogledal jih je skoraj očitaje, z zamolklo bolečino v srcu.

Zazrl se je v strugo pod seboj. Potok je bil plitek, toliko da je nekaj vode curelo med kamenjem. Oči so se mu uprle v nasprotni breg, pogled se mu je ujel v jesensko sonce, ki se je medlo razlivalo preko rjave senožeti. Nenadoma se je zdrznil in odšel po pobočju.

Vselej, kadar se je vračal iz doline, ga je pot vodila mimo krčme, ako se ji ni hotel izogniti v velikem loku. Postal je pred hišo, iz katere se je razlegal glasen pogovor. Ko mu je bil Ilovčar rezko odrekel posojilo, se je bil zaklel, da ne stopi več v njegovo hišo. Tudi mu zdaj ni bilo za ljudi, najrajši bi bil sam, čisto sam. Toda občutil je grozansko žejo, rad bi bil pogasil ogenj v sebi. Vstopil je.

Za veliko mizo sta sedela Mejač in Gričar z gorenjega klanca. Bila sta že nekoliko od vina. Na vogalu je slonel Brinarjev Peter; vračal se je od vojakov, pravkar je prišel s postaje. Bil je v vojaški obleki, čepica mu je visela na levem ušesu; obraz mu je bil zagorel, nekoliko bolj moški kot pred letom.

»Bog te sprejmi!« mu je Zemljak ponudil roko. »Ali si že odslužil?«

»Mar ni bilo dovolj? Presneto!«

No, da. Fant mu je nekam mrzlo stisnil roko. Kazalo je, da se je začudil njegovemu, skoraj veselemu pozdravu. Zemljaku je postalo nerodno, rahlo ga je užalilo. Ali jo ima z njim ali z Lenartom? Sedel je k sosednji mizi.

»Kar k nam bi prisedel,« ga je povabil Mejač.

»Bom pa kar tu, ker že sedim,« se je trdo odhrkal.

Naročil je vina. Natočil je kozarec do vrha in ga v dušku izpil. Pri sosednji mizi so nadaljevali prejšnji razgovor.

»Danes nima blago nobene cene. Niti lastnih stroškov ti ne plačajo.«

»Ti, Mejač, imaš vsaj kaj za prodaj. Jaz pa nimam kaj prodati ne za kaj kupiti. Polna hiša otrok, a teh nihče ne vzame ne za denar ne zastonj.«

»Da, da. Bog pomagaj, kamor pogledaš. Kaj pa ti, Tone? Odkod prihajaš?«

Zemljak je pol poslušal, pol se je zatapljal v lastne misli. Tedaj se je zdrznil in dvignil glavo. Kdo ga vprašuje? Ah, da, Mejač!

»Iz mlina,« mu je odgovoril.

»Kaj pa tvoja drva?« ga je vprašal Gričar.

»Kaj neki! Tam so, kjer so bila.«

Tone je odgovarjal rezko, neprijazno. Naj bi ga rajši pustili v miru. In čemu mu omenjajo prav drva? Kakor da bi mu s prstom drezali v novo rano. Znova si je natočil.

»Ali jih ne boš dal? Včeraj je bil tu neki kupec.«

»In če pride sto kupcev, ne dam jih, dokler nimajo nobene cene.«

»Boš pa dolgo čakal.«

»Bom pa čakal.«

Soseda sta se spogledala. Kaj je danes Tonetu, da je tako sršenast? Zemljak je izpil vino in si obrisal brke. Prižgal si je cigareto. Ves se je sključil nad mizo in skozi oblačke dima s posebnim izrazom na obrazu škilil k sosednji mizi. Ali bi se radi norčevali? Le naj! Tako jim bo zabrusil, da se jim bo pokadilo.

Zmotil ga je krčmar, ki mu je prinesel neko pismo. Pošta, ki je dvakrat na teden prihajala v vas, je ostajala v krčmi.

»To je prišlo zate. Priporočeno je. Sem kar jaz podpisal.«

Preden je Zemljak pismo vzel v roke, je vedel, odkod je. Postalno mu je vroče. Ni se ozrl, a je čutil, da vsi zijajo vanj.

»Ali ti piše Lenart?« ga je vprašal Mejač.

»Ne vem. Pa bo že on. Saj pisma še nisem odprl.«

Pismo je stlačil v žep. Jezilo ga je, da mu omenjajo Lenarta. Posebno pred Petrom, ki je gledal v mizo in se pomenljivo nasmehnil med brki. Morda celo vedo, odkod je pismo — krčmar jim je povedal, saj je odpošiljateljica natisnjena na ovitku — in ga samo skušajo. Drobnq jezo, ki ga je navdajala, je dušila skrb. Vznemirjalo ga je, da je pismo to pot prišlo priporočeno. Kazalo je, da je zadeva postala resna. Pisanja, ki ga je, se mu je zdelo, žgalo skozi obleko kot žerjavica, ne bo mogel položiti k ostalim, ne da bi vedel za njegovo vsebino.

Ko je ostanek vina natočil v kozarec in naročil novega, se mu je tresla roka.

»Ali je Lenart še vedno v Franciji?« ga je vprašal Mejač.

»Pa bo že tam. Menda je tam.«

Imel je na jeziku ostrejšo besedo, a je ni izrekel. Kaj ne vedo, da ničesar noče slišati o Lenartu? Vse leto ni nihče tako silil vanj. Zdaj pa mu nalašč drezajo prav v tiste rane, ki ga najhuje pečejo.

Gričar je trčil Mejača s komolcem, češ, naj molči.

»Pravijo, da tudi v Franciji ni več tako, kot je bilo.«

»Nekateri so si baje naredili denarja.«

»Prej že, nič ne rečem, danes je pa druga.«

Pogovor je krenil v drugo smer. Peter, ki je skoraj ves čas molčal, je plačal in se poslovil. Tedaj je tudi Zemljak v dušku izpil ostanek vina, vrgel denar na mizo in stopil za fantom na prosto.

Peter se je naglo dvizal čez pobočje. Naj je Tone še tako hitel, ni ga mogel ujeti. Poklical ga je.

Fant se je ustavil in se ozrl.

»Zakaj tako hitiš? Saj imava isto pot.«

»Mudi se mi.«

»Saj te ne bom dolgo zadrževal,« se je Zemljak zasopljen ustavil pred njim. »Pa zakaj se tako držiš proti meni? Kar sta imela z Lenartom, meni nič ni mar. Sama poravnajta. Vidiš«, je potegnil pismo iz žepa. »To pisanje da bi mi prebral in pretolmačil.«

Peter je bil malce začuden, a ne več tako zapet kot prej v krčmi.

»Ako bom znal.«

»Več že kot jaz, ki ne razumem niti besede. Saj si se naučil pri vojakih, ne? Kam naj sicer ponesem? Veš, je to vražja reč,« je začepetal z nogo. »Pa saj boš videl.«

Bilo mu je, kakor da se do golega slači pred tujim človekom. Naglo popito vino mu je bilo stopilo v glavo, a tedaj se je na mah iztreznil. Napeto je gledal v fantov obraz in požiral slednjo besedo. Zdelo se mu je, da mu žareče padajo v dušo.

Saj je slutil. Dotlej, kakor da je bilo vse le za šalo; zdaj pa, kakor da mu gorečo vžigalico vtikajo v slamnato streho... Peter mu je vrnil pismo; Tonetu se je roka tako tresla, da mu je zletelo na tla.

»Vidiš, tako je, kadar si človek sam zadrigne zanko,« je izjecljal do kraja ponižan in preplašen. »Hvala! Toda, Peter, prosim te, nikomur ne reci besede o tem! Saj poznaš jezike.«

Da, da. Peter že ve. Zemljak je gledal za fantom, da je izginil v gozdu. Nato se je kakor izgubljen ozrl v dolino, na grebene gora, na nebo z oblaki. Prestopil se je in se sesedel na panj, ki je ležal ob potu. Vroče kaplje potu so mu stopale na čelo. Ako bi se ne bal, da ga kdo sliši, bi bil glasno stokal.

(Dalje.)

France Bevk | Domačija

9.

Koliko časa je tako sedel in trpel v svojih mislih, ni vedel. Ko se je dvignil, je stalo sonce že nizko nad obzorjem. Prodiralo je skozi oblake in v svetlih lisah trosilo svetlobo čez pobočja. Stal je nekaj trenutkov, kakor da ne ve, kam naj krene. Imel je občutek, kakor da nima dôma ne kotička na širnem svetu, kamor naj se dene.

Prestopil se je za dva, tri korake, a je zopet obstal. Vsebina pisma ga je bila docela streznila, kakor da ta dan ni bil niti pokusil vina. Vendar je občutil pijanost v vseh udih, noge so mu bile kakor olesenele. Ozrl se je po klancu, ki je vodil proti domu. Bilo ga je skoraj strah te poti. Bal se je pred ljudi. Saj bi mu brali z obraza.

Ob gmajni se je vlekla ozka Korenova senožet, pod visoko skalo so v zavetju stale svisli. Krenil je po stezi proti njim. Bile so skoraj do polovice napolnjene s senom. Počutil se je neizmerno utrujenega, strtega. Imel je eno samo željo, da bi legel in zaspal, spal tako dolgo, da bi vse prešlo, kar ga muči... Zleknil se je na seno, potegnil klobuk na oči in si roke podvil pod glavo.

Ni zaspal. V prvem občutku ugodja je bil le za kratek čas začumel, morda samo za minuto. Nenadoma ga je stresnilo do mozga, da se je do konca predramil. Ne bi mogel spati, četudi bi ležal na najmehkejših blazinah. A bilo mu je, kakor da leži na trnju. Zbadala ga je še svetloba, ki je sijala skozi odprtino. V mislih, ki so ga obletavale kot muhe, je zaman iskal izhoda. In vendar se mu je zdelo, da ga mora najti.

Minute so bežale. Zavedel se je, kako je to neumno, da leži v tujih svislih. Hotel je vstati in oditi. Toda telo mu je bilo omotično, leno. Komaj se je zavedal, da ga stresa rahel hlad. In da je sonce zašlo za hrib in bo kmalu mrak legel na pobočja. V vsej zmedi misli, ki mu je polnila glavo, mu je bilo jasno samo eno, da je konec samoprevare, kraj bega pred resničnostjo. Grozila mu je neizogibna nesreča.

V odprtini svisli se je prikazala neka ženska s košem na hrbtu. Nemilo se je zdrznil in se naglo dvignil.

»Kako sem se te prestrašila!«

Bila je Košanka, ki je prišla po seno. Oči so se ji izpod temne rute radovedno upirale vanj.

»Nekoliko utrujen sem bil, pa sem legel,« se je nerodno opravičeval. Bilo mu je, kakor da so ga zasačili pri tatvini. »Pa ne zameri!«

»Kaj bi tisto, Bog pomagaj! Nekoliko pozna sem. Zamudila sem se na klancu. Takšna reč!«

Zemljak je že odhajal, ko se je nenadoma ozrl po ženski.

»Kaj?«

»Brinarjev Peter... Komaj je dobro pozdravil doma, že je stopil k Lajšarju.«

»A?«

»Da! Ali ne veš? Spoprijela sta se, pa je morala tudi Zalika odpreti usta in priseči, da ni bil Peter... saj veš... A kdo je bil, ne pove.«

Tone je stal in gledal, mraz in vročina sta se mu sprehajala po životu. Lenart? Na to zadnje čase ni več mislil, zdaj mu je zopet stopilo v zavest. Soseđa ga je gledala, kakor da odkriva njegovo skrito misel.

»Tako,« je rekel zamolklo in se nemirno prestopil. »Kar sami naj opravijo,« je zamahnil z roko.

»Saj. Zdaj bo Lajšar lajal na koga drugega... Odšel je naravnost v krčmo, kjer razgraja...«

Zemljak je bil že na stezi, kakor pijan je odhajal v nastajajoči mrak. Ni bilo zadosti, da mu je eno breme palo na pleča, pridružilo se je še drugo. Lajšarja je zaničeval, bal se ga ni, tedaj ga je obšel strah pred njim. Le naj! Stisnil je pest in zaškrtal z zobmi. Tudi on ima orožje v rokah.

Dospel je na klanec. Okna hiše so bila temna, v izbi še ni bilo luči. Pas svetlobe je padal le iz veže in se igral na plotu. V njem se je gibala senca.

Reza je stala pred ognjiščem in kuhala kavo. Ko je nenadoma stopil čez prag, se je zdrznila, kakor da se ga je prestrašila. Videti je bila prepadena, razburjena; zdelo se je, da jok s silo tišči v sebi.

»Kod si tako dolgo hodil?« ga je vprašala.

»Ne bom se izgubil, ne!« je zagodrnjal in stopil v izbo.

Dom se mu še nikoli ni zdel tako ljub kakor v tistem trenutku. In občutka, da ga bo izgubil, mu je bil hkratu nekam tuj. Včasih je v brezdelju rad posedel v temi in razmišljal. Zdaj pa ga je bilo skoraj groza med temnimi stenami. Prižgal je brlevko in jo je postavil na mizo. Z dolgim pogledom se je ozrl na uro, ki je ječé nihala na steni. Potegnil je pismo iz žepa in ga brez misli podržal v rokah.

Vrgel ga je na mizo. Odprl je predal omarice, ki je stala v kotu. Izpod kupa starih časnikov je potegnil še ostala pisma. Bila so povaljana, zmečkana; nekatera izmed njih je po več dni nosil v žepu. Gledal jih je, kakor da jih primerja med seboj. Kako je bilo otročje, da se je delal gluhega in slepega!

Reza je stopila v izbo.

»Kaj boš večerjal?«

»Prinesi, kar si pripravila!«

»Ničesar nisem pripravila. Mislila sem, da se boš zadržal v krčmi, ko te le ni bilo. Zase sem skuhala kave.«

»Daj je še meni!«

Žena se je začudila. Bil je čemerren, bala se ga je, a obenem ves zmeščan, ohlapen kot cunjca. Nikoli se mu ni upala ponuditi kave za večerjo, tu pa... Prinesla mu je skodelico kave in kruha, sama je z lončkom sedla v zapeček.

Tone je pojedel kos kruha in posrebal kavo. Nato se je znova zatopil v številke, ki so bile v vseh pismih enake. Pograbil bi bil vse skupaj in vrgel na ogenj, a ga je čudovito priklepalo. Kakor da neumorno išče neke rešitve. Ni se ozrl, a je čutil, da ga žena opazuje.

»Ali si dobil kaj po pošti?«

»Kaj neki!« ji je odgovoril neprijazno. »Stare papirje pregledujem.«

Z ženo ni nikoli govoril o dolgu. Delila sta delo, a skrbi je nosil sam. Nikoli se nista toliko približala, da bi ji mogel vse zaupati. Niti ta večer, ko je čutil potrebo, da bi se s kom pomenil. Saj bi mu tako ne mogla pomagati. In ni maral priznati svojega poraza. Poleg tega se je bal njenih vzdihov in solza. Vsako stvar je vse preveč sprejemala s srcem, ne z razumom. To bi ga le še huje vznemirjalo in jezilo.

Reza je globoko vzdihnila. Kazalo je, da ima nekaj na srcu, a se ne upa govoriti. Tone je dvignil glavo.

»Zakaj vzdihuješ?«

»Tako... Moj Bog! Saj se ti bojim povedati.«

Mož se je nemilo zdrznil in ostro pogledal ženo.

»Zaradi Petra?«

»Ježeš, ali že veš?«

Zemljak je pograbil pisma in jih vrgel v predal, nato je z nemirno hojo odšel po izbi.

»Videl sem ga v krčmi,« je spregovoril čez nekaj časa, »a Korenka mi je povedala, da je bil pri Lajšarju. Pa kaj se to nas tiče!« se je nenadoma razjezil, kakor da hoče s tem odpoditi neko misel.

»Ali misliš, da se nas ne tiče?«

»Zakaj?« se je mož razburil. »Zakaj?«

»Moj Bog! Vidiš, kakšen si!«

»Ko se pa take iznebiš! Dekle molči, a ti nekaj namiguješ.«

»No, da, dekle molči. To je res. Saj tudi jaz molčim. Le tebi rečem, samo tebi... Toda drugi ne bodo molčali.«

»Le naj mi kdo kaj reče!«

Tone je grozeče stisnil pesti.

»Lajšar je že vpil po klancu. Nama v sramoto.«

Zemljak je zastrmel v ženo. Nato se je naglo prestopil, kakor da hoče skozi vrata. Pa se je nenadoma okrenil in odšel do okna.

»Lajšar bo pa lepo molčal!« je zakričal.

»Ne kriči tako! Saj te bodo slišali po vsej vasi.«

»Lajšarju bom zaprl gobec,« je rekel pritišano. »Njega bom že ugnal. Ako ima za kaj, naj obračuna z Lenartom, ne z menoj! Mene naj pusti v miru!«

Reza ga je preplašena gledala. Saj je peklo tudi njo, le da je pri tem občutila več žalosti kot jeze. Najbolje, ako z možem ne govori več o tem. Sklenila je roke in poizkusila moliti. Pa so ji misli venomer uhajale k Lenartu.

Tudi Tone je mislil na Lenarta. Upanje, da se sin vrne, se mu je zdelo do konca pokopano. V tistem trenutku bi mu bilo skoraj ljubše, da bi ga več ne bilo. Prej je Lajšarja le zaničeval, zdaj je do njega občutil mržnjo. Zalike bi ne maral v hišo. Ni treba, da se Lenart vrne! In se ni mogel premagati, da bi ne bil na glas izrekel svoje misli.

»Le naj bo tam, kjer je!« je rekel trdo.

»Kdo?« ga je vprašala žena.

Ni ji odgovoril. Stopil je do kamre, snel molek z žeblja in pokleknil.

»Moliva!«

In sta molila. Tone trdo, skoraj jezno, zelo glasno, Reza pa je odgovarjala tiše, vroče, med pridušenimi vzdihji. Brlevka na mizi se je kadila in plapolala. Zunaj je bila tema, videti je bilo le tenje dreves in ob klancu belo skalo kot čepečo prikazen.

Po molitvi je Tone legel po peči. Misli, ki so mu prihajale venomer in mu polnile glavo, so ga utrujale. Bilo mu je, kakor da se mu ognjeni drobci pretakajo po žilah. Hkrati je čutil mraz. Toplota zakurjene peči mu je dobro dela. Strmel je v medle plamene luči na stropu. Na klancu so zapeli koraki in utihnili. V korito je curela voda.

Reza je še vedno čepela v zapečku, ves čas se ni premaknila. Zdaj pa zdaj je težko zasopla, kakor da je zatrla bolesten vzdih.

»Da se Lajšar tako žene!« je Tone spregovoril zamolklo. »Ne verjamem, da mu je toliko do časti.«

»Vsak človek ima svojo čast, Tone,« je rekla previdno. »Do hčere mu najbrž res ni. Pa gorjé mu, ki se mu on obesi na vrat, ko ris mu izsesa kri...«

»Saj, saj.«

Tonetu je dobro delo, da je žena njegovih misli. Lajšarja bi moral gladiti po dlaki. A to bi bilo, kakor da bi se zapisal hudiču. A vrag bi bil tudi, ako se Lenart vrne in Zalika pride v hišo. Zgolj pekel.

Vzdihnil je.

Bil je že zadremal, ko je Reza stopila iz zapečka in ga potegnila.

»Pojdiva spat! Kaj bi le razmišljala! Tone!«

Zemljak se je dvignil in se ves izmučen ozrl po izbi. Bo, kakor bo. Ne more si pomagati, naj si še tako grize dušo. In to je bilo najhujše. Tepe ga, a on ima zvezane roke in noge.

Nebo je bilo oblačno, kazalo je na dež, ko je Roza grabila vlažno listje v sadovnjaku. Tone ji je pomagal, zdaj pa zdaj ga je natlačil v koš in ga odnesel v listnjak nad hlevom.

Ko se je v tretje vračal in stal ob koritu, je pritekla po klancu Brinarjeva pastirica, pegasto, slabotno dekletce.

»Gospodar je naročil, da pridite k njemu,« je povedala.

Zemljak jo je začuden pogledal.

»Kaj mi hoče?«

Tega pastirica ni vedela. Že pride, kadar bo utegnil. Saj ne gori. Odšel je v sadovnjak in tako trdo grabil, da je trgal mah iz tal. Žena ga je pogledovala, a se ga ni upala vprašati, kaj mu je hotela pastirica. Toneta je jezilo, da Brinar pošilja otroka ponj. Ako ima kaj z njim, ali mar ne ve, kje stoji njegova hiša? Obenem ga je obšla neka čisto jasna slutnja. Bojeval se je s plahostjo, a hkrati ga je začela mučiti radovednost. Kaj, ako se moti v svojih mislih?

Poslednje dni, se mu je zdelo, je ves čas čutil vsiljive poglede na svojem obrazu. Zaradi tega se je nekako izogibal sosedov. Brinarju že dolgo prej ni stopil pred oči. Ako bi moral mimo njegove hiše, je rajši naredil ovinek. Kakor da mu je nekaj prišepetovalo, da ga namerava terjati.

Stresnil je z glavo. Ne, tudi zdaj ne pojde k njemu. In vendar ga je preveč dušilo, da bi bil mogel prestajati. Vrgel je grablje od sebe in se napotil po klancu.

Brinarja je našel ob hlevu, s Petrom sta cepila drva. Pogledal ju je vprašujoče. Sosed ga je le bežno ošinil z očmi in nekaj zamomljal v pozdrav. Niti z najrahljšo potezo ni izdajal kake zle namere, bil je kakor po navadi.

Tone je sedel na panj, si zvil cigareto in jo prižgal.

»Dobro se boš založil z drvmi,« je rekel.

»Da. Treba se je pripraviti za zimo.«

Govorila sta o delu, o vremenu, o bližajoči se zimi. Da, Brinar je govoril bolj suho kot po navadi, kakor da ga venomer moti neka misel, ki jo skriva na dnu. Zemljaka je obšla nova plahost, hkrati pa jeza nad samim seboj. Čemu se le tako boji in se drži kot mokra cunj? Iz nestrpnosti je stežka prestajal na mestu.

»Zakaj si me klical?« je slednjič vprašal.

Brinar mu ni takoj odgovoril, ozrl se je po Petru. Ta je razumel, odložil sekuro in odšel v hišo. Ostala sta sama. Toneta je mrzlo spreletelo po hrbtu.

»Saj ne zameriš, Tone,« je rekel sosed in se ozrl na sekuro. »Tisti dolg bo treba poravnati.«

Zemljak je prav slutil, vendar je bil presenečen. Za trenutek mu je vzelo sapo. Cigareta mu je padla na tla, a je ni pobral, pohodil jo je v blato.

»Dolg?« je ponovil zamolklo. »Seveda... Presneto!«

»Rad bi že videl tisti denar. Saj razumeš. Ti se ne spomniš, moram pa jaz ziniti...«

»Da, da. Že vem.« Tone je čutil vročico po telesu. »Verjemi, da mi je pogosto v misli. Kaj bi bil govoril, ko pa ti ne morem vrniti. Zdaj še ne morem. Bom že.«

»Kdaj?«

Vprašanje je bilo zastavljeno rezko, malce zasmehljivo. Zemljaku je planila kri k srcu, ves se je predramil iz svoje ponižanosti in zadrege. Na tleh leži, a tu plane še nekdo iz zasede in mu zadà poslednji udarec. Premagoval se je, vendar ga je zaneslo.

»Kaj si res že tako ubog?« je vprašal strupeno.

Brinar ga je začudeno pogledal, bil je zadet.

»Ubog ali ne, denar je moj!« je rekel trdo. »Dandanes je tako redek; da bi tako vsoto nerad izgubil.«

»Izgubil?« Tone je bil užaljen. »Kako — izgubil?«

»Ti sam najbolje veš, kako je s tvojo hišo.«

Zemljak se je dvignil. Najrajši bi bil na mestu odšel, a je kot vkopan obstal pred sosedom.

»Kaj ti veš, kako je z mojo hišo?«

»Ako ne vem, pa si lahko mislim.«

»Peter ti je povedal!« je Tone jezno vzkliknil; to mu je bilo naglo kot blisk prešinilo zavest. »Pa mi je obljubil, da bo molčal.«

»Ako vem jaz, ne ve nihče,« je zategnil Brinar. »Ne bom raznašal okrog. Sicer pa tudi sam nisem slep.«

Zemljak je zopet sedel. Moža sta se gledala nekaj trenutkov. Brinar mrzlo, a Tone obupno, z jezo, a so se mu čustva po sili spreminjala v ponižnost.

»Ne misli, da sem te hotel oslepariti.«

»Saj bi se tudi ne dal.«

»Neumen bi bil. Ne tajim, da mi prav zdaj gre malce trda. In prav zdaj me terjaš, ko bi te bil najrajši poprosil za novo pomoč.«

Brinar je izpljunil in pomolčal.

»Kako bi pa vrnil?«

»Saj imam še drva.«

Sosed se je pomilovalno nasmehnil.

»Koliko so pa danes tvoja drva vredna?«

»Hudič! Cene bodo vendar zrasle.«

»Kdaj? Ko ti drva sprhnijo. Takrat ne bodo za drugo, kakor da jih zmečeš v vodo.«

Na to Zemljak nikoli ni bil pomislil. Stresnil se je kot pod novim udarcem. Bilo mu je, kakor da se potaplja in se oprijemlje vseh možnosti, da bi se rešil.

»Torej ti zastavim senožet!« je vzkliknil obupno.

»Ne.«

»Prodaj ti jo.«

»Kako? Ne moreš jo prodati, dokler si dolžan banki.«

Zemljak je čutil potne srage na čelu. Ko je ponujal senožet, ni mislil resno. Beseda mu je bila sama od sebe zdrknila čez ustnice. Tudi ni nikoli prej pomislil, da posestvo v resnici ni več njegovo in da ne razpolaga svobodno niti s pedjo tiste zemlje. Obšla ga je zavest neizmernega siromaštva. Planil je na noge.

»Zlodej!« je zaklel. »Torej naj se obesim?«

»Kakor hočeš,« je rekel Brinar zagrizeno. »Denar mi vrni, ali pa bom na sodnji prijavil terjatev.«

»Pa daj! Le daj! Sodnija ti ne bo dala denarja.«

»Pač. Dala mi ga bo, kadar pride na dražbo. Pa ga ne bom hotel.«

Zemljak je gledal nekaj trenutkov, ni mogel razumeti.

»Ne boš ga hotel, a od mene ga hočeš imeti?«

»Izgubil ga ne bom... Boš že razumel...«

Brinar se ni hotel jasno izraziti. Najbrž se mu je zdelo, da je že preveč rekel. Zemljaku je smisel besed le polagoma prodiral v zavest. Ko mu je postalo docela jasno, kaj sosed misli, so se mu krčevito stisnile pesti. Sosed mu je vsilil denar in mu s tem vrgel še eno zanko za vrat. Zdaj misli, da je čas, da jo lahko zadrigne. Ni mu do tiste vsote, do njegove hiše in zemlje mu je, ki jo misli dobiti za majhen denar. Dal jo bo Petru, drugorojencu, ki se ženi z Grivčevo Cilko. V njegov novi dom bi stopili isti ljudje, ki so nekoč prišli v njegovo rojstno hišo.

»Nikoli!« je zavpil in besno udaril z nogo. »To ti rečem — nikoli!« Brinarju so se poblisknile oči.

»To pa ne bo odvisno od tebe,« je rekel mrzlo.

»Nikoli! Rajši hišo zažgem. Ti je ne boš dobil!«

»Glej, kaj govoriš!« je Brinar zvišal glas.

»Zmeraj sem vedel, kaj govorim. Nikoli!«

»Je že prav. Ne kriči! Dolg poravnaj! Zdaj veš, kaj in kako, povedal sem ti.«

Brinar je pljunil v roke, zgrabil za sekuro in s srditimi zamahi cepil drva.

Zemljak je stal nekaj trenutkov kot okamenel. Bil je razsrjen do dna duše, trepetal je po vsem telesu. Popadel bi bil poleno in z njim

planil na soseda. Za okni Brinarjeve hiše je opazil obraze. Ali naj se vsej vasi dá v zobe? Obšla ga je čudna nemoč in tegoba. Izpljunil je in odšel po klancu.

To je bilo vse, kar je v tistem trenutku mogel storiti.

11.

Deževalo je, kakor da bi lilo iz škafa, ves teden se niti za trenutek ni več uvedrilo. Vrhunce gorá je bil pobelil sneg, od severa je pihala mrzla sapa. Narasli so potoki in hudourniki, zemlja se je zmeščala, vsepovsod so iz tal izvirali novi studenci. Nastajali so usadi. Na kolovoz, ki je vodil k fari, se je s hriba pogreznila debela plast zemlje in ga zasula.

Nebo se je komaj za silo spreletelo, ko so morali iz vasi na občinsko roboto. Vsaka hiša je poslala po enega moža, od Brinarja je bil Peter. Lajšar in Zemljak sta grebla vsak na svoji strani velikega kupa prsti in kamenja, izruvanega grmovja in dreves.

Zrak je bil vlažen, mrzel, pokrajina je bila zavita v mrko svetlobo. Nebo je bilo še vedno oblačno. Od vode so vstajale megle, plezale čez pobočja, se trgale in izginjale. Zdaj pa zdaj je znova začelo deževati. Zapihal je veter in pretrgal oblake, prikazala se je lisa modrine.

Zveneli so udarci sekir in krampov, oglašala sta se smeh in beseda. Robotniki so bili dobre, razposajene volje. Edini Zemljak je bil tih in mrk, Lajšar pa je malce trd od žganja vpil z zadirčnim glasom. Kazalo je, da bi rad dal duška nečemu, kar ga je požigalo v notranjosti. Delal je lenobno, toliko da je gibal; s strupenim pogledom se je oziral na drugo stran, kjer sta Zemljak in Koren sekala drevo, ki je izruvano ležalo na tleh in svoje veje iztezalo v blato.

»Fej, hudič!« je izpljunil.

»Le kliči ga. Še prezgodaj pride pote.«

»Bojim se ga! Saj ga ni.«

»Ne, ne. Zakaj ga pa kličeš?«

Možje so se mu režali. Nihče ni hotel zgrabiti za razgovor, ki ga je venomer ponujal. Besede so mu prestrezavali kot žogo in mu jih vračali. Uganili so, da nekam meri; kadar je dišal po pijači, se mu je bilo najbolje izogniti v loku.

Lajšar je kidal ilovico in se srdito nasmihal predse. Hinavci! Odkar so ga bili obdolžili uboja, je mrzil vse od kraja. Poznal je svojo divjo, neukrotljivo nprav, svoje slabosti, ki jih ni mogel krotiti. Mrzil je vse, ki so bili boljši od njega, tudi ženo in hčer. Ha! Svetnici! Da se je Zalika spečala, mu je bilo v tiho zadoščenje, dasi ga je tudi prizadelo. Bil je od sile občutljiv, kadar je šlo za osebno čast. Žalitev zlepa ni pozabljal; kadar je šlo za maščevanje, ni poznal predsodkov. Nič v življe-

nju ga ni huje grizlo, kakor da ga je bil Zemljak zalotil pri tatvini. Mož je molčal, res, morda se je bil zbal njegove grožnje. A ni se mogel iznebiti občutka, da mu je izroččen na milost in nemilost. Ko bi bila Zalika prišla za mlado k njim, bi mu bil za vedno zaprl usta. Da je le mogel biti tako bedast in je obtoževal Petra, ne Lenarta! Imel ga je za poštenjaka. Ha! Kaj Tone le tako nosi svojo glavo! Lajšarju se je zdelo, da se je spričo tega njegova sramota stisnila v nič. Kdaj poprej bi se sosedu ne upal reči zlè besede, da bi ga ne izbežal iz molka. Zdaj pa ni poznal pomislekov.

Opazil je, da ga Tone pogleduje izpod krajcev klobuka in da se mu tresejo roke. Vsaka beseda, ki jo je siknil, ga je zadela kot puščica. To ga je navdajalo z ugodjem in ga je še huje razvnelo. Vsakomur je bilo lahko jasno, da ga razganja misel na hčer. Peter, ki je delal poleg njega, je čimdalje huje rdel v obraz. Srdito je udrihal s krampom in si prst in kamenje grebel pod noge.

»Tak obraz kaže, kakor da bi nič ne bilo!« je zarenčal Lajšar.

Peter se je oslonil na kramp in ostro premeril soseda.

»Jasneje!« je rekel zamolklo. »Slišite!«

Mož ga je zavzet pogledal.

»Kaj — bolj jasno?«

»Jasneje govorite, pravim! Da si ne bo kdo napak razlagal. Koga mislite?«

»Tebe menda ne!«

»Tega ne morem vedeti. Preveč ste že otresali jezik zaradi mene.«

Možje so prenehali z delom. Obetala se jim je zabava. Lajšarju je bilo, kakor da ga je Peter pritisnil ob steno. Razsrdil se je.

»Zlodej, kaj si samo ti tu?«

»Pa ne misliš mene?« se je oglasil neki fant; vsi so se zasmeli.

Lajšar se je ozrl po Zemljaku, ki edini ni bil prenehal z delom. Sekal je grčasto vejo in napeto poslušal, ni mu ušla nobena beseda.

»Ta, ki se ga tiče, že ve, pa se dela gluhega in slepega,« je rekel strupeno. »Ne boj se, ne bo se oglasil.«

»Slišiš, Tone,« je rekel Koren Zemljaku. »Tebe nabada na rogé.«

Tonetu je sekira zletela iz rok. Pobral jo je iz blata in se ozrl po Lajšarju.

Moža sta nekaj trenutkov z izzivalnimi pogledi strmela drug v drugega. Zemljak se je ves čas delal gluhega, ni se maral spustiti v prepir. Toda zdaj je bilo preočito, tega ni smel kar tiho požreti. Da se Lajšar upa! Bil je odločen, da bo udaril. Orožje je imel pripravljeno v zasedi.

»Lovre, le povej, ako misliš mene!« je rekel s srditim glasom.

»Saj ni težko uganiti,« se je Lajšar jezno zarežal.

»Kaj sem ti storil?«

»Ti že veš. Če ne prav ti, pa tvoj Lenart.«

»Potem pa z njim opravi. Mene pa pusti v miru!«

»Ha! Na lep način bi se rad izvlekel. Pa se ne boš. Tvoja hiša je v sramoti.«

Zemljak je krčevito zgrabil za ročaj sekire in krenil čez usad, da so se mu noge do gležnjev udirale v lepko ilovico. Oči so mu divje, odločno sršele v soseda.

»Tone!« ga je poklical Koren. »Bodi pameten!«

Mož se je ustavil, brada mu je krčevito trepetala od razburjenja.

»Ponovi, kar si rekel, da te bom še enkrat slišal!«

Lajšarja je obšla negotovost, obenem plahost. Ali se je mar pre-naglil? V sosedovih očeh je bral toliko sovraštva, kakor ga ni pričakoval. Ali mu bo vrnil milo za drago? Le naj se drzne!

»Tvoja hiša je v sramoti, ne moja, sem rekel.«

Zemljaku je za trenutek trznila roka, v kateri je držal sekiro, nato mu je mirna obvisela ob telesu.

»Ničesar nisem storil, česar bi se moral sramovati,« je dejal z velikim samopremagovanjem. »Jaz ne. Nikoli! Ti pa tega o sebi ne moreš trditi.«

Lajšar se je zganil kot pod udarcem, zbegan se je ozrl okoli sebe. Nenadoma mu je vsa kri udarila v lica.

»Zdaj pa ti ponovi, ako se upaš!« je zakričal.

»Pravim, da nikoli nisem kradel kot ti,« je rekel Zemljak s trdnim glasom. »Ali si mar že pozabil?«

Zemljak še ni utegnil izgovoriti, ko se je Lajšar spačil v obraz, dvignil lopato in planil proti njemu. Zgrabili so ga, preden ga je dosegel, mu izvili orodje in ga tiščali v breg, kjer je divje otepal okoli sebe.

»Boš miroval! Pobjajala se ne bosta! Ali si ob pamet!«

»Pustite me!« je ta kričal in škrtal z zobmi. »Poplačam mu! Ne bo gazil po meni!«

Nazadnje so ga izpustili. Srdit, zaripel v obraz, je zapustil delo in odšel proti vasi.

»To si boš zapomnil!« je vpil še iz daljave. »Kesal se boš! Še pre-kleto se boš kesal!«

Možje so bili tihi, nekaj časa ni bilo slišati ne besed ne smeha.

»Lajšarju se je najbolje še z vozom ogniti,« se je slednjič oglasil Koren.

»Kar je iskal, to je dobil,« je zabrundal Zemljak.

Možu je tiha skrb legla na čelo. Kesal se pa ni. Soseda je zadelo, da ga huje ni moglo, tega se je zavedal. In to ga je veselilo. Zdaj bo imel mir pred njim.

(Dalje.)

France Bevk | Domačija

12.

Lajšar je poslej molčal. Za nekaj časa je bil celo izginil iz vasi, ostala je le govorica o njem. Vendar je bil tisti dogodek kmalu pozabljen, Zemljak ni dlje mislil nanj. Mučile so ga druge, važnejše skrbi. Venomer je trdovratno razmišljal, še nikoli tako. Tedaj je živo občutil, kako je človeku, ki ga neusmiljeno melje življenje.

Kdaj pa kdaj ga je obšel obup, a le za trenutek, vselej se ga je naglo otresel. Bil je žilavega rodu, kogar izmed njih ni pobrala vsaka slana. Bilo mu je, kakor da je zašel v gozdu in neumorno išče prave steze, a se pri tem pogreza globlje in globlje v neznano. Ne odneha. Neka smer more biti prava, neka steza ga privede domov. Pa naj si je še tako ubijal glavo, grebel za kako rešitvijo, ni je našel. Misel ga ni mogla rešiti, naj je bila še tako vroča. Pomagati bi mu mogel samo denar.

Lesni trgovec ga to pot skoraj ni pogledal, ko je stal pred njim. Dal bi bil drva za vsak nič, le da bi prosto dihal do prihodnje jeseni. Potem naj pride, kar hoče. A kdo mu je natvezel, da on, kupec išče drva in vprašuje po njih? Založen je z njimi, da ne ve, kam bi z zalogo. Poslednje leto je mnogo izgubil zaradi padanja cen... Zemljak je jezen in osramočen odšel domov.

Upanje na kako posojilo bi bilo prazno. Kakor da bi stavil v loterijo in od slepe sreče pričakoval rešitve. V vasi sta bila le dva, ki sta imela kaj pod palcem, Ilovčar in Grivec. Pa Brinar seveda, a tega je bil že črtal iz svojih misli; s prvim posojilom mu je nataknil zanko na vrat. Ilovčar bi ne dal Bogu palice, da bi z njo zlodeja udaril. H Grivcu, v svojo rojstno hišo, pa bi ne stopil, da mu je za lakoto umreti.

Prisluškoval je, ali morda ne šepetajo, kako je z njim. To sramoto bi teže prenesel kot polom rojstnega doma. Kazalo je, da se glas o tem še ni raznesel. Saj bi sicer Reza izvedela, njen obraz pa nikoli ni znal skrivati, kaj ima v srcu. Brinar in Peter sta bržkone trdo molčala. Ne iz ozirov do njega, ampak v lastno korist. Lahko bi se zgodilo, da bi se na sodnji prikazal še kak tekmeč, hotela sta biti sama na dražbi, da bi dobila za nižjo ceno. Ob tej misli je Zemljaka zamikalo, da bi sam odprl usta in vse izkričal. Pa saj to bo še lahko storil.

Ves čas je lahko sam prenašal svojo skrb, nenadoma mu je postala težka. Strastno se mu je zahotelo, da bi se komu razodel, ki bi mu pametno svetoval. In je nekega večera potožil Korenu, kakor potoži brat bratu. Sosed je bil resen mož, kar mu je prišlo skozi ušesa, mu ni takoj zdrknilo z jezika.

»Nekoliko se mi je dozdevalo,« je rekel po premolku.

Tone se je nemilo zdrznil.

»Ali si že kaj slišal?«

»Ne. Tega ne. Pa si človek lahko misli. Že prej ti je trda predla, drv nisi prodal... pa pride človeku na um... Prosil bi jih odloga.«

»Na to nisem mislil. Ali bi pomagalo?«

»Poskusi! Beseda ni konj! Si vsaj ne boš mogel očitati, da nisi poskusil tudi tega. Jaz ti ne morem pomagati, kakor resnično bi ti rad...«

»Niti vprašam te ne. Vem, kako je...«

Zemljak se je že koj naslednji dan odpravil v mesto. V culo je zavezal štručko masla in nekaj jajc. Navdalo ga je bilo novo upanje, ki se ga je oprijel kot otrok.

Nebo se je bilo prešnjega dne uvedrilo, zdaj pa se je znova zastiralo s temnimi oblaki, ki jih je gnalo od juga. Sneg, ki je bil pokril vrhunce gora, je dež že izpral. Utoplilo se je, le vodé so bile še velike. Vso pokrajino je zagrinjal siv mrak, kakor da je mrknilo sonce. Občutje, kakor da se bo zdaj zdaj ulila ploha.

V mestu je Zemljak obhodil celo vrsto ulic, da je slednjič obstal pred visoko, rjavo hišo. Pozvonil je na vratih, ki so nosila tablico z napisom: »Anton Golob«. Odprla mu je gospa srednjih let. In ko je slednjič prišel gospod, ki se je pravkar bril, mu je povedal, kdo je in odkod.

»A, vi ste? Le dalje! Kaj vas je prineslo?«

Gospod Golob je bil nižji uradnik, po nošnji nekam starinski, ptičja glava mu je tičala na dolgem, tankem vratu. Doma je bil iz iste fare kot Zemljak, bila sta tako rekoč rojaka. Tone ga je poznal le na videz, srečal ga je kdaj pred cerkvijo, kadar je prišel domov na obisk. Po ovinkih je bil izvedel za njegov naslov.

»Kdo mi to pošilja?«

»Jaz... jaz vam prinašam.«

»Vi? Zdaj pa ne razumem. Zakaj?«

»Le vzemite! Za neko dobroto bi vas prosil, ako ne zamerite.«

»Tako? Počakajte, da se obrijem! Sicer pa pripovedujte!«

Gospod Golob se je bril pred zrcalom, ki je viselo na steni. Zemljak je sedel na robu stolice in se oziral po stanovanju, ki je bilo borno, a se mu je vendar zdelo gosposko. Pripovedoval je, a pri tem je rdel od zadrege in ni vedel, kam naj položi roke. Na dolgo se je razbesedil, a govoril je odkrito, kakor da kleči pred spovednikom. Pred tem človekom, ki mu je bil skoraj tuj, ni imel pomislekov kakor pred sosedi.

»Rad bi videl, da bi nekoliko potrpehli,« je završil. »Ako ste tako dobri, da bi šli z menoj... Vi se laže pomenite... z menoj ni nič... Ako utegnete, seveda.«

»Nekaj časa si že lahko utrgam. A ne delajte si prevelikih upov.«

»Zakaj ne?«

Zemljak se je zganil, kakor da ga je zbodlo v srce.

»Ne verjamem, da bi kaj dosegli. Tu pomaga samo denar. A vsega upanja tudi ne izgubite.«

Odšla sta. Po poti je uradnik vpraševal po novicah v domači fari. Tone mu je zmedeno odgovarjal, misli so mu neprestano uhajale drugam. Rahlo upanje, ki ga je bil prinesel s seboj, se mu je čimdalje bolj sesipalo v prah. Vse dni, se mu je zdelo, ni toliko trpel kot tiste trenutke negotovosti.

Uradnik ni govoril praznic, ko ga je svaril pred prevelikim upanjem. Poznal je take reči. Sicer pa se je Zemljak komaj zavedel, kaj se godi z njim. Besede, ki jih je slišal, so mu nesmiselne šumele v glavi, se mu prekopicavale in ni prav vedel, kam bi z njimi... Ko je zopet stal pred bančnim poslopjem, na ulici, si ni bil na jasnem, kako je opravil. Le čut je pravil, da je vse izgubljeno.

»Torej — slabo?« je vprašal.

Gospod Golob ga je začuden pogledal.

»Ali niste razumeli? Nekaj dni imate še časa, potem se začne sodni postopek za dražbo. Ali res nikjer ne dobite denarja?«

Zemljak je samo zamahnil z roko, kakor da se glede tega ne izplača izgubljati besed. Ni maral kazati obupa, ki se ga je loteval, možko ga je potlačil nekam na dno. Obenem pa je čutil veliko olajšanje. Bilo je konec negotovosti.

»Stopiva na kozarec vina!« je rekel.

Občutil je žejo. Hkrati je hotel utopiti neki grenak občutek, ki mu je mučil dušo. A bilo bi mu pusto samemu sedeti ob vinu. Uradnik se je izgovarjal, češ da nima časa, nazadnje se je vdal.

Trčila sta. Zemljaku je bil ta človek, ki se mu je razodel kot prej nikomur, bližji kot vsak drugi na svetu. Delal je veder obraz, vendar ni mogel skriti razburjenja ne grenkobe, ki se mu je izražala v kotu ustnic.

»Saj to ne bo prvič, da pridem ob vse,« je rekel kot v bridko tolažbo. »Pojdem pa še enkrat po svetu. Da sem mlad, kot sem bil nekdanj, bi me ne skrbelo.«

»Po svetu vam morda ne bo treba.«

Tone ga je začuden pogledal.

»Ne? Če mi pa prodajo!«

»To ni tako gotovo. Na dražbo pride. Prodajo — to je nekaj drugega. In če ne bo nobenega ponudnika?«

»Ha! Se bo že našel kdo.«

»Ali mar veste za koga?«

»Vem. Brinar. Vrag!«

»Kaj nima dovolj lastne zemlje?«

»Pa že ne. Ne bo je vzel zase. Potrebuje jo za sina.«

Uradnik se je zamislil. Gledal je v kozarec, ki ga je vrtel med prsti.

»Ali bi Brinarja ne mogli pregovoriti, da bi odstopil od dražbe?«

»Ne vem.« Zemljak je rojaku strmел v oči. Ni vedel, kaj misli.

»Ali bi bilo s tem mar kaj pomagano?«

»Bilo bi, seveda bi bilo. Hiša z vsem bi ostala banki. Ta le težko, da bi našla kakega kupca. Kdo bi silil v našo revščino in samoto? Vi bi ostali na posestvu kot najemnik. Najemnino bi že zmagovali. Gospodar bi sicer ne bili več, a ostali bi na svojem.«

Tone je bil presenečen. Oči so mu še vedno gledale malce nezaupljivo, besede pa so mu bile kot godba. Novo upanje se mu je oprijemalo srca.

»Da je to mogoče... mislite?«

»Zakaj ne? Poznam več takih primerov... posebno v hribih. Glavni pogoj je, da nikogar ne bo na dražbo.«

Zemljak se je zamislil. Ni mu bilo posebno po srcu. Najemnik na lastni zemlji. Toda, ali je bila kaka druga rešitev? Čimdalje bolj se je oklepal te misli. Pa se je spomnil Brinarja in srdito stresnil z glavo.

»Ne bo se vdal, hudič!«

»Brinar? Saj ni od vraga! Ako bi me tujec prosil za to, bi mu ustregel, nikar domačinu.«

»Poizkusil bom,« je rekel Zemljak.

A ni bil prepričan, da bo to res storil... Ko sta se z uradnikom poslovila, je zavil v drugo krčmo.

13.

S prvim popoldanskim vlakom se je vozil domov. Vino mu je bilo stopilo v glavo. Sključen je sedel v kotu kupeja in dežnik tiščal med kolena. Brado je naslanjal na kljuko in se zatapljal v pijane misli.

Tedaj ni več občutil nemira in tegobe, navdajal ga je velik pogum. Bilo mu je, kakor da se je z vlakom stopil v eno in se z veliko, nezmagljivo silo podi preko pobočij, podira vse ovire pred seboj. Čelo je mrščil, oči je upiral nekam v prazno, kakor da strmi v prihodnost. Ali ni bilo vse, kar je doživel, le hude sanje? Zdaj pa zdaj mu je gola resničnost stopila pred oči. Ni se je več bal. Brinarja ne bo prosil, ne bo se poniževal pred njim, ker ve, da bi ga ne uslišal. Zagrozil mu bo, da se bo zdrznil pred njim in postal majhen kot kužek. Ne bo se mu več upal križati poti, ne stopiti na njegovo senco.

Ha, vrag! Ta misel ga je navdala s tako radostjo, da se je zarežal predse. Zdramil se je, pogledal potnika, ki je sedel pred njim, nato je zastrmel skozi okno.

Zunaj je deževalo, lilo, kakor da se je utrgal oblak. Dolina je bila zastrta s sivo kopreno, debeli curki so tekli po šipah. Pod vodo so bile vse poti, reka je valila svoje umazane valove in se penila. Nastal je bil mrak, četudi je bilo še daleč do večera.

Ko je Zemljak stopil z vlaka v dež, ga je bila vinjenost že napol popustila, znova so se mu porajali ugovori in ga plašili. Zavil je v krčmo, da se znova napije poguma. Sedel je za mizo in bolščal v merico, ki se je naglo praznila.

»Ali si bil v mestu?« ga je vprašal krčmar.

»V mestu.«

»Presneto, kako dežuje! Vse bo odneslo.«

»Zaradi mene!« je Zemljak zamahnil z roko, kakor da vse skupaj pošilja k vragu.

Najrajši bi bil sam. Ni mu bilo do družbe ne do besed. Kaj se ta žverca vtika vanj? Krčmar ga je začuden pogledal, nato je odšel.

Tone je kmalu plačal in stopil na cesto, tedaj se je bilo nebo za trenutek uvedrilo. Od juga je toplo velo, da je šumelo v drevju. Nato je znova lilo, curki so peli na dežnik, obleka je bila prepojena z vlago. Zemljak je bil moker do kolen. Na klancu, ki je spel v breg, mu je voda silila v čevlje, ko je bredel skozi hudournike. Težko je hodil, kamenje se mu je valilo pod nogami, da je moral zdaj pa zdaj loviti ravnotežje.

Bilo ga je skoraj groza. Naglo popito vino mu je stopalo v glavo in mu jemalo telesne moči. Ali ne bi raje nekoliko počakal, da se uvedri? Ni se maral vračati. Zdaj ni čutil le poguma, lotevala se ga je neumljiva besnost. Kakor obseden od upornosti bi delal neumljive reči, razbijal in rušil, kar bi mu prišlo pod roko. Hudič! Da je imel palico, bi z njo na slepo udrihal okoli sebe.

Povzpel se je na grič in se po drugi strani spuščal v dolinico. Pred njim, visoko v bregu, je ležala vas, a bila je tako zastrta s plaščem dežja, da je ni bilo videti. Prišel je do potoka in stopil na brv s polomljeno ograjo, na sredi je manjkalo nekaj desak.

Voda je bila od jutra silno narasla. Umazana, spenjena je divje hrumela in grozeče stresala brv. Zemljak se je bil nenadoma ustavil, obšla ga je bila rahla groza. Ali ga bo odneslo? Skozi široko špranjo pod nogami je pogledal naravnost v valove, ki so nesli s seboj prst, suhljad, listje in polena.

Pozabil je na grozo, vsega ga je obšla neka misel. Ali prav vidi? Res, pod njim so plavala polena. Voda je nekje vzela skladovnico drv

in se z njimi zlobno igra. Ozrl se je navzgor ob potoku, proti soteski, kjer so se v dežju dvigali goli vrhovi dreves.

Vrag!

Z lahkimi, varnimi koraki, kakor da ga je v trenutku popustila vsa pijanost, je stopil na drugo stran. In ni odšel po stezi, ki je vodila proti domu, krenil je na levo skozi grmovje. Zaprl je dežnik, da bi ga ne oviral, in ga je stisnil pod pazduho. Po obrazu so ga bičale mokre mladike, robida ga je grabila za obleko. Z golimi rokami si je krčil pot skozi goščavo.

Dospel je na plano. Tam je bila njegova zemlja, del posekanega gozda. Obstal je ob skladovnicah drv, od katerih se je odcejala voda. Potok še nikoli ni bil tako visok, segal je prav do drv, izpodjedal in trgjal breg. Grude rjave zemlje so se usipale v vodo in jo kalile, podporniki so popustili, dve skladovnici sta se žalostno povесili in se posuli. Polena so z gluhim ropotom drčala navzdol, se trkljala v valove, izginjala, se zopet prikazovala in tonila za ovinkom potoka.

Moža sta ob tem pogledu spreletavala vročina in mraz. Tisoč misli mu je šlo po glavi, prevzemalo ga je tisoč občutkov. Pred očmi mu je vstal ves trud zimskih mesecev pred dvema letoma, vsi upi, ki jih je gojil. Zapeklo ga je v očeh, ves zbeگان se je ozrl okrog, kakor da išče pomoči. Vrgel je dežnik od sebe, napravil dva koraka, da bi branil svoje, rešil, kar se da rešiti.

Nenadoma je obstal, roka se mu ni ganila. Do drv, v katera je polagal toliko osleparjenih upov, je v hipu začutil sovraštvo kot do človeka, ki ga je zahrbtno in do konca prevaril. Kaj mu je rekel Brinar? Da mu bodo sprhnela in jih bo moral zmetati v vodo. Potok vrši delo, ki bi se mu tudi sam ne mogel ogniti. In se je zarežal, ko so se znova polena z zloveščim ropotom strkljala v vodo. Le naj! Ako bi to tudi hotel ubraniti, bi ne mogel. Vse to mu je bilo še prepočasno. Obšla ga je slepa besnost, planil je k skladovnici, grabil naročja polen in jih metal v razpenjeni potok.

Bil je kot človek, ki je ob pogledu na požar ponorel, da ne gasi več, ampak meče v ogenj še ostalo imetje. K vragu! Vse naj gre k vragu! Polena, ves trud, vsi prevarani upi. Dež ga je močil do kože, voda mu je silila v oči, telo se mu je kadilo od znoja, njegove trde, izdelane roke pa so s strastjo uničevale. Tako... hudič! Vsakikrat, ko je vrgel, je zastokal od napora, nato se je srdito zarežal. Bil je kakor iz uma, ni čutil upehanosti, ni se ozrl.

»Tone! Oj, Tone!«

Dolgo je trajalo, da mu je zategel klic dosegel uho. Prenehal je in se ozrl kvišku. Roke, ki so mu visele ob telesu, so mu trepetale od izmučenosti, v prsih mu je hroplo. Na stezi, ki je vodila više preko

pobočja, je zagledal neko žensko s košem na hrbtu. Napol jo je zakrival velik dežnik. Ni je spoznal. Tudi se ji ni oglasil.

»Tone, kaj počneš? Za božji čas!«

Bila je Katra.

»Saj vidiš, hudič baba!« je zakričal hripav od srda.

In se je z vso silo uprl v skladovnico drv, ki se je posula.

»Tone! Bog pomagaj! Ali si ponorel? Kaj ni škoda?«

»Molči!« je zarohnel. »Kaj ti to mar! Še tebe ni škoda! Poberi se!«

Ženska se še zmeraj ni ganila. Tam je stala, široka pod dežnikom, in nekaj vpila. Tone je ni več poslušal. Popadel je v vsako roko po en kamen in tekkel proti nji. Katra je zavreščala, se pokrižala in naglo izginila med grmovjem.

Zemljak je obstal in spustil kamna na tla. Tedaj ga je popustila tudi neumljiva besnost. Kakor da se je predramil iz težkega sna, se je nenadoma zavedel bedastega, blaznega početja. Izčrpan telesno in duševno je počenil na velik kamen, si z dlanjo obrisal moker obraz in zastokal. Kaj se z njim godi? Kdo mu more povedati, kaj se z njim godi?

Dolgo je čepel, bil je pogreznjen nekam v svojo notranjost, osramočen sam pred seboj. Dež je medtem nekoliko ponehal, le še rahlo je rosilo iz oblakov. Zavedel se je, pobral dežnik, ki ga ni razpal, in odšel po bregu.

Pred krčmo se je ustavil. Mikalo ga je, da bi vstopil in se opil do nezavesti. Bilo mu je kot komu, ki je prvič v življenju prekoračil pravo mero in se več ne znajde. Po stezi je prišel Brinar, njega le bežno ošinil s pogledom, nato je zavil proti krčmi.

»Boštjan!« ga je Tone poklical.

Sosed je bil že na pragu, ko se je ozrl.

»No?«

»To ti rečem, da ne boš dražil,« je rekel Zemljak grozeče. »Da ne boš dražil, drugega ti ne rečem.«

Brinar mu ni odgovoril. Le pogledal ga je začuden, tak je bil po vnanjosti, skoraj s strahom; zganil je z rameni in stopil v krčmo. Tone je dvignil pest in jo je potresel za njim, nato je odšel proti domu. Bil je premočen, začelo ga je mraziti.

14.

Reza je bila prav tistega dne po ovinkih izvedela, kar ji je mož prikrival. Nič jasnega ji ni prišlo na uho, prav toliko, da si je nevarnost lahko naslikala še večjo, kot je bila v resnici. Nagnjena k pretiravanju je verjela, da bosta z možem že naslednji dan na klancu gola kot miš in ne bosta vedela kam pod božjim soncem.

Tiste ure do večera ji je mnogokrat prišlo na misel. Ali je bila kdaj razočarana nad življenjem? Na to vprašanje bi si ne bila znala odgovoriti. Ne, vse sanje mladosti se ji niso izpolnile. Malce bridko ji je bilo, ko se je zavedela, da je Tonetu več do zemlje kot do nje. Oponašal ji je pritepenost, ni imel razumevanja za njene majhne strasti. Pred leti mu je mnogokdaj grenko očitala v mislih. Poslednji čas, ko sta bila sama, navezana le drug na drugega, je gledala na življenje treznejše kot kdaj prej. Možu je marsikaj odpustila, nekatero stvar pozabila.

To je bilo tem laže, ker se je čutila varno ob njem. Bil je dober gospodar. Delala je, dà, vedno po njegovem, a skrbi je prepuščala njemu. In teh ni bilo malo. Saj jih je brala z njegovega obraza. Slepota mu je zaupala, ko se je zagrinjal v molk. Od njega bi si bila želela le nekaj več mehko.

Zdaj pa se je čutila prevarano. Svetla podoba moža, ki ga je bila navajena gledati od spodaj navzgor, je potemnela. Ali je res toliko boljši od nje? Hišo pogubiti bi bila tudi ona znala. Ni vpraševala po vzrokih, v prvem razburjenju je samo obsojala. Vsa leta ji ni nikoli še na misel hodilo, da je bila ta zemlja prav za prav njena, še manj, da bi možu to očitala. Zdaj pa ji je nenadoma stopilo v zavest, da je bilo njeno, kar je zagospodaril. Hodil je v krčmo, Bog ve, kaj je počenjal, a nji ni privoščil niti požirka.

Ves dan je kot zmešana hodila po hiši, stiskala ustnice, ni se mogla resno oprijeti kakega dela. Zunaj pa je camaril dež, kakor da se pripravlja sodni dan. Bojevala se je z obupom in žalostjo in kuhala jezo. Spoznala je, da razočaranja in žalitve, ki jih je kdaj doživela, niso bila do konca pozabljena. Ostala so ji v duši kot usedlina. Zdaj so ji zopet priplavala na vrh.

Pred večerom je prišla Katra. Vstopila je naglo in s takim obrazom, da se je je prestrašila.

»Slišiš, Reza! Ne vem, kaj je s Tonetom. Moj Bog!«

Rezo je kljub jezi na moža obšla skrb. Da se mu ni kaj zgodilo! Stala je, kakor da je okamenela, in sklepala roke.

»Kaj je? Kje si ga videla?«

»V dežju stoji ob potoku in meče drva v vodo. Ko sem se oglasila, je šel nadme s kamenjem. Bog, da ni ponorel!«

Zemljakovka se je oddahnila. Da je le živ! Obenem jo je zgrabila še hujša jeza. Ha! Drva meče v vodo. Da, ona je že vedela, koliko bije ura. Ni ponorel. V mestu je bil, vse je izgubljeno, zdaj se znaša. Nekoč se je bil usekal, od jeze je zagnal sekuro v grapo, ni je več videl. Še hišo bo zažgal nad glavo.

Sesedla se je, solze so ji pritekale na lica.

»Bog pomagaj! Vse bo uničil! Vse je izgubljeno! Jaz pa sem verjela, da je s hišo v najlepšem redu...«

Katra je bila začudena.

»Vse je izgubljeno? Kaj govoriš?«

»Kar vem. Vse je izgubljeno. Hiša in vse...« Reza si je obrisala solze, premagala žalost in planila kvišku. »Nič več se ga ne bom bala. On po svoje, jaz pa po svoje... Le naj mi katero reče!«

Predeu je nastal mrak, je Reza prinesla od Katre žganja. Sedela je na vogalu mize, nalivala kozarček in pila. Zdelo se je, da si hoče poplačati za vse ta leta. Pila je tudi iz razburjenosti, dasi je pijača ni pomirila. In iz upora proti možu. Naj le vidi in spozna, da se ga nič več ne boji. Vlti si je hotela tudi poguma. Povedati mu mora bridkih, izpljuvati vso grenkobo duše.

Pijača ji je že stopila v glavo, ko je nastal mrak. Prižgala je svetilko, zopet sedla in čakala moža. Ob vsakem koraku na klancu se je zdrznila in napeto poslušnila. Ali ga ne bo? Ali je mar odšel v krčmo? Le naj! Tudi ona bo pijana.

Slednjič je prišel. Zaslišala ga je v veži in se ga nagonsko zbala. Že je hotela skriti steklenico, a se je naredila trdo in obsedela.

Tone je bil tak, da bi se ji bil kmalu zasmilil. Premočen, da se je cedilo od njega, mokri lasje so mu viseli na čelo, obraz mu je bil izmučen... Reza si je natočila kozarček žganja in ga v dušku izpila.

Zemljak je bil ves skrušen, želel si je samo suhote in počitka. Legel bi po peči, molčal, niti besedice bi ne bilo iz njega, prespal bi spomin na ta strašni dan, da bi zjutraj zopet lahko trezno mislil... Zavzel se je nad ženo, ki ga je gledala z upornim, pijanim pogledom, in obstal za vrati.

»Reza! Kaj pa je to?«

»Kaj je to?« se je žena popačila. »Jaz tebe lahko vprašam, kaj je to?« je pokazala nanj.

»Hudič, moker sem!« je Tone zarenčal in pogledal po sebi. »Ti si pa pijana!«

»Ti pa nisi? Kaj? Pa si tak, kakor da si se ves dan nekod valjal. Saj ni čuda, ako vse pojde po zlù.«

Reza je govorila razjarjeno, a ji je v pijanosti glas prehajal v jok.

Tone se je prestopil in klobuk vrgel na klop.

»Kaj bledeš? Kaj pojde po zlù?«

»Nič ne bledem. Misliš, da ne vem. Ti mi seveda nisi povedal, skrivaš mi, od drugih sem morala izvedeti. Jutri pa bova morda že brez strehe nad glavo.«

Zemljak je bil prepaden. Lomila ga je drobna jeza, hkrati mu je vzelo moči. Torej so vendarle šepetali po vasi, da je ženi prišlo na uho.

»Kako bo, se bo šele videlo,« je rekel počasi, z zamolklim glasom.

»Še zdaj bi mi rad tajil! Nazadnje boš rekel, da tudi drv nisi metal v vodo.«

»Hudič naj vzame vse skupaj!« se je mož razjaril. »Kaj komu mar, kaj napravim z drvimi, saj so moja.«

»Tvoja so, praviš? Moja so!« se je Reza udarila po prsih.

Zemljak je bil sedel. Zdaj je dvignil glavo in zastrmel v ženo.

»A? Tvoja?«

»Ali si mar pozabil, da je bilo vse moje? Ti pa si mi hišo in svet zapravil in zaluskal!«

Zemljak se je dvignil in se z rokama oprl na mizo, ostrega pogleda ni umaknil od žene. Ali mar ne ve, da je v ta svet zabil toliko truda in denarja, da ga je že po pravici imel za svojega? Ne iz pameti in iz treznega preudarka, iz pijače so ji prišle besede. Čutil je, da tudi njega zapušča razsodnost, zadrževal se je z vso muko.

»Brez mene bi bila ta hiša že zdavnaj šla k vragu,« je rekel težko, kakor da mu glas zastaja v grlu.

»Bi bila pač dobila drugega moža, ki bi bil znal bolje gospodariti.«

»Pijana si! Ne veš, kaj govoriš!«

Reza je popadla steklenico, da bi si znova natočila.

»Nič več!« je Tone zakričal, ji iztrgal steklenico in jo vrgel v kot, da se je s treskom razbila.

Žena je prekipela. S stisnjenimi pestmi je planila na moža, ki je presenečen držal nekaj udarcev po ramenih in plečih. Nato jo je pahnil od sebe, da se je opotekla in skoraj padla.

»Ubij me!« je zatulila. »Ubij me, ne bom se ganila!«

»Molči! Ali pa te bom res udaril.«

»Le daj! Molčala pa ne bom. Vsi naj izvedo, kakšen si! Le naj izvedo!«

Tone je dvignil pest in stopil proti nji. Reza pa je s krikom zbežala v vežo, nato pred hišo. Zemljak je obstal za trenutek kot okamenel. Minil ga je srd, a obšlo ga je sramovanje pred ljudmi, ki natezajo vratove in poslušajo. Stopil je za ženo, da bi jo pregovoril, naj se vrne v hišo. Ko ga je ta zagledala, je zakrilila z rokama in stekla po klancu.

»Ljudje, pomagajte!« je kričala. »Ubil me bo! Ubiti me hoče!«

Zemljak je obstal med plotovi, najrajši bi se bil v tla pogreznil. Da mu je Reza tedaj prišla v roke, bi jo davil, da bi ji ne mogel glas iz grla. Tako pa je stal brez moči in prisluškoval njenemu kriku in

stopinjam. Na klancu nekje se je ustavila in nekemu med jokom in na ves glas pripovedovala, kaj se je zgodilo. Tonetu je bilo, kakor da mu žerjavice nasipljejo v dušo. Stisnil je glavo med ramena in se tiho kot tat vrnil v hišo.

»Moj Bog!« je zastokal, ko se je sesedel na klop v izbi. »Ti moj Bog nebeški!«

In si je kapljice mrzlega potu otrl s čela.

(Dalje.)

Severin Šali | Pomladna otožnost

☉, lepa jutra so, ko rumenilo
razliva po vrhovih novi dan
in se meglé počasi ko kadilo
razgublja v zapadno temno stran.

Že kmet s slastjo dehteče brazde orje.
Poganja setev, zelene nasadi.
Razčistil veter je motno obzorje.
Osenčen sem z otožnostjo pomladi.

Vsi grmi v popje so in cvet pognali.
Med rože lega težki duh krvi.
Spoznanja polni vsi smo obmolčali.
Kaj res zorimo že v skončanost dni?

To sonce, cvetje, ptiči, klic srca!
Po vejah dež rosi, pomladni in gorak.
Kako tesni me trudna moč sveta!
Do zemlje nagnjen sem in ves težak.